

Likestillings- og diskrimineringsombudet

www.ldo.no

HATEFULLE YTRINGER I OFFENTLIG DEBATT PÅ NETT

Likestillings- og diskrimineringsombudets rapport:

HATEFULLE YTRINGER I OFFENTLIG DEBATT PÅ NETT

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	3
1 INNLEDNING	5
2 HATEFULLE YTRINGER	7
2.1 Hva er hatefulle ytringer?	8
2.1.1 Definisjonen av hatefulle ytringer i undersøkelsen	11
2.1.2 Tilgjengelig forskning om hatefulle ytringer på nett	13
2.1.3 Politiske tiltak i Norge og i Norden	15
3 FACEBOOK OG NYHETSMEDIER	17
3.1 Redaktøransvaret	18
3.1.1 Gjeldende rett	18
3.1.2 EMDs praksis om ansvar for brukergenerert innhold	19
3.1.3 Ny medieansvarslov	21
3.2 Hatefulle ytringer og presseetiske regler	23
3.3 Retningslinjer for moderering av debatter på Facebook	24
4 METODE	27
4.1 Kvantitativ innholdsanalyse	27
4.1.1 Datagrunnlaget	28
4.1.2 Datainnsamlingen	30
4.1.3 Kodingen	31
4.2 Brukerundersøkelsen	34
4.2.1 Datagrunnlaget og datainnsamlingen	34
4.2.2 Målgruppen	34
5 HATEFULLE YTRINGER PÅ NRK NYHETER OG TV 2 NYHETENES FACEBOOK-SIDER	37
5.1 Omfanget av hatefulle ytringer	37
5.2 Karakteren av hatefulle ytringer	39
5.3 Hva påvirker tonen i debattene?	43
5.4 Hvem står bak hatefulle ytringer?	47
5.4.1 Kjønn	48
5.4.2 Etnisitet	49
5.5 Hvem rettes hatefulle ytringer mot?	51
5.5.1 Hat rettet mot de åtte vernede grunnlagene	51
5.5.1.1 Politisk syn	52
5.5.1.2 Etnisitet	53

5.5.1.3	Religion og livssyn	54
5.5.1.4	Kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, alder og sosial status	55
5.6	Reaksjoner på hatefulle ytringer	55
5.7	NRK og TV 2	57
5.8	Normalfasen og valgfasen	58
5.9	Oppsummering	61

		63
6.1	Hva brukes Facebook mest til?	63
6.1.1	Hvem deltar i debatten?	64
6.1.2	Erfaringer med Facebook-debatter	65
6.1.3	Hva påvirker deltakelsen i Facebook-debatter?	68
6.1.4	Tonen i debattene	70
6.1.5	Nivået på debattene	71
6.1.6	Hvilke grupper er mest utsatt for grove kommentarer på Facebook?	72
6.1.7	Facebook og medienes ansvar	73
6.1.8	Kjennskap til retningslinjer for debatter på Facebook	75
6.2	Oppsummering	76

7 OMBUDETS ANBEFALINGER

7.1	Et samlet kunnskapsgrunnlag og treffsikre virkemidler	78
7.2	Omfangs- og brukerundersøkelser	78
7.3	Forskning på hatefulle ytringer rettet mot kjønn, nedsatt funksjonsevne og seksuelle minoriteter	78
7.4	Forskning og tiltak mot hatefulle ytringer rettet mot etnisitet og religion	79
7.5	Statistikk på hatefulle ytringer	79
7.6	Moderniseringspraksiser og retningslinjer for nettdebatter	80

FORORD

Ombudet har gjennomført en undersøkelse som kartlegger omfanget og karakteren av hatefulle ytringer i kommentarfeltene på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider i to perioder i 2017. Formålet med undersøkelsen er å se hvordan en norsk debatt på Facebook kan se ut. Undersøkelsen er gjennomført i samarbeid med det danske Institutt for menneskerettigheter og medieforskeren Rasmus Burkal.

Videre har ombudet engasjert analysefirmaet YouGov, som har gjennomført en brukerundersøkelse blant et representativt utvalg av norske Facebook-brukere. Formålet med brukerundersøkelsen er å se om hatefulle ytringer har skadevirkninger for norske Facebook-brukere og deres deltakelse i den offentlige debatten på Facebook, og hvilke skadevirkninger det eventuelt er snakk om.

Bakgrunnen for prosjektet er behovet for kunnskap om omfang, karakter og skadevirkninger av hatefulle ytringer i norsk offentlig debatt, og da især på sosiale medier.

På ombudets årskonferanse i november 2017 lanserte ombudet foreløpige hovedfunn fra våre to undersøkelser. I sin åpningstale på årskonferansen understreket Statsministeren alvoret av skadevirkningene av hatefulle ytringer i den norske offentlige debatten, og pekte på behovet for å bekjempe både de ulovlige ytringene, men også de lovlige, men skadelige, hatefulle ytringene. Vi håper at funnene fra våre to undersøkelser, sammen med ombudets anbefalinger, vil bidra til arbeidet med å begrense skadevirkninger av hatefulle ytringer i den offentlige debatten.

Jeg vil spesielt takke seniorrådgiver Amna Veledar (LDO) som har ledet prosjektet og skrevet rapporten i tett samarbeid med medieforskeren Rasmus Burkal (Roskilde Universitet).

Oslo, 1. september 2018

Hanne Bjurstrøm

Likestillings- og diskrimineringsombud

1 INNLEDNING

Fremveksten av sosiale medier og digitale plattformer har bidratt til at flere bruker sin ytringsfrihet til å delta i den offentlige debatten. Det er positivt for den demokratiske deltakelsen at så mange har mulighet til å delta i det offentlige ordskiftet. Samtidig ser vi at debatten stadig blir mer polarisert og virker ekskluderende for mange. Tanker og ideer blir spredt på en helt annen måte og med en helt annen hastighet enn før. På samme måte blir hat, frykt og konspirasjonsteorier spredt til veldig mange mennesker og på veldig kort tid.

I Norge har debatten om hatefulle ytringer og ytringsfrihetens grenser vært sentral de seneste årene. Til tross for at det ikke er en allmenn enighet om hvilke ytringer som skal anses som hatefulle, eller hvor grensene for ytringsfrihet skal gå, er det likevel en bred enighet om at hatefulle ytringer er et reelt samfunnsproblem. Hatefulle ytringer bidrar til å holde liv i fordommer, de fratrukker mennesker verdighet og de skaper frykt og sterk bekymring hos grupper som rammes¹. Hatefulle ytringer har ikke bare alvorlige skadevirkninger for den enkelte og for grupper som rammes, de har også skadevirkninger på samfunnet. At mange velger å trekke seg fra den offentlige debatten på grunn av hat, bidrar til å svekke demokratiet². Videre fører gjentagende hatefulle ytringer til en normalisering av negative holdninger i befolkningen mot enkelte grupper, noe som kan føre til økt polarisering, diskriminering og trakassering, og i ytterste konsekvens vold rettet mot mennesker som tilhører disse gruppene³. Arbeidet mot hatefulle ytringer er derfor et viktig bidrag til arbeidet mot diskriminering og for likestilling.

Denne rapporten har som formål å vise hvordan debatter på de store mediers Facebook-sider ser ut (i Norge i 2017), og slik bidra til økt kunnskap om omfanget, karakteren og skadevirkninger av hatefulle ytringer i norske nettdebatter. I denne rapporten legges det til grunn en bred samfunnsvitenskapelig forståelse av hatefulle ytringer, noe som betyr at undersøkelsen også omfatter ytringer som er lovlige, men som likevel kan ha skadevirkninger.

Det er imidlertid viktig å understreke at funnene i vår innholdsanalyse er begrenset til å belyse omfanget og karakteren av hatefulle ytringer

- på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider
- i en redigert debatt
- i to avgrensede tidsperioder i 2017

Funnene som presenteres sier imidlertid ingenting om hvordan debattene på Facebook som sådan ser ut, herunder hvor mange og hvilken type hatefulle ytringer som finnes på alle sider på Facebook. Funnene er videre begrenset til å vise hvordan de debattene som er undersøkt ser ut, etter at mediene og/eller Facebook har hatt tid til å redigere og fjerne

1 Dovidio, J., Glick, P. & Rudman, L. (red.) (2005). *On the Nature of Prejudice: Fifty Years After Allport*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing.

2 Se kapittel 6, hvor over halvparten av de spurte norske Facebook-brukere svarer at de avholder seg fra å debattere på Facebook på grunn av den negative og harde tonen i debattene.

3 Eggebø, H. & Stubberud, E. (2016). *Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Rapport 2016:15, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

innhold som strider med deres retningslinjer. Funnene sier derfor noe om omfanget og karakteren av hatefulle ytringer som får lov til å stå igjen i Facebook-debattene på de to nyhetssidene som er undersøkt i de aktuelle periodene. Undersøkelsen tegner således et bilde av hatefulle ytringer på noen av de norske offentlige Facebook-sidene som får størst oppmerksomhet – både målt i antall brukere og antall moderatører som redigerer innholdet brukerne publiserer.

Videre har rapporten som formål å belyse hvilke skadevirkninger hatefulle ytringer kan ha for deltakelsen i den offentlige debatten. Funnene fra brukerundersøkelsen som er gjennomført av YouGov på vegne av ombudet, sier noe om hvordan et representativt utvalg av norske Facebook-brukere opplever debattene på Facebook, og hvilke konsekvenser tonen, herunder hatefulle ytringer, har for deres deltakelse i debattene.

Rapporten har ikke som formål å gi en utdypende juridisk analyse av ytringsfrihetens grenser, og den tar heller ikke stilling til om eller hvordan hatefulle ytringer skal lovreguleres. Rapporten har heller ikke som formål å gi en utdypende juridisk analyse av redaktøransvaret, eller å ta stilling til hvor langt redaktøransvaret bør strekke seg. Rapporten gir videre en overordnet presentasjon av nyere forskning om hatefulle ytringer, især på nett. En grundigere gjennomgang av rettstilstanden og forskningen på hatefulle ytringer er gjort i fire rapporter publisert av Institutt for samfunnsforskning (ISF)⁴.

4 Nadim, M., Fladmoe, A., & Wessel-Aas, J. (2016). *Hatefulle ytringer på internett: Omfang, forebygging og juridiske grenser*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

2 HATEFULLE YTRINGER

I dette kapitlet skal vi se på hva hatefulle ytringer er og hvilken forståelse av fenomenet som er lagt til grunn for de to undersøkelsene i denne rapporten. Vi vil også kort gjennomgå den nyeste og mest relevante forskningen på feltet, samt politiske tiltak som adresserer hatefulle ytringer. Norge er gjennom flere menneskerettslige bindende konvensjoner og andre internasjonale instrumenter forpliktet til å forby enkelte ytringer, og til å begrense skadelige ytringer for å beskytte andre rettigheter. Når det gjelder rettstilstanden i Norge, de menneskerettslige forpliktelsene og den rettslige grensdragningen mellom lovlige og ulovlige ytringer, vises det i punkt 2.1.2 til utredning(e) gjort av Institutt for samfunnsforskning (ISF)⁵.

Det er prinsipielle og faglige uenigheter om hvorvidt vi i det hele tatt skal forsøke å begrense eller forby noen ytringer, og eventuelt hvor grensene for hva som skal anses som hatefulle ytringer, skal gå. Ytringsfriheten danner utgangspunktet for enhver diskusjon om hatefulle ytringer. De aller fleste ytringer er tillatt i Norge, og ytringsfriheten er et grunnleggende demokratisk prinsipp med grunnlovsvern og menneskerettsvern. Ytringsfriheten er derimot ikke absolutt, og det er bred enighet om at grove hatefulle ytringer ikke fortjener et rettslig vern. Internasjonale forpliktelser pålegger statene å forby enkelte ytringer, og i norsk rett er enkelte ytringer derfor forbudt.

Begrepet «hatefulle ytringer» er ikke entydig, og det finnes heller ingen omforent nasjonal eller internasjonal definisjon av fenomenet. Begrepet kan også fremstå som misvisende, fordi det gir inntrykk av at det må eksistere en subjektiv følelse av hat hos avsenderen av ytringen for at den skal være hateful. Hvorvidt det er en følelse av hat som driver avsenderen, eller om det er politisk overbevisning, ideologi, fordommer, fremmedfrykt, behovet for tilhørighet til et fellesskap eller annet, er imidlertid ikke avgjørende for at en ytring skal kunne være hateful. Det avgjørende er hvordan den alminnelige tilhører oppfatter ytringen ut fra konteksten ytringen blir fremsatt i⁶.

Videre kan begrepet skape forvirring med hensyn til hvilke ytringer som omfattes eller ikke omfattes av begrepet, og om man snakker om ytringer som er straffbare eller ikke straffbare, men bare «politisk ukorrekte», stygge eller grove. I tillegg brukes begrepene hatefulle ytringer, hatytringer, hets og hatprat om hverandre i samfunnsdebatten⁷. Uavhengig av hvilket begrep man tar i bruk for å beskrive fenomenet, er poenget ofte å belyse et reelt samfunnsproblem som påvirker tonen i den offentlige debatten og har negative konsekvenser for individer, grupper og samfunnet som helhet.

5 Ågotnes, K. B. (2016, 21. nov.). *Hatefulle ytringer*. Funnet 14.08.2018, fra <http://www.samfunnsforskning.no/aktuelt/nyheter/2016/hatefulle-ytringer.html>

6 HR-2018-674-A, funnet på: <https://lovdata.no/pro/#document/HRSTR/avgjorelse/hr-2018-674-a?searchResultContext=2605>

7 I denne rapporten brukes også disse begrepene om hverandre.

2.1 Hva er hatefulle ytringer?

Forståelsen av hva hatefulle ytringer er vil avhenge av hvorvidt man legger til grunn en rettslig (og dermed snever) forståelse av begrepet, slik den fremgår av den norske straffeloven § 185 og som kun omfatter de alvorligste og groveste ytringene, eller om man legger til grunn en bredere samfunnsvitenskapelig forståelse av fenomenet slik det ofte gjøres i samfunnsdebatter og i samfunnsforskningen.

Den rettslige forståelsen av begrepet fremgår av straffeloven § 185:

«Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring. Som ytring regnes også bruk av symboler. Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,

b) religion eller livssyn,

c) homofile orientering, eller

d) nedsatte funksjonsevne.»

Straffebestemmelsen oppstiller tre vilkår som må være oppfylt for at en ytring skal rammes av forbudet. Ytringen må for det første fremsettes «*offentlig*» eller «*i andres nærvær [...] overfor en som rammes av [ytringen]*»⁸. Videre må ytringen rette seg mot ett eller flere diskrimineringsgrunnlag, som er: a) hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, b) religion eller livssyn, c) homofile orientering eller d) nedsatte funksjonsevne. Dette er en uttømmende liste, hvilket betyr at ytringer som for eksempel retter seg mot kjønn, ikke vil rammes av straffeforbudet. Stortinget har bedt regjeringen om å fremme forslag om å utvide straffelovens bestemmelser om hatefulle ytringer, hatkriminalitet og diskriminering slik at de også omfatter hatefulle ytringer som fremsettes, eller diskriminering som utøves på grunn av en persons kjønnsuttrykk eller kjønnsidentitet⁹. Justisdepartementet har sendt en ekstern utredning om det strafferettslige diskrimineringsvernet på høring, hvor det foreslås

8 Jf. Lov om straff (straffeloven), § 10 Offentlig sted og offentlig handling: «*Med offentlig sted menes et sted bestemt for alminnelig ferdsel eller et sted der allmennheten ferdes. En handling er offentlig når den er foretatt i nærvær av et større antall personer, eller når den lett kunne iakttas og er iaktatt fra et offentlig sted. Består handlingen i fremsettelse av en ytring, er handlingen også offentlig når ytringen er fremsatt på en måte som gjør den egnet til å nå et større antall personer.*»

9 Trettebergstuen, A. m. fl. (2018, 18. januar). *Representantforslag 2017–2018*, Dokument 8:109 S. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2017-2018/dok8-201718-109s/?all=true>

at grunnlagene kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk inntas i straffebestemmelsen om hatefulle ytringer i straffeloven § 185¹⁰. Ytringen må videre være diskriminerende eller hatefull, noe som vil si at ytringen må «*true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen*». Av rettspraksis vet vi derimot at terskelen for hva slags ytringer som skal være ulovlige i Norge, er høy¹¹. Det er vanskelig å trekke en generell rettslig grense med hensyn til hvilke ytringer som er å anse som ulovlige, og hvilke som er lovlige. Hvorvidt en ytring faller inn under straffebudet eller ikke, vil ofte bero på en konkret helhetsvurdering. Videre oppstiller bestemmelsen et skyldkrav, som er forsett¹² eller grov uaktsomhet¹³.

Samfunnsvitenskapelig forskning viser imidlertid at det er langt flere ytringer med alvorlige skadevirkninger enn de aller groveste ytringene som omfattes av det norske straffeforbudet. Ytringer rettet mot andre grunnlag eller karakteristika ved mennesker, enn de fire som er oppramset i straffebestemmelsen, kan være like alvorlige og vel så skadelige for individer, grupper og samfunnet som helhet. Som ISF påpeker i sine rapporter er det flere gode grunner til å anvende en bred definisjon av fenomenet¹⁴. En bred definisjon hjelper oss å forstå fenomenet bedre ved å se på både motivasjonen, karakteren og skadevirkningene av hatefulle ytringer. Å anvende en for snever forståelse av begrepet vil dessuten by på noen metodiske utfordringer, fordi det vil være svært vanskelig å trekke grensen mellom de «ulovlige» og «lovlige» hatefulle ytringene. Hvilke ytringer som rammes av straffelovens bestemmelser, vil ofte bero på mange faktorer, og ofte vil det bare være domstolene i den enkelte saken som vil kunne ta endelig stilling til det. Det er her viktig å understreke at fordelene med å operere med en vid forståelse av hatefulle ytringer ikke er et argument eller et ønske om å utvide den rettslige forståelsen, eller at den rettslige terskelen for hvilke ytringer som skal omfattes av straffebudet i § 185, skal senkes. Diskusjonen rundt den strafferettslige terskelen for hvilke ytringer som skal anses som ulovlige, faller utenfor temaet for denne rapporten.

10 Mujezinovic, K. L. (2016, 13. sept.). *Utredning om det strafferettslige diskrimineringsvernet*. Funnet 23.08.2018, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/95190275f7d-74d86800ab6a37f53f94a/utredning---det-strafferettslige-diskrimineringsvernet.pdf>

11 Se for eksempel Rt. 2012, s. 536 (avsnitt 28) jf. Rt. 1997, s. 1821 (s. 1826).

12 Jf. Lov om straff (Straffeloven) § 22 Forsett
 «Forsett foreligger når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud
 a) med hensikt,
 b) med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen, eller
 c) holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet.
 Forsett foreligger selv om lovbryteren ikke er kjent med at handlingen er ulovlig, jf. § 26»

13 Jf. Straffeloven § 23, annet ledd om grov uaktsomhet: «Uaktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse.»

14 Fladmoe, A. & Nadim, M. (2016). *Hatefulle ytringer. Delrapport 1: Forskning på art og omfang*. Rapport 2016:14, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Europarådets komite mot Rasisme og Intoleranse (ECRI), opererer med en nokså bred definisjon av hatefulle ytringer i *ECRI General Policy Recommendation no. 15*. Definisjonen omfatter diskrimineringsgrunnlagene rase, hudfarge, herkomst, nasjonal eller etnisk opprinnelse, alder, nedsatt funksjonsevne, språk, religion og tro, kjønn, kjønnsidentitet, seksuell orientering og andre karakteriska eller status. Ifølge ECRI er hatefulle ytringer:

«[...] the use of one or more particular forms of expression – namely, the advocacy, promotion or incitement of the denigration, hatred or vilification of a person or group of persons, as well any harassment, insult, negative stereotyping, stigmatization or threat of such person or persons and any justification of all these forms of expression – that is based on a non-exhaustive list of personal characteristics or status that includes “race”, colour, language, religion or belief, nationality or national or ethnic origin, as well as descent, age, disability, sex, gender, gender identity and sexual orientation»¹⁵

Dansk institutt for menneskerettigheter (IMR) legger også til grunn en nokså bred definisjon av hatefulle ytringer i sin rapport om hatefulle ytringer i den offentlige debatten, og definerer hatefulle ytringer som:

«Stigmatiserende, nedsættende, krænkende, chikanerende og truende ytringer, der fremsettes offentligt mod et individ eller en gruppe baseret på individets eller gruppens køn, etnisitet, religion, handicap, seksuelle orientering, alder, politiske observans eller sociale status.»¹⁶

IMR tar utgangspunkt i de åtte grunnlagene som har et diskrimineringsvern i sentrale menneskerettslige instrumenter¹⁷. Begrunnelsen for å anvende en så bred definisjon var for å omfatte alle ytringer med et skadepotensial på den offentlige debatten.

Uavhengig av om man opererer med en snever eller en bred forståelse av hatefulle ytringer, er det noen fellestrekk som er gjennomgående i de ulike beskrivelsene av fenomenet. Hatefulle ytringer er ofte bygget på negative stereotypier, fordommer og stigmaer, og de rammer den enkeltes og gruppers verdighet og anseelse i samfunnet. Avsendere av hatefulle ytringer spiller ofte på ubegrunnet frykt, forakt for det som er annerledes, forestillinger om naturgitte hierarkier, og benytter seg gjerne av ekskluderingsretorikk. I sin mest ytterliggående form kommer hatefulle ytringer til uttrykk i form av trusler, glorifisering av og oppfordring til vold. Det er helt klart forskjell på en stigmatiserende ytring og en ytring som inneholder en trussel. En trussel vil ofte kunne oppleves som mye farligere for den fysiske sikkerheten for enkeltpersoner og/eller grupper, enn ytringer som på en stigmatiserende måte omtaler visse grupper i samfunnet. Det er ingen tvil om at alvorlighetsgraden har

15 ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION NO. 15. Funnet på https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N15/REC-15-2016-015-ENG.pdf

16 Burkal, R. & Zuleta, L. (2017). *Hatefulde ytringer i den offentlige online debat*. København: Institut for Menneskerettigheder.

17 FNs Verdenserklæring for menneskerettigheter, artikkel 2. Den Europæiske unions chartes om grundlæggende rettigheder, artikkel 21 (2).

betydning for det umiddelbare skadepotensialet av ytringer. Det betyr likevel ikke at vi skal ignorere de ytringene som ikke har en umiddelbar og alvorlig skadelig effekt, men som likevel kan ha alvorlige konsekvenser for demokratiet og for den enkelte.

Eksisterende samfunnsvitenskapelig forskning viser at hatefulle ytringer har store skadevirkninger, uavhengig av om de faller innenfor den rettslige (snevre) eller den samfunnsvitenskapelige (brede) forståelsen av begrepet. Denne forskningen¹⁸ viser blant annet at hatefulle ytringer som fenomen

- bidrar til sosial eksklusjon og økt polarisering som bryter ned det sosiale fellesskapet
- virker avskrekkede på deltakelsen i den demokratiske deltakelsen
- holder liv i fordommer (smitteeffekt)
- innebærer en nedvurdering av grupper overfor publikum
- skaper angst og sterk bekymring hos gruppene som ytringene rettes mot
- fratår mennesker deres verdigheter ved å signalisere at dersom de tilhører visse grupper, er de ikke likeverdige borgere av samfunnet

2.1.1 Definisjonen av hatefulle ytringer i undersøkelsen

Ombudet legger til grunn en bred samfunnsvitenskapelig definisjon av hatefulle ytringer i våre to undersøkelser. Vår definisjon tar utgangspunkt i ECRIs og IMRs definisjoner som nevnt i punkt 2.1. I de to undersøkelsene som presenteres i denne rapporten forstås hatefulle ytringer som:

Stigmatiserende, nedsettende, krenkende, sjikanerende eller truende ytringer som rammer individets eller en gruppes verdighet, anseelse og status i samfunnet ved hjelp av språklige og visuelle virkemidler som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger basert på kjennetegn – som for eksempel etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering¹⁹, alder, politisk syn og sosial status.

Som nevnt innledningsvis er det flere fordeler ved å legge til grunn en bred forståelse av hatefulle ytringer i en samfunnsvitenskapelig kontekst når man søker å forstå fenomenet. Definisjonen som er lagt til grunn i de to undersøkelsene i denne rapporten, er bredere enn den definisjonen ombudet tidligere har operert med i sine rapporter²⁰. Den viktigste forskjellen er at vi nå også ser på hat rettet mot politisk syn og sosial status. Årsaken er todelt: For det første er formålet med undersøkelsene å si noe om tonen i norske Facebook-debatter på noen av sidene som retter seg mot hele den norske befolkningen. For å kunne fange opp tonen i debatten er det viktig å utvide forståelsen av begrepet til også å omfatte de diskrimineringsgrunnlagene og andre karakteristika ved enkeltmennesker og grupper som er særlig utsatt for hat og hets i den offentlige debatten enn bare de som

18 Dovidio, J., Glick, P. & Rudman, L. (red.) (2005). *On the Nature of Prejudice: Fifty Years After Allport*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing.

19 Inkluderer: seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

20 Likestillings- og diskrimineringsombudet (2015). *Hatkriminalitet og hatytringer*. Oslo, Likestillings- og diskrimineringsombudet.

omfattes av straffeloven § 185. Politisk syn er et grunnlag som er vernet av den norske arbeidsmiljøloven²¹ samt ulike menneskerettighetsinstrumenter, men ikke av den norske diskrimineringslovgivningen eller av straffeloven § 185 om hatefulle ytringer. Ombudet mener det er viktig å inkludere politisk syn som mål for hatefulle ytringer når man skal forsøke å forstå omfanget og skadevirkningene av hatefulle ytringer. Vi har sett flere eksempler på at politisk aktive personer eller andre som deltar i den politiske debatten, ofte blir utsatt for hat og trusler, gjerne rettet mot deres politiske syn, men også rettet mot andre karakteristika som for eksempel deres kjønn, seksuelle legning, nedsatte funksjonsevne eller etniske bakgrunn. Vi har imidlertid for lite forskning som viser omfanget av hat og trusler mot politisk aktive personer til at vi kan si noe helt sikkert om hvilke typer hatefulle ytringer det her er snakk om, og om visse grupper er mer utsatt enn andre i den politiske debatten. En spørreundersøkelse²² gjennomført av Politihøgskolen i 2017 tyder på at hat og trusler mot politisk aktive personer er et reelt problem. Undersøkelsen viser blant annet at over 80 prosent av norske politikere rapporterer at de har opplevd minst én form for uønsket adferd, trusler eller mottatt hatmeldinger. Denne undersøkelsen er likevel avgrenset til stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer og sier således ikke noe om hvordan andre politisk aktive personer og vanlige mennesker som deltar i den politiske debatten, opplever debatten. Videre er sosial status tatt med i definisjonen i vår undersøkelse, fordi gruppetilhørighet ofte linkes til sosial status, og koblingen mellom sosial status og andre grunnlag eller karakteristika ved mennesker, kan gjøre visse personer og grupper særlig utsatt for diskriminering. Sosial status er på samme måte som politisk syn vernet av sentrale menneskerettslige instrumenter²³. Sosial status er imidlertid ikke vernet av det norske diskrimineringsforbudet, men kan tenkes å være et vernet grunnlag i formålsbestemmelsen i den nye diskrimineringsloven²⁴.

Den andre begrunnelsen for å ta med de åtte grunnlagene i definisjonen, er for å kunne foreta en komparativ analyse av ombudets og IMRs undersøkelse om hatefulle ytringer på Facebook på sikt. Ombudet og IMR har sammen utformet designen på undersøkelsene, og er viktige samarbeidspartnere i det felles nordiske nettverket mot sexisme og hatefulle ytringer. For å kunne sammenligne funnene, og for å kunne bruke funnene til å beskrive omfanget, karakteren og skadevirkningene i et nordisk perspektiv, har det vært viktig å utforme undersøkelsene så likt som mulig og med den samme definisjonen av hatefulle ytringer.

21 Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) §13-1 (1).

22 Bjørgo, T. & Silkoset, E. (2017). *Trusler og trusselhendelser: En spørreundersøkelse blant stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer*. Funnet 14.08.2018, fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2477943>

23 Se for eksempel *Konvensjonen om politiske og sivile rettigheter*. Funnet på <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/iccpr/id88149/>

24 Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). Funnet 27.08.2018, fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>

2.1.2 Tilgjengelig forskning om hatefulle ytringer på nett

Det finnes fremdeles for lite forskning om hatefulle ytringer på nett, til tross for at man de seneste årene har begynt å få et økende fokus på fenomenet og skadevirkningene av det.

ISF utga fire vitenskapelige rapporter om hatefulle ytringer i 2016 på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Disse rapportene gjennomgår tilgjengelig forskning på feltet, og de redegjør for det strafferettslige vernet og den rettslige gresedragningen mellom de lovlige og ulovlige hatefulle ytringene. Ombudet vil i det følgende vise til disse rapportene og kort omtale innholdet av disse, uten å gå nærmere inn på forskningen eller den juridiske utredningen som fremgår av rapportene. For en nærmere oversikt over tilgjengelig forskning på feltet og den rettslige utredningen av hatefulle ytringer, henviser ombudet derfor til rapportene.

*Delrapport 1: Forskning på art og omfang*²⁵. Denne rapporten samler, oppsummerer og vurderer forskning som belyser omfanget av hatefulle ytringer på internett, hvilke grupper i samfunnet som er særlig utsatt for slike ytringer, hvem som produserer hatefulle ytringer og hva som driver dem.

*Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*²⁶. Denne rapporten samler, oppsummerer og vurderer forskning som belyser sammenhengen mellom hatefulle ytringer og diskriminering, mobbing og vold på den ene siden, og forskning om konsekvenser for samfunnet og for de gruppene som er utsatt, på den andre siden. Den kunnskapen som finnes, avdekker at minoritetsgrupper – som etniske og religiøse minoriteter, lesbiske, homofile, bifile og transpersoner og personer med nedsatt funksjonsevne – er mer utsatt for negative og krenkende ytringer enn befolkningen ellers. Tilgjengelig forskning viser også at hatefulle ytringer og hatkriminalitet har alvorlige negative konsekvenser for dem som utsettes, som psykiske plager og tilbaketrekking fra deltakelsen i den offentlige debatten. Frykt og tilbaketrekking fra offentligheten rammer ikke bare dem som selv utsettes for hatefulle ytringer, men også andre som tilhører samme utsatte minoritetsgruppe. Noe forskning peker også på at hatefulle ytringer, i ytterste konsekvens, kan motivere til og legitimere vold.

*Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer*²⁷. Rapporten inneholder en juridisk utredning som har som formål å redegjøre for det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer, basert på gjeldende rett. Rapporten gjennomgår noen av argumentene i den juridiske, men også den samfunnsvitenskapelige debatten om hatefulle ytringer.

25 Fladmoe, A. & Nadim, M. (2016). *Hatefulle ytringer. Delrapport 1: Forskning på art og omfang*. Rapport 2016:14, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

26 Eggebø, H. & Stubberud, E. (2016). *Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Rapport 2016:15, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

27 Fladmoe, A., Nadim, M. & Wessel-Aas, J. (2016). *Hatefulle ytringer. Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer*. Rapport 2016:16, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

*ISF-rapport 2016:17: Hatefulle ytringer på internett*²⁸. Rapporten tar for seg omfanget, forebyggingen og juridiske grenser av hatefulle ytringer. Rapporten inneholder en juridisk redegjørelse for gjeldende rett med hensyn til det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer, en gjennomgang av eksisterende forskning om hatefulle ytringer, analyser av eksisterende og nye surveydata og analyser av hvordan politiet arbeider med etterforskning og forebygging av hatefulle ytringer og hatkriminalitet.

I 2017 gjennomførte svenske Kantar Sifo en undersøkelse²⁹ på oppdrag fra bransjeorganisasjonen Svensk Tidningsutgivarforening (TU) om kvinnelige opinionslederes erfaringer med hat og trakassering. Av denne undersøkelsen fremgår det at flere enn sju av ti svenske kvinnelige opinionsledere sier at de har blitt utsatt for hat og trakassering de seneste årene. Majoriteten sier at hatet og trakasseringen har økt i omfang og at kommentarene har blitt grovere de siste tre årene. Den vanligste formen for trakassering er nedsettende kommentarer om kvinnenes meninger og kompetanse. To tredjedeler oppgir at de også har mottatt nedsettende kommentarer om utseende og kjønn, alder, seksualitet og etnisitet. Kvinnene i undersøkelsen rapporterer om psykiske plager på grunn av hatet de mottar, som ofte går ut på uro, redsel og søvnproblemer. Når det gjelder mer praktiske konsekvenser, rapporteres det om at de opplever begrensninger i bevegelsesfriheten, og at de sensurerer seg selv ved at de avstår fra å delta i debatter eller kommentere visse temaer.

I 2017 gjorde professor Moa Bladini ved Universitet i Göteborg en komparativ kartlegging³⁰ av den rettslige reguleringen av hat og trusler på nett i de nordiske landene, på vegne av Nordisk Ministerråd. I rapporten vises det til forskning på hat rettet mot kvinner, og behovet for særskilt lovgivning mot netthets med grunnlag i kjønn.

Som nevnt tidligere gjennomførte det danske Instituttet for menneskerettigheter en nærmest identisk undersøkelse³¹ i 2016 om hatefulle ytringer på Facebook, som ombudets undersøkelse i denne rapporten bygger på. Instituttet undersøkte omfanget og karakteren av hatefulle ytringer på to danske nyhetsmediers Facebook-sider. Den danske undersøkelsen viser at om lag hver syvende kommentar (15 prosent) er å anse som hatefull i en allerede redigert debatt på DR (Danmarks Radio) og dansk TV 2s nyhetssider på Facebook. Det er særlig nyhetstemaer som handler om religion, flyktninger, likestilling, politikk og integrering som har en tendens til å generere mange hatefulle ytringer i debatt. De fleste hatefulle ytringene er rettet mot politisk syn etterfulgt av etnisitet og religion. Når det gjelder hat mot kjønn, er det langt flere hatefulle ytringer rettet mot kvinner (58 prosent) enn mot menn (39 prosent). Den danske undersøkelsen

28 Fladmoe, A., Nadim, M. & Wessel-Aas, J. (2016). *Hatefulle ytringer på internett. Omfang, forebygging og juridiske grenser*. Rapport 2016:17. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

29 Kantar Sifo (2017, 24. mars). Hot mot kvinnliga opinionsbildare. Funnet 14.08.2018, fra <http://tu.se/wp-content/uploads/2017/04/PDF-Hot-mot-kvinnliga-opinionsbildare.pdf>

30 Bladini, M. (2017). *Hat och hot på nätet. En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv*. Göteborg: NIKK, Nordisk information för kunskap om kön.

31 Burkal, R. & Zuleta, L. (2017). *Hatefulde ytringer i den offentlige online debat*. København: Institut for Menneskerettigheder.

viser videre at 76 prosent av hatefulle ytringer er skrevet av menn, som er en klar overrepresentasjon både målt i forhold til kjønnsfordelingen blant danske Facebook-brukere og i forhold til menns andel av kommenter i analysen. De fleste hatefulle ytringer befinner seg i den mildeste enden av grovhetsskalaen som er brukt i analysen, noe som tyder på at de to nyhetsmediene fjerner de verste kommentarene fra sine debatter. I rapporten presenteres også funnene fra en brukerundersøkelse gjennomført av Megafon på vegne av IMR, hvorav halvparten av danske Facebook-brukere svarer at de avholder seg fra å uttrykke sin mening og delta i debatten på Facebook på grunn av den negative tonen. De fleste danske Facebook-brukere mener videre at Facebook og nyhetsmedier har et ansvar for debattene, og ønsker mer innblanding fra disse i debattene.

LDO opprettet i 2016, sammen med IMR og det islandske senter for menneskerettigheter (Icelandic Human Rights Centre), et nordisk nettverk mot sexisme og hatefulle ytringer. Formålet med nettverket har vært å styrke kunnskapsgrunnlaget for debatten om hatefulle ytringer i de nordiske landene gjennom blant annet erfaringsutveksling og kunnskapsinnsamling. Nettverket publiserte den første nordiske antologien³² om hatefulle ytringer i 2017.

2.1.3 Politiske tiltak i Norge og i Norden

Den 21. november 2016 lanserte den norske regjeringen sin strategi mot hatefulle ytringer (2016–2020)³³. Formålet med strategien er ifølge regjeringen å forebygge og skape bevissthet rundt hatefulle ytringer i den offentlige debatt og i det offentlige rom. Strategien retter seg både mot de lovlige ytringene, gjennom preventive og forebyggende tiltak, og de ulovlige ved blant annet styrking av innsatsen i politiet. Strategien anerkjenner de negative konsekvensene hatefulle ytringer som sådan har på individet, gruppene og samfunnet. Det er især seks områder som defineres som viktige arenaer i bekjempelsen av hatefulle ytringer: møteplasser, barn og unge, rettssystemet, arbeidslivet, mediesektoren og kunnskap og forskning. For hver av disse seks områdene er det utformet et sett av tiltak. Tiltakene i strategien varierer når det gjelder graden av forpliktelser for offentlige myndigheter og konkretisering. Mange tiltak som er formulert i strategien, er allerede satt i gang. Fordi strategien ennå er relativt fersk, og mange tiltak ennå ikke er satt i gang, er det for tidlig å si noe om hvilken effekt strategien har hatt på tonen i den offentlige debatten.

Norge overtok formannskapet i Nordisk ministerråd i 2017, og har definert hatefulle ytringer som et område som vil prioriteres i likestillingssamarbeidet i Norden³⁴.

32 Nissen, S. & Zuleta, L. (red.) (2017). *Hatefulde ytringer i et nordisk perspektiv*. København: Institut for Menneskerettigheder, Likestillings- og diskrimineringsombudet og det islandske senter for menneskerettigheter (Icelandic Human Rights Centre).

33 Barne- og likestillingsdepartementet. *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016-2022*. Funnet på https://www.regjeringen.no/contentassets/72293ca5195642249029bf6905ff08be/hatefulleytringer_uu.pdf

34 Likestilt Norden. Funnet på <http://likestilt Norden 2017.regjeringen.no/>

Regjeringen vedtok også Handlingsplan mot antisemittisme³⁵ og LHBT-handlingsplan³⁶ i 2017, med tiltak rettet mot hatefulle ytringer mot personer med jødisk bakgrunn og seksuelle minoriteter.

Av de nordiske landene er det kun Norge og Sverige som har utarbeidet nasjonale strategier og handlingsplaner som retter seg mot hatefulle ytringer. Den svenske regjeringen lanserte i november 2016 en handlingsplan³⁷ mot rasisme og lignende former for fiendtlighet og hatkriminalitet på nett. I likhet med den norske strategien er det fire utvalgte fokusområder i den svenske handlingsplanen som skal danne grunnlaget for arbeidet mot alle former for rasisme og hatkriminalitet.

35 Kommunal og moderniseringsdepartementet. *Handlingsplan mot antisemittisme 2016–2020*. Funnet på <https://www.regjeringen.no/contentassets/16f1826b438748f1991b606f0b194ea6/8041-handlingsplan-antisemittisme-7k.pdf>

36 Barne- og likestillingsdepartementet. *Trygghet, mangfold, åpenhet, Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020*. Funnet på https://www.regjeringen.no/contentassets/6e1a2af163274201978270d48bf4dfbe/lhbt_handlingsplan_web.pdf

37 Regjeringen, Kulturdepartementet (2016, 24. nov.). *Nasjonell plan mot rasism, liknande former av fiendtlighet och Hatbrott*. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.regeringen.se/4aee39/contentassets/0be1b45cd781476494e91d92824deb4d/nasjonell-plan-mot-rasism-liknande-former-av-fiendtlighet-och-hatbrott>

3 FACEBOOK OG NYHETSMEDIER

Facebook alene har over 3,4 millioner norske brukere. Målinger av bruksfrekvensen tyder på at ni av ti brukere logger seg på Facebook daglig³⁸. I tillegg til å være verdens største digitale sosiale plattform, er Facebook også blitt en viktig nyhetskilde for svært mange. Reuters Institute Digitale News Report, Norge 2017³⁹ viser at Facebook er det sosiale mediet som brukes mest som nyhetskilde i Norge. Ifølge rapporten finner to av tre nettbrukere frem til nyheter via sosiale medier, hvorav 75 prosent av disse finner nyheter via Facebook. De store nyhetsmedienes Facebook-sider som har åpne kommentarfelt, er derfor et opplagt sted å starte når man skal undersøke tonen i den offentlige debatten på Facebook.

Det er mange utfordringer knyttet til nyhetsformidling på Facebook. Nyhetsmediene mister noe av sin redaksjonelle makt når de publiserer sitt innhold på Facebook. Facebook har blitt beskyldt for å skape ekkokamre og konsensusbobler, fordi deres algoritmer sørger for at brukere ofte blir eksponert for innhold basert på deres «adferd» på Facebook. Brukerne blir med andre ord eksponert mest for nyheter og annet innhold som samsvarer med det de selv har likt, delt eller på annen måte vist interesse for tidligere, og i mindre grad for nyheter med motstridende innhold. Facebooks algoritmer kan slik skape et unyansert nyhetsbilde for den enkelte brukeren.

Facebook har også blitt kritisert for å ha et vilkårlig forhold til redigering av innhold. På den ene siden har de blitt kritisert for ikke å fjerne skadelig innhold, og på den andre siden for å sensurere viktige bidrag i samfunnsdebatten. Et eksempel på det sistnevnte så vi da Aftenposten publiserte det historiske bildet av den nakne jenta som løper fra napalmangrep under Vietnamkrigen. Facebook fikk massiv motbør på grunn av sensuren, noe som førte til at de snudde og gjeninnsatte bildet⁴⁰. Etter den siste skandalen da det ble avdekket at Cambridge Analytica hadde stjålet personopplysninger fra millioner av Facebook-brukere, har Facebook valgt å offentliggjøre sine retningslinjer⁴¹ for brukerne og på den måten gjøre sin redigeringspraksis av brukergenerert innhold mer transparent.

Som nevnt ovenfor vil nyhetsmedier, på samme måte som andre Facebook-brukere, kunne oppleve at deres innhold blir fjernet eller moderert av Facebook. Mediene har likevel mye makt når det gjelder hvor mange og hvilke saker de velger å publisere på sine Facebook-sider. Videre har mediene selv makt til å redigere innholdet i kommentarfeltene på sine Facebook-sider. De fleste norske medier har egne retningslinjer for dette. Det er derimot noe variasjon blant de ulike mediene hva gjelder tilstedeværelsen i debattene, og hvor strenge retningslinjene for moderering av kommentarfeltene er.

Når det gjelder hvilket rettslig ansvar nyhetsmedier har for hatefulle ytringer i kommentarfeltene på sine Facebook-sider, vil dette avhenge av hvorvidt man snakker om ulovlige eller

38 Vaage, O. F. (2018). *Norsk mediebarometer 2017*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

39 Hovden, J. F., Moe, H. & Sakariassen, H. (2017). *Bruksmønstre for digitale nyheter. Reuters Institute Digitale News Report, Norge 2017*. Bergen: Universitetet i Bergen.

40 NTB (2016, 9. sep.). *Facebook snur om Vietnam-bilde*. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/verden/2016/09/09/195241362/facebook-snur-om-vietnam-bildet>

41 Facebook. Community Standards. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.facebook.com/communitystandards/introduction/>

lovlige ytringer. Når det gjelder de ulovlige hatefulle ytringene, er gjeldende rett noe uklar og ikke i tilstrekkelig grad tilpasset de nye digitale utfordringene. Kulturdepartementet har foretatt en grundig utredning av det norske redaktøransvaret og fremmet Forslag til lov om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier⁴².

Når det gjelder nyhetsmedienes ansvar for brukergenerert innhold som inneholder lovlige hatefulle ytringer, vil det i større grad være opp til nyhetsmediene selv, eller bransjen som sådan, å vurdere hvilke ytringer som av presseetiske hensyn bør redigeres i debatter.

3.1 Redaktøransvaret

Frem til nå har vi ikke hatt en egen norsk medieansvarslov. Ansvarsreglene for medieområdet er spredt utover flere lovverk, noe som har bidratt til at det knytter seg mye usikkerhet til hvilke regler som gjelder for de redaktørstyrte mediene, og hvilke regler som gjelder på de ulike plattformene. Et viktig spørsmål når det gjelder hatefulle ytringer i kommentarfeltene, enten på nyhetsmedienes egne nettsider eller på deres sider på sosiale plattformer, er hvilket ansvar nyhetsmediene selv har for kommentarene fremsatt av brukerne. I dette avsnittet skal vi se på hvilket ansvar mediene har for hatefulle ytringer i brukergenerert innhold i kommentarfeltene, og da især på sosiale medier.

3.1.1 Gjeldende rett

Hovedregelen i norsk rett at det er «den som» fremsetter ytringen som i utgangspunktet skal holdes ansvarlig for ytringen. De fleste straffebestemmelsene som regulerer ulovlige ytringer, rammer derimot både den som fremmer og den som formidler ytringen. Med andre ord kan redaktører og journalister bli rammet enten direkte av gjerningsbeskrivelsen og/eller av medvirkningsbestemmelsen i straffeloven. Redaktører og journalister kan også bli holdt erstatningsansvarlig for fremsetting og/eller formidling av rettsstridige ytringer.

Når det gjelder redaktørens straffeansvar, finner vi den viktigste bestemmelsen i straffelovens § 269⁴³. Bestemmelsen innebærer at redaktøren kan holdes strafferettslig ansvarlig for ulovlige ytringer som har blitt publisert i det mediet redaktøren har ansvaret for, også i de tilfeller hvor redaktøren ikke kjente til innholdet i publiseringen, men så lenge

42 Kulturdepartementet. Høringsnotat. *Forslag til lov om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier*. Funnet den 14.08.2018, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-ny-medieansvarslov/id2600746/?factbox=horingsnotater>

43 Lov om straff (straffeloven), § 269 *Redaktørens ansvar for innholdet i trykt skrift eller kringkastingssending*
«Den som treffer avgjørelse om innholdet i et trykt skrift eller en kringkastingssending, er strafferettslig ansvarlig dersom det der offentliggjøres noe som ville ha pådratt redaktøren ansvar etter noen annen lovbestemmelse om han hadde kjent til innholdet. Straffen etter første ledd er bot eller fengsel inntil 6 måneder. Det kan ikke idømmes strengere straff enn etter den lovbestemmelse som ville ha vært anvendelig om den ansvarlige hadde kjent til innholdet. Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse på den som godtgjør at det ikke kan legges ham noe til last med hensyn til kontroll med innholdet eller tilsyn eller rettleiding eller instruks for hans stedfortreder, medarbeidere eller underordnede. Medvirkning straffes ikke»

redaktøren ville ha blitt holdt strafferettslig ansvarlig dersom han hadde kjent til innholdet. Bestemmelsen innebærer et sekundært ansvarsgrunnlag, hvilket vil si at en redaktør som kjenner til eller burde ha kjent til et ulovlig innhold innenfor rammen av sitt medium, vil kunne holdes ansvarlig direkte med hjemmel i den aktuelle bestemmelsen. Det er kun i de tilfeller redaktøren ikke har utvist slik skyld som de alminnelige straffebudene krever, at det modifiserte skyldkravet i § 269 vil kunne komme til anvendelse. En vesentlig begrensning i gjeldende rett er at redaktøransvaret gjelder i utgangspunktet kun for «trykt skrift eller en kringkastingssending» jf. § 269 første ledd. I Høyesteretts ankeutvalgets kjennelse inntatt i Rt-2012-1211, ble det lagt til grunn at bestemmelsen ikke omfatter ytringer på internett.

Når det gjelder brukergenerert innhold som inneholder hatefulle ytringer, kan det oppstå straffeansvar for redaktører med ansvar for mediet hvor innholdet publiseres, selv når redaktøren ikke har konkret kunnskap om innholdet. Straffeloven § 185 om hatefulle ytringer oppstiller, i tillegg til et krav om forsett, et alternativt krav om grov uaktsomhet. Dette betyr at en redaktør kan bli holdt strafferettslig ansvarlig for brukergenerert innhold selv når han ikke har konkret kunnskap om publiseringen, dersom det foreligger grov uaktsomhet. I Kulturdepartementets høringsnotat om ny medieansvarslov nevnes eksempelet hvor redaktøren er å bebreide dersom det fattes en redaksjonell beslutning om å åpne opp for kommentarfelt i tilknytning til en nyhetsartikkel som omhandler forhold man typisk vet vil generere hatefulle ytringer, uten samtidig å sørge for moderering av innholdet⁴⁴. Redaktørene kan i disse tilfellene bli strafferettslig ansvarlig for hatefulle ytringer fremsatt av brukere i kommentarfeltene uavhengig av plattformen, jf. straffeloven § 185. Det strafferettslige redaktøransvaret i straffeloven § 269 vil i dag derimot ikke kunne anvendes som et subsidiært ansvarsgrunnlag på hatefulle ytringer fremsatt av brukere på sosiale medier, da bestemmelsen ikke omfatter ytringer på nett.

3.1.2 EMDs praksis om ansvar for brukergenerert innhold

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) behandlet spørsmålet om redaktøransvar for brukergenerert innhold i kommentarfelt for første gang i saken *Delfi v. Estonia*⁴⁵. Bakgrunnen for saken var at den estiske nyhetsportalen Delfi ble dømt til å betale erstatning for grovt fornærmende ytringer fremsatt i et kommentarfelt i forbindelse med en nyhetsartikkel publisert på deres portal. I kommentarfeltene ble det fremsatt flere anonyme trakasserende, truende og hatefulle ytringer mot en bestemt person som ble omtalt i den aktuelle nyhetssaken. Delfi fjernet kommentarene først seks uker etter at kommentarene ble publisert, og først etter at de ble gjort oppmerksom på kommentarene av saksøkerens advokat. Delfi hadde tatt i bruk flere verktøy for å unngå slike kommentarer, blant annet et varslingsssystem der lesere kunne rapportere inn ytringer med rettsstridig innhold. EMD konkluderte likevel med at det ikke utgjorde en krenkelse av Den

44 Kulturdepartementet. Høringsnotat. *Forslag til lov om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier*. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/5d6ee87dc9954998be8ba328e8b34299/medieansvarslov---hoeringsnotat-09-05-2018.pdf>

45 European Court of Justice, Grand Chamber (2015, 16. juni). *Case of Delfi AS vs. Estonia (Application no. 64569/09)*. Funnet 14.08.2018, fra [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-155105%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155105%22]})

europiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 10 å ilegge nyhetsportalen Delfi erstatningsansvar for ulovlige ytringer i et kommentarfelt, selv om Delfi hadde et varslingsystem på plass og fjernet ytringene så snart de fikk kunnskap om dem.

EMD uttalte at det er forskjell på redaksjonelle medieforetak som utøver redaksjonell kontroll med publisering, og nyhetsportaler som Delfi, hvor den redaksjonelle kontrollen med brukergenerert innhold først skjer etter publisering. Videre la EMD vekt på at det i denne saken handlet om et kommentarfelt hvor flesteparten av de publiserte brukergenererte kommentarene inneholdt hat og/eller oppfordring til vold mot personen som ble omtalt i artikkelen. EMD understreket at hatefulle ytringer og ytringer som oppfordrer til vold og hat, ikke er vernet av EMK. Domstolen la også vekt på at Delfi var en stor og profesjonell nyhetsportal som har økonomiske interesser i det brukergenererte innholdet, i form av annonseinntekter. Det var også allment kjent at nyheter på Delfi.ee ofte hadde et kontroversielt innhold.

Delfi på sin side mente at de var å anse som en tjenestetilbyder (*intermediary*) som i henhold til ansvarsfrihetsregler i ehandelsdirektivet ikke kunne dømmes etter estisk lov. Estland mente derimot at Delfi var et medieforetak (*media Publisher*) som var underlagt estisk lov.

EMD kunne ikke ta stilling til lovtolkningen foretatt av de estiske domstolene, og begrenset sin vurdering til spørsmålet om Delfi kunne forutsi sin rettsstilling med tilstrekkelig grad av sikkerhet. EMD kom til at Delfi, som er en stor og profesjonell nyhetsportal, i tilstrekkelig grad kunne forutsi at den alminnelige ansvarslovgivningen ville få anvendelse, og at de burde ha søkt juridisk rådgivning mens debatten om deres kommentarfelt pågikk i offentligheten.

Når det gjaldt spørsmålet om inngrepet fra Estland var nødvendig i et demokratisk samfunn, viste EMD til EMK artikkel 10 om den spesielle rollen mediene har i et demokratisk samfunn. EMD foretok deretter en avveining av hensynet mellom vernet av privatlivets fred etter EMK artikkel 8, og ytringsfriheten. EMD kom til at Estland hadde funnet en rimelig balanse mellom disse rettigheter i den konkrete saken.

I vurderingen av om estiske myndigheter hadde anført relevante grunner for å ilegge Delfi et ansvar for å oppfylle forholdsmessighetskravet i EMK art. 10 nr. 2, anførte EMD at det er fire kriterier som er av betydning i en slik vurdering: 1) kontekst og innholdet av kommentarene 2) iverksettelse av tiltak for å forhindre og fjerne ulovlige ytringer, 3) hvorvidt ansvar kunne gjøres gjeldende mot den som fremmet utsagnet og 4) konsekvensen for partene. EMD kom til at det ikke forelå et uforholdsmessig inngrep i ytringsfriheten å holde nyhetsportalen Delfi ansvarlig for brukergenerert innhold under en publisert sak på deres nettside.

EMDs avgjørelser hvor Norge er part, er bindende for Norge. Også EMDs avgjørelser mot andre stater pleier norske domstoler å innrette seg etter, så langt dommen er sammenlignbar med det konkrete tilfellet som foreligger for norske domstoler. Det er derimot noe uklart hvilken betydning dommen i saken *Delfi v. Estonia* har konkret for norske redaktørers ansvar for hatefulle ytringer i brukergenerert innhold i kommentarfeltene på nett. Det kan likevel virke som om Kulturdepartementet, som har utredet forslaget til ny medieansvarslov, legger stor vekt på dommen da forslagene for redaktørenes ansvar

for ulovlige ytringer i brukergenerert innhold på nett, langt på vei samsvarer med de føringene som kan utledes av EMD-praksisen på området.

3.1.3 Ny medieansvarslov

Digitaliseringen av nyhetsmedier har bidratt til at enhver kan skrive og publisere innhold på nettet og nå et stort publikum. På denne måten er redaktørenes rolle som portvoktere for hva som slipper til i den offentlige debatten, noe svekket. Til tross for dette har redaktørstyrte medier fremdeles mye makt på plattformer som de administrerer selv.

Stortinget bad regjeringen i 2016 om å utrede ny lov om medieansvar, og legge til rette for en teknologinøytral lovgivning. Stortinget understreket i sin innstilling⁴⁶ at utredningen blant annet bør omfatte redaktøransvar for redaksjonelt stoff og ansvar for brukergenerert innhold. Det vil si at redaktøransvaret, i tillegg til å omfatte innhold på nett, også skal utredes med hensyn til ansvar for kommentarfelt. Kulturdepartementets utredning og forslag til ny lov avgrenses til redaktørstyrte medier, og mot tilbydere av publiseringsplattformer som omfattes av ehandelsdirektivet gjennomført i norsk lov i ehandelsloven⁴⁷, og som begrenser ansvaret for brukergenerert innhold til å gjelde først fra det øyeblikket slike tilbydere blir positivt gjort oppmerksom på ulovlig innhold.

Facebook anses å være en slik tjenestetilbyder som omfattes av ehandelsdirektivet. Det er likevel noen norske strafferettslige regler som kan anvendes også på Facebook, men vil kompliseres på grunn av spørsmål knyttet til jurisdiksjon da Facebook i utgangspunktet er underlagt irsk jurisdiksjon. Det har blitt reist spørsmål internasjonalt om hvilket ansvar Facebook har for å fjerne f.eks. hevnporno som blir publisert av brukere⁴⁸, men etter det ombudet kjenner til, er det ikke rettslig avklart hvilken stilling Facebook har eller hvilke rettskrav det således kan stilles til Facebook som plattform. Det har likevel vist seg å være mulig for nasjonalstatene å holde Facebook, Twitter, Google og andre internasjonale digitale plattformer ansvarlig for hatefulle ytringer i brukergenerert innhold. Tyskland

46 Grande, A. m. fl. (2016, 20. des.). *Innstillinger, Stortinget 2016–2017*. Innst. 155 S. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-155s?all=true>

47 Lov om visse sider av elektronisk handel og andre informasjonssamfunnstjenester (ehandelsloven), § 16. «*Ansvarsfrihet for visse overførings- og tilgangstjenester. En tjenesteyter som overfører informasjon for en tjenestemottaker i et kommunikasjonsnettverk, er ikke strafferettslig eller erstatningsrettslig ansvarlig for innholdet i den overførte informasjonen, forutsatt at*

- a) *overføringen ikke starter hos tjenesteyteren,*
- b) *tjenesteyteren ikke selv velger mottakeren av overføringen og*
- c) *tjenesteyteren ikke selv bestemmer eller endrer informasjonen som overføres.*

Overføring som nevnt i første ledd, omfatter også automatisk, mellomliggende og kortvarig lagring av den overførte informasjonen, forutsatt at

- a) *lagringen utelukkende tjener til gjennomføring av overføringen og*
- b) *lagringen ikke varer lenger enn det som er nødvendig for slik overføring.*

Bestemmelsene i første og andre ledd gjelder tilsvarende for tjenesteytere hvis tjeneste består i å gi tilgang til et kommunikasjonsnettverk.»

48 Wessel-Aas, J. (2016, 15. okt.). *Hevnporno – hvem har ansvaret?* Funnet 14.08.2018, fra <https://www.hegnar.no/Nyheter/Naeringsliv/2016/10/Hevnporno-hvem-har-ansvaret>

vedtok *The Network Enforcement Act*⁴⁹, som pålegger digitale plattformer som Facebook å fjerne hatefulle ytringer fra deres plattformer. Ellers risikerer slike selskaper relativt store pengebøter. Loven er svært kontroversiell og er blitt kritisert for å ha som konsekvens å sensurere lovlige og viktige stemmer i samfunnsdebatten, ved at Facebook og andre digitale plattformer vil kunne fjerne innhold som ikke inneholder hatefulle ytringer, i frykten for å bli holdt økonomisk ansvarlig.

Kulturdepartementet foreslår å videreføre det strafferettslige redaktøransvaret i straffeloven § 269, men at det gjøres plattformnøytralt⁵⁰. Departementet ønsker derimot ikke å innføre et mer skjerpet redaktøransvar for brukergenerert innhold enn det som følger av alminnelige ansvarsprinsipper. Her viser departementet til blant annet EMD-dommen *Delfi v. Estonia* som har vist at et alminnelig varslingssystem, som følges opp av effektive prosedyrer for raskt å fjerne lovstridig brukergenerert innhold, vil – ifølge departementet – være et tilstrekkelig verktøy i balansen mellom ytringsfriheten og vernet om enkeltindividets interesser. Departementet trekker også frem at et for strengt redaktøransvar for brukergenerert innhold, vil kunne føre til at redaktører kutter kommentarfeltene helt ut eller sensurerer debatten i større grad enn det som er nødvendig, for å unngå å komme i ansvar. Konsekvensen av dette kan føre til at nettdebattene skyves over i den uredigerte sfæren hvor muligheten for sosial og offentlig kontroll med ytringer blir mye mindre. Som mulig løsning for redaktøransvaret for brukergenerert innhold skisserer departementet en regel som pålegger redaktøren en plikt til, uten ugrunnet opphold, å fjerne ulovlig innhold redaktøren får kunnskap om. Det betyr at redaktører skal så snart som mulig fjerne hatefulle ytringer i kommentarfeltene. En slik regel vil skjerpe redaktørenes krav med å overvåke og følge med på kommentarfeltene sine. Dette ansvaret vil gjelde for brukergenerert innhold på alle plattformer hvor redaktørstyrte medier publiserer innhold, inkludert Facebook. Videre foreslår departementet å pålegge redaktørstyrte medier å holde redaksjonelt innhold og brukergenerert innhold klart atskilt, slik at det ikke er noen tvil om hvem som er ansvarlig for ytringene i innholdet. Departementet foreslår også at redaktørene pålegges å opplyse brukere i brukergenerert fora om innholdet er forhåndsredigert eller ikke, og hvilke regler som gjelder for forumet.

Hvorvidt den nye medieansvarsloven vil pålegge redaktørstyrte medier et slikt ansvar for brukergenerert innhold, slik departementet foreslår i høringsnotatet, gjenstår å se. Ombudet mener at den skisserte løsningen vil kunne føre til at de aller groveste hatefulle ytringene blir fjernet fra kommentarfeltene og at de redaktørstyrte mediene i større grad vil ta ansvar for moderering av kommentarfeltene på sine nettsider. Dette vil langt på vei være i tråd med ombudets anbefalinger som baserer seg på funnene fra ombudets brukerundersøkelse (se kaittel 6), hvor norske Facebook-brukere svarer at de holder medier ansvarlige for tonen i debattene, og at de ønsker mer innblanding fra mediene i kommentarfeltene.

49 Størbu, M. K. (2017, 30. juni). *Facebook risikerer bøter på over 450 millioner kroner hvis de ikke fjerner hatefulle ytringer*. Funnet 14.08.2018, fra <https://itavisen.no/2017/06/30/facebook-risikerer-boter-pa-over-450-millioner-kroner-hvis-de-ikke-fjerner-hatefulle-ytringer/>

50 Kulturdepartementet. Høringsnotat. *Forslag til lov om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier*. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/5d6ee87dc9954998be8ba328e8b34299/medieansvarslov---hoeringsnotat-09-05-2018.pdf>

3.2 Hatefulle ytringer og presseetiske regler

Mediebransjen i Norge har et sett av presseetiske normer som er nedfelt i Vær Varsom-plakaten⁵¹ og omfatter både det som er straffbart, og det som ikke er straffbart, men som anses som uetisk. Spørsmålet om redaktørens ansvar for nettdebatter er regulert i pkt. 4.17 i Vær Varsom-plakaten, som blant annet slår fast at:

«Dersom redaksjonen velger ikke å forhåndsredigere digitale meningsutvekslinger, må dette bekjentgjøres på en tydelig måte for de som har adgang til disse. Redaksjonen har et selvstendig ansvar for så snart som mulig å fjerne innlegg som bryter med god presseskikk.»

Vær Varsom-plakaten omfatter også alle redaktørstyrte mediers sider på sosiale medier, som Facebook. Det er Pressens Faglige Utvalg (PFU) som håndhever Vær Varsom-plakaten og er mediernes selvdømmeordning, noe som betyr at utvalgets avgjørelser ikke er rettslig bindende⁵². PFU har likevel en viktig funksjon, som er å sørge for at norske medier holder et høyt presseetisk nivå. PFU kan ikke ilegge straff eller erstatning, men kan komme med uttalelser hvor de tar stilling til hvorvidt det har funnet sted brudd på god presseskikk, og eventuelt kreve at det ansvarlige mediet publiserer en fellende uttalelse på en godt synlig plass. En begrensning med PFU-ordningen er at de kun kan behandle klager rettet mot medier som er omfattet av klageordningen. Det betyr at enkelte redigerte, og alle uredigerte medier, ikke er omfattet av denne ordningen.

Videre har Norsk Redaktørforening nylig utarbeidet en egen veileder⁵³ om håndtering av nettdebatter i tilknytning til redaktørstyrte medier. Veilederen gjelder for både mediernes egne nettsider og sider på sosiale medier, eller andre plattformer hvor mediet administrerer siden. Veilederen inneholder en gjennomgang av lovverk, de presseetiske reglene og relevante avgjørelser som gjelder på området, samt råd og veiledning for hvordan redaktørene skal forholde seg til nettdebattene.

I veilederen vises det til pkt. 4.17 i Vær Varsom-plakaten, og det forklares at det er opp til redaktørene hvorvidt debatter som de er ansvarlige for, skal forhåndsmodereres eller ikke. Videre må kommentarene bryte med god presseskikk for at redaktørene skal fjerne disse så snart som mulig. PFU har ved flere anledninger uttalt at det forventes at det enkelte mediet etablerer en form for rutiner eller systemer for overvåkning av nettdebatter og kommentarfelt hvor det publiseres innhold uten forhåndskontroll⁵⁴.

51 Pressens Faglige Utvalg (2015, 12. juni). *Vær Varsom-plakaten*. Funnet 14.08.2018, fra <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

52 Pressens Faglige Utvalg (2015, 27. april). *Hva er presseetikk?* Funnet 14.08.2018, fra <http://presse.no/pfu-nyhet/hva-er-presseetikk/>

53 Norsk redaktørforening. *Slik styrer du nettdebatten*. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.nored.no/NR-dokumentasjon/Rapporter-og-veiledere/Slik-styrer-du-nettdebatten>

54 European Court of Justice, Grand Chamber (2015, 16. juni). *Case of Delfi AS vs. Estonia (Application no. 64569/09)*. Funnet 14.08.2018, fra [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-155105%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155105%22]})

3.3 Retningslinjer for moderering av debatter på Facebook

Facebook har utviklet retningslinjer⁵⁵ som blant annet forbyr hatefulle ytringer. Hatefulle ytringer skal i utgangspunktet meldes inn av brukerne. Facebook vurderer deretter hva som strider mot deres retningslinjer, før innholdet fjernes. Definisjonen av hva som er å anse som hatefulle ytringer som strider med Facebooks retningslinjer, er nokså bred. Hatefulle ytringer defineres av Facebook som⁵⁶:

«[...] direct attack on people based on what we call protected characteristics — race, ethnicity, national origin, religious affiliation, sexual orientation, sex, gender, gender identity, and serious disability or disease. We also provide some protections for immigration status. We define attack as violent or dehumanizing speech, statements of inferiority, or calls for exclusion or segregation. [...]»

Som sagt innledningsvis har de fleste store norske medier retningslinjer for debatter på sine Facebook-sider. TV 2 har publisert sine retningslinjer for debatter på sine Facebook-sider⁵⁷, hvor blant annet følgende fremgår:

«[...] Det er viktig å vite at du er personlig, juridisk ansvarlig for kommentarene du skriver her inne. Vi kan utestenge og anmelde kommentarer som bryter norsk lov.

Vi forventer at du og dine med- og motdebattanter holder kommentarene på et saklig nivå. Trakassering, grove personkarakteristikker, injurierende ytringer, hatske utfall og trusler aksepteres ikke. Spør deg selv om barna eller foreldrene dine ville reagert dersom noen skrev dette om deg. Du kan varsle TV 2 dersom du ser innlegg som du mener er brudd på god debattskikk eller norsk lov [...]»

NRK har publisert et kort utdrag av sine retningslinjer på NRK Nyheter på Facebook⁵⁸, med en medfølgende lenke til retningslinjene på deres nettside. Følgende fremgår av NRKs retningslinjer om ytringer med et hatefullt innhold:

«[...] Skulle det oppstå situasjoner der vi ikke har fulgt med i timen blir vi veldig glad for tips og tilbakemeldinger om det, slik at vi kan gå inn og sjekke.

Vi oppfordrer til å avstå fra følgende:

- sjikanøse kommentarer og personangrep

55 Facebook. Community Standards. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.facebook.com/communitystandards/introduction/>

56 Facebook. Community Standards, 12 Hate Speech. Funnet 14.08.2018, fra https://www.facebook.com/communitystandards/objectionable_content/hate_speech/

57 TV 2s retningslinjer for debatt på Facebook. Funnet 14.08.2018, fra https://www.facebook.com/pg/tv2nyhetene/about/?ref=page_internal

58 NRKs retningslinjer for kommentarfelt. Funnet 14.08.2018, fra https://www.facebook.com/pg/nrknyheter/about/?ref=page_internal

- *overdreven bruk av ufint språk og banning*
- *brudd på norsk lov eller oppfordringer til det*
- *spamming og/eller overdreven bruk av lenking til annet innhold*
- *usaklige avsporinger fra temaet presentert i innlegget [...]»*

TV 2 og NRK moderer debattfeltene på sine Facebook-sider. Det fremstår likevel som noe uklart hva konsekvensene er dersom brukere bryter deres retningslinjer.

Rapporten *Do Comments Matter? Global Online Commenting Study 2016*⁵⁹ utgitt av World Editors Forum, gjennomgår ulike modereringspraksiser som benyttes av noen av de største mediehusene i verden. I rapporten er et gjennomgående tema viktigheten av å holde brukere godt orientert om hva konsekvensene av å bryte medienes retningslinjer er, og viktigheten av å informere brukere fortløpende om medienes retningslinjer i debattene. Som vi vil se i kapittel 6, pkt. 6.2.8 om funnene fra ombudets brukerundersøkelse, svarer nesten 70 prosent av norske Facebook-brukere at de ikke kjenner til medienes retningslinjer på Facebook. Mediene bør derfor fortløpende vurdere hva som er den beste måten å gjøre sine retningslinjer kjent på, og implementere disse aktivt i debattene slik at brukere i større grad blir kjent med medienes normer og regler for debattene.

59 World Editors Forum (2016). *Do Comments Matter? Global Online Commenting Study 2016*. Frankfurt am Main: The World Association of Newspapers and News Publishers (WAN-IFRA).

4 METODE

Undersøkelsen av hatefulle ytringer i Facebook-debatter er basert på to metodiske tilnærminger som vi vil gjennomgå i dette kapitlet: en kvantitativ innholdsanalyse av kommentarfeltene på Facebook, og en spørreundersøkelse gjennomført blant norske Facebook-brukere. I det følgende vil vi gi en kort presentasjon av begge metodene og gjøre rede for datagrunnlaget som våre funn bygger på. ISF har utgitt en rapport⁶⁰ om metodiske muligheter og utfordringer knyttet til analyse av omfanget av hatefulle ytringer. Her skriver instituttet blant annet om den kvantitative innholdsanalysen og brukerundersøkelser som metodiske verktøy for denne typen undersøkelse. For en grundigere gjennomgang av metodene som beskrives i denne rapporten, vises det derfor til ISFs rapport *Måling av omfang av hatefulle ytringer*.

4.1 Kvantitativ innholdsanalyse

Den kvantitative innholdsanalysen er en metode som er utviklet og anvendes innenfor medieforskningen for å analysere innhold av massemedienes kommunikasjon⁶¹. Metoden anvendes i hovedsak til å analysere innhold på nettsider, inkludert sosiale medier, hvor formålet er å kartlegge og analysere budskap som kommuniseres. Kvantitativ innholdsanalyse innebærer at enheter av tekst, symboler, bilder eller lignende kodes (manuelt) etter forhåndsdefinerte variabler. Ved hjelp av den kvantitative innholdsanalysen har vi kartlagt omfanget og karakteren av hatefulle ytringer på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider i to tidsperioder i 2017.

Datagrunnlaget for analysen er en randomisert stikkprøve på totalt 4002 kommentarer som er skrevet av Facebook-brukere og publisert under nyhetsartikler på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider. Kommentarene er samlet inn manuelt i to perioder i 2017. I den første perioden, fra april til juni 2017, ble kommentarene samlet inn med sikte på å undersøke hvordan den alminnelige norske Facebook-debatten kan se ut i en «normalperiode», det vil si en periode hvor nyhetsbildet ikke domineres av bestemte hendelser som man på forhånd kjenner til. Den andre analyseperioden var rett før, under og rett etter Stortingsvalget 2017 som var fra og med august til og med september. Formålet med å undersøke debatten under et stortingsvalg var for å se om, og eventuelt i hvilken grad, et politisk valg påvirket den offentlige debatten på de to nyhetsmedienes Facebook-sider. Vi har søkt å samle og analysere kommentarene fra så mange ulike debatter som mulig, og fra så mange ulike plasseringer i debattene som mulig. Dette for å sikre at resultatene gir et så reelt bilde av omfanget og karakteren av hatefulle ytringer som mulig, og ikke gir et skjevt bilde basert på for eksempel en overrepresentasjon av visse emner.

Vi ønsket å undersøke hvordan en allerede redigert debatt på Facebook ser ut. Det vil si at datagrunnlaget for undersøkelsen er kommentarer som blir stående i Facebook-debattene på de to nyhetssidene, etter at TV 2, NRK og/eller Facebook har moderert debattene i tråd med sine retningslinjer. Kommentarene ble derfor samlet inn tidligst 12 timer etter at de ble

60 Nadim, M., Fladmoe, A., & Enjolras, B. (2017). *Måling av omfang av hatefulle ytringer: Metodiske muligheter og begrensninger*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

61 Krippendorff, K., & Bock, M. A. (2009). *The content analysis reader*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.

publisert i Facebook-debattene. På denne måten har mediene og Facebook hatt nok tid til å moderere debattene. Selv om en redigering av debattene kan skje også senere enn 12 timer, så vil de fleste brukere som er innom sidene, likevel ha sett innholdet i løpet av de første 12 timene etter publiseringen. På denne bakgrunn er det anslått at en halv dag er en rimelig tidsramme for å gi et rettviseende bilde av hvilket innhold som generelt tillates å bli stående. Funnene i analysen viser derfor ikke hvor mange hatefulle ytringer som faktisk blir publisert i kommentarfeltene på Facebook-sidene til de to nyhetsmediene, men hvor mange hatefulle ytringer som blir stående igjen etter at mediene har hatt rimelig tid til å redigere debattene i tråd med sine retningslinjer. Denne metodiske tilnærmingen har gjort at våre funn viser to ting: For det første viser de omfanget og karakteren av hatefulle ytringer som Facebook-brukere møter på i kommentarfeltene på de to Facebook-sidene etter at mediene og/eller Facebook har hatt tid til å redigere debatten. For det andre viser de omfanget og karakteren av hatefulle ytringer som NRK, TV 2 og Facebook lar stå i debattene.

Årsaken til at vi har avgrenset undersøkelsen til kommentarfeltene på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider, er fordi NRK og TV 2 er to av de største norske nyhetsmediene, som i tillegg er underlagt kringkastingslovgivningen. Dette innebærer at begge mediene er underlagt en rekke forpliktelser til innholdet de distribuerer. Videre har begge mediene et stort antall følgere, og de når bredt ut blant det norske folk. De to Facebook-sidene favner også bredt når det gjelder hvilke nyhetstemaer som publiseres, og er verken lokalt forankret eller dominert av en bestemt type nyheter.

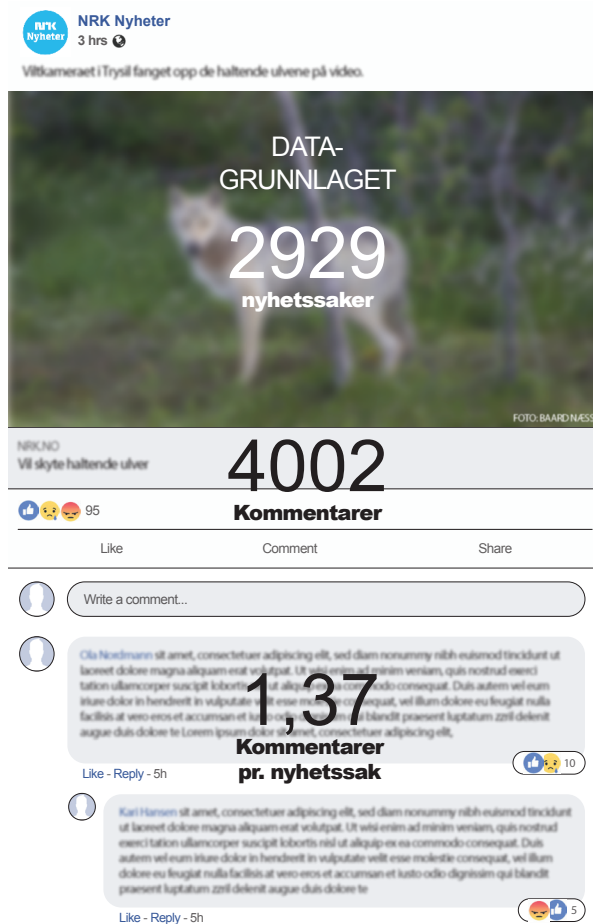
Fordi undersøkelsen er begrenset til de to nyhetsmediers Facebook-sider, vil resultatene ikke kunne si noe om den generelle debatttonen på Facebook eller hvor mange hatefulle ytringer som faktisk florerer på Facebook. Debattene kan med andre ord se ganske annerledes ut på andre Facebook-sider. Men ved å rette blikket på to av de mest etablerte norske mediers nyhetssider på Facebook, som er underlagt redaksjonell styring og som har svært mange følgere, får vi et bilde av hvordan den norske offentlige debatten om viktige samfunnstemaer kan se ut på to av de mest sentrale debattplattformene i Norge i 2017.

4.1.1 Datagrunnlaget

Formålet med undersøkelsen har vært å kunne generalisere resultatene i størst mulig grad. Avgrensningene med hensyn til de to Facebook-sidene vi har undersøkt og den tidsperioden undersøkelsen ble gjennomført i, setter imidlertid noen grenser for hvor generaliserende vi kan tillate oss å være med hensyn til de resultatene som presenteres. Men ved å ha fokus på spredningen i tid, i plassering og med hensyn til nyhetssaker for de kommentarene som utgjør datagrunnlaget, har vi forsøkt å minimere eventuelle skjevheter som f.eks. en innsamling av kommentarer i forbindelse med få nyhetssaker eller kommentarer samlet inn over en svært kort tidsperiode, ville gitt.

Datagrunnlaget for undersøkelsen er en stikkprøve som består av totalt 4002 kommentarer samlet fra kommentarfeltene til 2929 nyhetssaker, publisert på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider i to tidsperioder i 2017. I denne undersøkelsen forstås nyhetssaker som de sakene som publiseres på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-

sider. Nyhetssakene inneholder typisk en overskrift, bilde/video, kort brødtekst og lenke til artikkelen på nyhetsmedienes egne nettsider. Datainnsamlingen er utelukkende basert på det som vises på Facebook-sidene, og knytter seg ikke til innholdet i selve nyhetsartikkelen. Kommentarer er de innleggene som Facebook-brukere publiserer under nyhetssakene. Disse kan inneholde tekst, bilder, emojier, linker eller andre symboler. Kommentarene retter seg direkte til nyhetssaken eller er svar på andre kommentarer i samme kommentartråd.

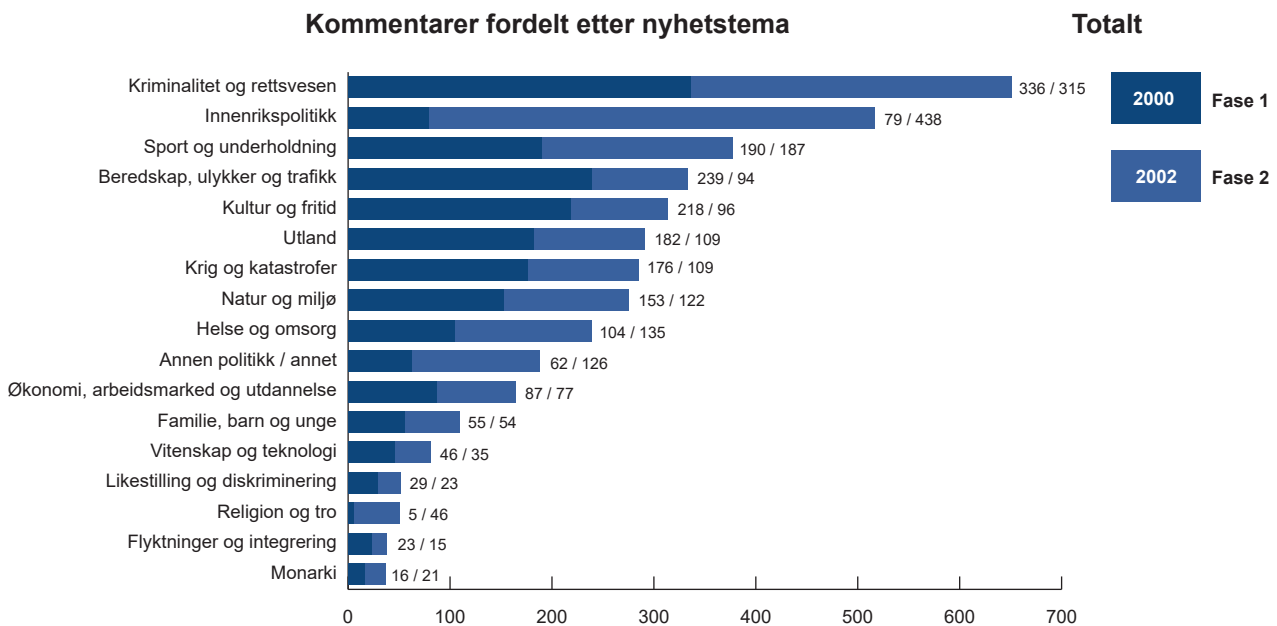

Figur 1: Datagrunnlaget for den kvantitative innholdsanalysen. Sortert etter antall registrerte nyhetssaker, kommentarer og kommentarer samlet inn og registrert pr. nyhetssak.

Vi kan ikke si med sikkerhet at de nyhetssakene som er samlet inn i undersøkelsen, er representative med hensyn til den alminnelige fordelingen av nyhetstemaer på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider. Det vil si at vi ikke vet hvor stor prosentandel av alle nyhetssaker som publiseres på disse to Facebook-sidene som omhandler f.eks. kultur og fritid, fordi det ikke finnes tilgjengelig bakgrunnsdata om nyhetsemner som datagrunnlaget kan sammenlignes med. Vi har likevel søkt å minimere denne usikkerheten ved å spre innsamlingen av kommentarene på flest mulig publiserte nyhetssaker. Det betyr, som det fremgår av figuren under, at de enkelte nyhetstemaene ikke fordeles jevnt, men at fordelingen derimot gjenspeiler hyppigheten av nyhetstemaer som NRK og TV 2 publiserer på Facebook. For eksempel er det nyheter som omhandler kriminalitet og rettsvesen som dominerer nyhetsbildet på de to Facebook-sidene. Derfor handlet også en stor del av kommentarene i undersøkelsen om kriminalitet og rettsvesen (651 av 4002).

På den andre siden er det få kommentarer som omhandlet f.eks. vitenskap eller monarki i vårt datagrunnlag. Det henger naturligvis sammen med at det ikke publiseres mange nyhetssaker som omhandler disse temaene på de to nyhetssidene.

Figuren under viser også at det er en forskjell på hvilke saker som ble publisert under de to periodene som undersøkelsene har sett på. Det er en forventet økning i nyhetssaker som omhandler innenrikspolitiske temaer under valgkampen og vurdert ut fra våre innsamlede data, var det på bekostning av saker som omhandlet ulykker, kultur og utenrikspolitikk.

Figur 2: Datagrunnlaget for den kvantitative innholdsanalysen. 4002 Facebook-kommentarer sortert etter hvilket av de 17 forhåndsdefinerte nyhetstemaene kommentarene er samlet fra, fordelt etter de to analyseperiodene (Fase 1 og Fase 2) i 2017. I Fase 1 ble det samlet inn og registrert 2000 Facebook-kommentarer. I Fase 2 ble det samlet inn og registrert 2002 Facebook-kommentarer.

4.1.2 Datainnsamlingen

Innsamlingen av kommentarene skjedde etter et tilfeldighetsprinsipp, det vil si at kommentarene ikke ble lest før de ble registrert. Kriteriene for datainnsamlingen har således vært å sørge for en så stor spredning i innsamlingen av kommentarene som mulig og at kommentarene ble registrert tidligst 12 timer etter at de ble publisert av Facebook-brukere.

Det ble samlet inn 2000 kommentarer fra hver periode som ble undersøkt. Normalperioden strakte seg over tre måneder, mens valgperioden var på én måned. Årsaken til at normalperioden er lengre, er for å sikre en så stor spredning i registreringen av kommentarene som mulig. Under normalperioden samlet vi inn 517 kommentarer i april, 749 i mai og 734 i juni 2017.

Valgperioden defineres ofte i medieforskningen som perioden rett før, under og rett etter et politisk valg. Formålet med datainnsamlingen fra denne perioden er å undersøke om et politisk valg påvirker tonen i den offentlige debatten. Under valgperioden samlet vi inn 926 kommentarer i august og 1076 kommentarer i september 2017.

Videre la vi vekt på å samle kommentarene fra ulike plasseringer i en kommentartråd, slik at ikke bare de nyeste kommentarene i en tråd ble registrert og for at Facebooks algoritmer i minst mulig grad skulle påvirke hvilke kommentarer som ble valgt. Kommentarene var plassert og sortert etter Facebooks default-innstilling, som er en sortering etter blant annet kommentarens popularitet, men hvorav en stor del av grunnlaget for sorteringen kun er kjent for Facebook. Formålet med innsamlingen var ikke å samle inn like mange kommentarer fra hver av de seks plasseringskategoriene som fremgår av tabell 1, da vi ikke har bakgrunnsdata som sier noe om hvordan kommentarene normalt fordeles. Formålet var å sørge for en bred spredning i kommentarenes plassering i en kommentartråd. Vi ser likevel at de fleste kommentarer er hentet fra toppen av en kommentartråd. Det er fordi kommentartrådene ofte ikke er særlig lange, slik at de fleste eller alle kommentarer ofte befinner seg i topp 20-plasseringen.

Plassering i kommentarfelt	Antall kommentarer	Andelen av kommentarer
I topp 5	1043	26 %
Svar i topp 5	573	14 %
I topp 20	977	24 %
Svar i topp 20	439	11 %
Utenfor topp 20	739	18 %
Svar utenfor topp 20	231	6 %
Totalt	4002	100 %

Tabell 1: Datagrunnlag for den kvantitative innholdsanalysen. Basert på 4002 Facebook-kommentarer, sortert etter seks plasseringskategorier i debattrådene.

4.1.3 Kodingen

Dansk institutt for menneskerettigheter utviklet i samarbeid med medieforskeren Rasmus Burkal⁶² en kodemanual som en del av metodedesignet for undersøkelsen. Kodemanualen ble videreutviklet av ombudet i samarbeid med Burkal og tilpasset den norske undersøkelsen. Manualen er et metodisk verktøy som beskriver de kategoriene og variablene som innholdet undersøkes for, og sikrer slik en ensartet registrering av kommentarene. Alle kommentarene ble samlet inn manuelt og registrert i et kodeark av to medievitere med erfaring i bruk av innholdsanalyser på sosiale medier. På bakgrunn av registreringen i kodearket var det mulig å utregne andelen av hatefulle ytringer, hvilke nyhetstemaer som genererer flest hatefulle ytringer, karakteren av hatefulle ytringer, hvem avsendere av hatefulle ytringer er og en rekke andre kjennetegn som gir oss en bedre forståelse av fenomenet.

62 Roskilde University. Rasmus Burkal MA (Communication Studies). Funnet 14.08.2018, fra <https://forskning.ruc.dk/en/persons/rburkal>

Forståelsen av hva hatefulle ytringer er, bygger på den vide samfunnsvitenskapelige definisjonen av hatefulle ytringer (som forklart i kapittel 2) som ombudet har lagt til grunn i undersøkelsen. Alle kommentarene i undersøkelsen ble vurdert opp mot denne definisjonen. Videre ble alle hatefulle ytringer vurdert etter hvorvidt de rettet seg mot ett eller flere av grunnlagene som er oppramset i definisjonen. I tillegg til dette, opererte vi med en sekkekategori kalt «annet», hvor vi plasserte ytringer som var hatefulle, men som rettet seg mot andre karakteristika ved personer eller grupper enn dem som er eksplisitt omfattet av definisjonen. Et eksempel på dette er for eksempel trakasserende ytringer rettet mot en persons utseende. Årsaken til at kategorien «annet» ble tatt med i registreringen, var for å fange opp ytringer som er egnet til å bidra til en negativ tone i debatten, men som ikke normalt karakteriseres som en hatefull ytring når man fokuserer på de vernede grunnlagene. Funnene i undersøkelsen vil i hovedsak bli presentert uten denne sekkekategorien. Videre ble alle hatefulle ytringer kategorisert i en av de fem beskrivelsene av hatefulle ytringer som er brukt i definisjonen: 1) stigmatiserende, 2) nedsettende, 3) krenkede, 4) trakasserende eller 5) truende ytringer. Formålet med dette var for å få en mer nyansert forståelse av hvilken type hatefulle ytringer som aksepteres i den offentlige debatten på NRK og TV 2s nyhetssider på Facebook. For å nyansere bildet ytterligere plasserte vi alle hatefulle ytringer i en tretrinns-grovhetsskala hvor innholdet i ytringene ble vurdert etter hvorvidt det var litt, middels eller svært grovt.

NRK Nyheter og TV 2 Nyhetene har opplyst at de i perioden april til juni og perioden august til september 2017, har offentliggjort om lag 6000 nyhetssaker på sine Facebook-sider til sammen. Disse nyhetssakene har generert omtrent 400 000 Facebook-kommentarer totalt. I vår undersøkelse har vi samlet inn og registrert kommentarer fra 2929 forskjellige nyhetssaker fra de to Facebook-sidene. Dette svarer til at vi har samlet kommentarer fra halvparten av alle de publiserte nyhetssakene som de to mediene har publisert i undersøkelsesperioden(e). Fordi fokuset i undersøkelsen har vært på brukergenererte Facebook-kommentarer, kan vi beregne den statistiske usikkerheten i undersøkelsen dersom vi betrakter de ca. 400 000 kommentarer, som ble publisert på de to Facebook-sidene i undersøkelsesperioden, som populasjonen og de 4002 kommentarer, som vi har registrert, som en stikkprøve. Med et konfidensintervall på 95 prosent, gir det en feilmargin på to prosentpoeng når resultatene refererer til alle de registrerte kommentarene i undersøkelsen, mens usikkerheten økes til ca. seks prosentpoeng, når datagrunnlaget brytes ned i mindre deler og f.eks. bare tar utgangspunkt i andelen av hatefulle kommentarer. Samlet sett betyr det at stikkprøvens størrelse og den randomiserte innsamlingen, etter alt å dømme, gjør undersøkelsen representativ.

I innholdsanalyser opererer man også med en annen måte å validere resultater på. Det skjer gjennom kontrollkoding, hvor en andel av datagrunnlaget analyseres (kodes) på nytt av andre kodere. I denne undersøkelsen er 10 prosent av datagrunnlaget kontrollkodet. Det har ikke vært mulig å teste kodingen av Facebook-brukernes kjønn og etnisitet, da disse to kategoriene kun ble registrert ved koding, men ble ikke lagret og derfor ikke kunne etterprøves. Årsaken til dette er at det av personvern hensyn er vanskelig å lagre slike opplysninger på en forsvarlig nok måte. For en nærmere drøftelse av forskningsetiske spørsmål og utfordringer knyttet til personvernbegrensninger i slike analyser, vises det til ISFs rapport *Måling av omfang av hatefulle ytringer*⁶³.

En beregning av den prosentvise overensstemmelsen mellom den opprinnelige kodingen og kontrollkodingen, viser en nøyaktighet på minst 92 prosent i alle de undersøkte kategoriene, bortsett fra en enkel kategori som handler om nyhetssakenes emne, hvor overensstemmelsen i de to undersøkte periodene ligger på 80 prosent. Da dette er en kategori som inneholder mer enn 20 ulike variabler, hvorav mange ofte er tett beslektet, er det ikke overraskende at det har vært vanskeligere å oppnå enighet her. Dette er dog også en kategori som ikke er avgjørende for undersøkelsens fokus. Overensstemmelsen er også beregnet med Krippendorffs Alpha, som ofte anvendes i medie- og samfunnsforskningene som en indikator på overensstemmelse mellom to kodinger. Også her viser tallene tilfredsstillende resultater, idet de i langt de fleste tilfeller er over 0,8, som er det nivået som anbefales for å kunne trekke sikre konklusjoner⁶⁴. Det gjelder bl.a. kategorien som vurderer om en kommentar inneholder en hateful full ytring, hvor scoren i de to undersøkelsesperiodene ligger på henholdsvis 0,842 og 0,836. Vurdering av grovheten av hatefulle ytringer ligger på et tilsvarende nivå. De få kategoriene som ikke får en score på over 0,8, ligger mellom 0,7 og 0,8 i overensstemmelse, som også er akseptable nivåer. Dette gjelder kategorien som undersøker hvorvidt en hateful full ytring inneholder skjellsord, og et par andre kategorier som undersøker hvem hatefulle ytringer retter seg mot. Overordnet viser testen av kontrollkodingen at det er en god og tilfredsstillende overensstemmelse, hvilket betyr at tallene i innholdsanalysen er rettvise.

Det er likevel viktig å understreke at analysen av kommentarene har et element av skjønn, da det ikke kan oppstilles rent objektive kriterier for vurderingen av så mange forskjellige typer språklige utsagn. Formålet med undersøkelsen er ikke å gi en fasit på hva som er hatefulle ytringer eller angi nøyaktig hvor mange kommentarer som inneholder hatefulle ytringer på Facebook. Delvis fordi dette ikke er mulig da det ikke eksisterer en omforent definisjon av hatefulle ytringer, og fordi oppfattelsen av hva som er hatefult svært ofte vil være subjektivt betinget. Den relativt store mengden kommentarer som er innsamlet og analysert i undersøkelsen, sammenholdt med kontrollkodingen og tilfeldighetsprinsippet i datainnsamlingen gjør dog at vi vil betegne datagrunnlaget for undersøkelsen som solid nok til å kunne identifisere og generalisere omfanget av hatefulle kommentarer i de to periodene som er undersøkt. Undersøkelsen sier derfor noe om hvordan en alminnelig norsk Facebook-debatt kan se ut på redaktørstyrte sider. Sett i sammenheng med brukerundersøkelsen om norske Facebook-brukeres erfaringer med debatter på Facebook (kapittel 6), gir innholdsanalysen oss et bilde av tonen i den offentlige debatten på Facebook. Endringer i for eksempel Facebooks algoritmer, i nyhetsmedienes bruk av Facebook, eller brukernes adferd på Facebook vil til enhver tid likevel kunne påvirke resultatene i en slik undersøkelse.

63 Nadim, M., Fladmoe, A., & Enjolras, B. (2017). *Måling av omfang av hatefulle ytringer: Metodiske muligheter og begrensninger*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

64 Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks, California: Sage.

4.2 Brukerundersøkelsen

For å kunne si noe om hvilken effekt omfanget og karakteren av hatefulle ytringer i Facebook-debattene har, spurte vi norske Facebook-brukere om deres erfaringer med Facebook-debatter og om, og eventuelt hvordan, tonen i kommentarfeltene virker inn på deres deltakelse i debattene. På vegne av ombudet, gjennomførte YouGov en spørreundersøkelse blant et representativt utvalg av norske Facebook-brukere.

4.2.1 Datagrunnlaget og datainnsamlingen

Undersøkelsen ble gjennomført blant medlemmer av YouGovs-panel. Invitasjonen til undersøkelsen ble sendt ut på e-post til personer i panelet. Målgruppen for undersøkelsen er personer mellom 18 og 74 år med en aktiv Facebook-konto. Dataene ble innsamlet fra personer som utgjør et representativt utvalg av den norske befolkningen med utgangspunkt i målgruppen. 1158 startet undersøkelsen, 108 ble screenet ut fordi de ikke hadde en aktiv Facebook-konto, og 45 fullførte ikke undersøkelsen. Av totalt 1006 personer i målgruppen, hadde nesten 70 prosent (691 personer) debattert på Facebook. Det er funnene knyttet til denne gruppen som i hovedsak presenteres i undersøkelsen.

Dataene i undersøkelsen er vektet med dimensjonene kjønn, alder og geografi på bakgrunn av et ideal fra Statistisk Sentralbyrå, slik at resultatene er representative for befolkningen med hensyn til ovennevnte målgruppe.

Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 29. september til og med 10. oktober 2017 med utgangspunkt i YouGov-panelet i Norge. Spørsmålene i undersøkelsen ble besvart rett etter den siste perioden (Fase 2) av innholdsanalysen. Dette betyr at respondentene i brukerundersøkelsen potensielt har gjort seg erfaringer med debatten i den perioden som er i fokus i innholdsanalysen, og at svarene derfor kan reflektere disse opplevelsene.

4.2.2 Målgruppen

Facebook alene har drøyt 3,4 millioner norske brukere, hvorav 52 prosent er kvinner og 48 prosent er menn⁶⁵. I følge en undersøkelse fra Norsk Mediebarometer bruker 73 prosent av norske brukere Facebook daglig, hvorav 79 prosent av kvinnene og 67 prosent menn bruker Facebook daglig⁶⁶. I vår brukerundersøkelse ser vi at 87 prosent av kvinnene sier at de bruker Facebook daglig, mens 80 prosent av menn svarer det samme. I forhold til tallene fra Norsk Mediebarometer har vi altså i vår undersøkelse svar fra en gruppe som bruker Facebook noe hyppigere.

Over 95 prosent av alle personer mellom 18 og 29 år i Norge, har en Facebook-profil. Det er de over 60 år i Norge, som har lavest deltakelse på Facebook, hvor 75 prosent har en Facebook-profil. Aldersfordelingen mellom norske Facebook-brukere samsvarer

65 IPSOS (2018, 20. april). ISPOS SoMe-Tracker Q1'18. Funnet 27.08.2018, fra <https://www.ipsos.com/nb-no/ipsos-some-tracker-q118>

66 Vaage, O. F. (2018). *Norsk mediebarometer 2017*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

langt på vei med aldersfordelingen mellom deltakere i brukerundersøkelsen, dog er den yngste aldersgruppen, 18 til 29 år (n 245), noe underrepresentert i forhold den alminnelige aldersfordelingen mellom Facebook-brukere.

Ombudet er ikke kjent med at det eksisterer statistikk over utdanningsnivået til norske Facebook-brukere. Dersom vi ser på deltakernes utdanningsnivå i undersøkelsen, ser vi at personer med videregående utdanning (n402) og universitetsutdanning (n515) utgjør de to største gruppene i undersøkelsen. Sammenligner vi dette med utdanningsnivået i befolkningen⁶⁷, ser vi at personer med universitetsutdanning er noe overrepresentert i undersøkelsen (51,8 prosent) sammenlignet med befolkningen generelt (32,9 prosent), mens personer med grunnskole er noe underrepresentert i undersøkelsen (6,9 prosent) sammenlignet med befolkningen generelt (26,5 prosent).

I brukerundersøkelsen har 37 prosent av deltakerne stemt på venstresiden i norsk politikk (inkludert MDG), mot 49,3 prosent under Stortingsvalget i 2017. Høyresiden fikk 48,8 prosent av stemmene under Stortingsvalget 2017⁶⁸, mens 40 prosent av deltakerne i undersøkelsen svarer at de stemte på høyresiden. 23 prosent av respondentene ønsket ikke å svare på hva de stemte, mens de 77 prosentene som svarte, fordelte seg noenlunde på de like store blokkene, som man også så ved det forrige stortingsvalget. Stemmeprosenten blant Facebook-brukere i undersøkelsen var høyere (89 prosent) enn for befolkningen generelt (78,2 prosent). Generelt sett er velgere som stemte på de to største partiene i Norge (Arbeiderpartiet og Høyre), noe underrepresentert sammenlignet med den stemmeberettigede befolkningen som sådan, mens de mindre partiene er noe overrepresentert.

De ovennevnte skjevhetene i representasjonen av deltakere i undersøkelsen, ser ikke ut til å ha gitt utslag på hvordan deltakerne har svart på spørsmålene i undersøkelsen. Der det er forskjeller, vil vi også bemerke disse i gjennomgangen av resultatene.

67 Statistisk sentralbyrå (2018, 8. juni). *Befolkningens utdanningsnivå*. Funnet 27.08.2018, fra <https://www.ssb.no/utniv/>

68 NRK. *Valgresultat 2017, Landsoversikt Norge*. Funnet på <https://www.nrk.no/valg/2017/resultat/> Oppdatert 06.10.2017, kl. 13.04.

5 HATEFULLE YTRINGER PÅ NRK NYHETER OG TV 2 NYHETENES FACEBOOK-SIDER

I dette kapitlet presenteres resultatene fra den kvantitative innholdsanalysen som tar for seg omfanget og karakteren av hatefulle ytringer på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider.

I det følgende vil vi først se på det totale omfanget av hatefulle ytringer, etterfulgt av funn som viser hvilken type hatefulle ytringer som ble fanget opp i undersøkelsen, hvor hatefulle ytringer typisk publiseres, hvem som er avsendere av hatefulle ytringer og hvem hatefulle ytringer er rettet mot.

Funnene vil i det vesentlige presenteres samlet for kommentarene fra NRK og TV 2s nyhetssider på Facebook. I punkt 5.7 vil vi likevel beskrive noen overordnede forskjeller mellom NRK og TV 2s nyhetssider på Facebook.

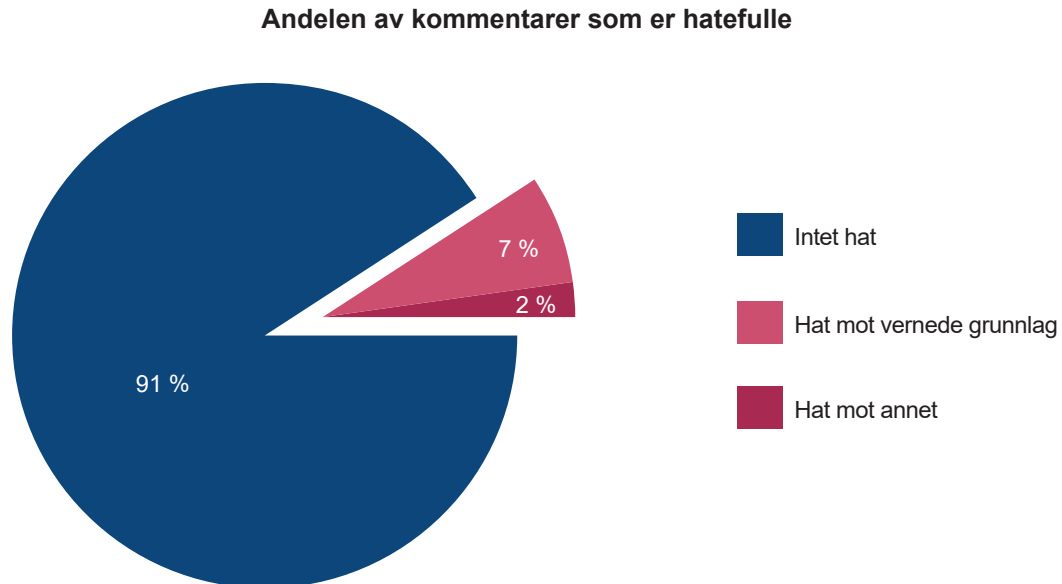
Til tross for at undersøkelsen er gjennomført i to tidsperioder i 2017, med det formål å undersøke hvordan en offentlig debatt kan se ut i en «normalperiode» og hvordan den kan se ut i en «valgperiode», vil vi i hovedsak presentere funnene samlet for disse to periodene. Årsaken til dette er at funnene viser at valgperioden ikke hadde en avgjørende betydning for tonen i debatten på Facebook eller for omfanget av hatefulle ytringer. I punkt 5.8 vil vi likevel presentere noen funn som viser noen overordnede forskjeller mellom disse to analyseperiodene som dog ikke handler om omfanget av de hatefulle kommentarene.

5.1 Omfanget av hatefulle ytringer

Totalt er 284 av 4002 kommentarer hatefulle ytringer rettet mot ett eller flere av de vernede grunnlagene som er oppramset i definisjonen. Dette svarer til at om lag én av 14 (7 prosent) kommentarer i den redigerte debatten på de to Facebook-sidene er å anse som hatefulle. Dersom vi også inkluderer samlekategorien «annet», det vil si hatefulle ytringer rettet mot andre grunnlag eller karakteristika ved mennesker enn de som fremgår av definisjonen som er lagt til grunn for undersøkelsen, er omlag én av 11 (9 prosent) av alle kommentarer registrert som hatefulle. Hatefulle ytringer som falt innenfor kategorien «annet» var typisk ytringer rettet mot en persons utseende. Til tross for at slike ytringer kan bidra til å skape en negativ tone i debattene, og slik virke ekskluderende, vil ombudets funn i hovedsak presenteres uten denne kategorien, da dette er ytringer som ikke oppfattes som hatefulle ytringer i henhold til den definisjonen som er lagt til grunn for undersøkelsen.

Det er viktig å merke seg her at kommentarene først er samlet inn og analysert minst 12 timer etter at de ble publisert på Facebook. Denne tidsperioden har således gitt mediene mulighet til å gripe inn og moderere kommentarfeltene i tråd med egne retningslinjer. På samme måte har Facebook hatt mulighet til å fjerne de innleggene som var i strid med deres egne retningslinjer for brukergenerert innhold. Funnene viser derfor hvor mange hatefulle ytringer som er igjen i en allerede redigert Facebook-debatt. Vi har ikke tall som viser hvor mange hatefulle kommentarer som faktisk ble fjernet av NRK, TV 2 eller Facebook i undersøkelsens to faser.

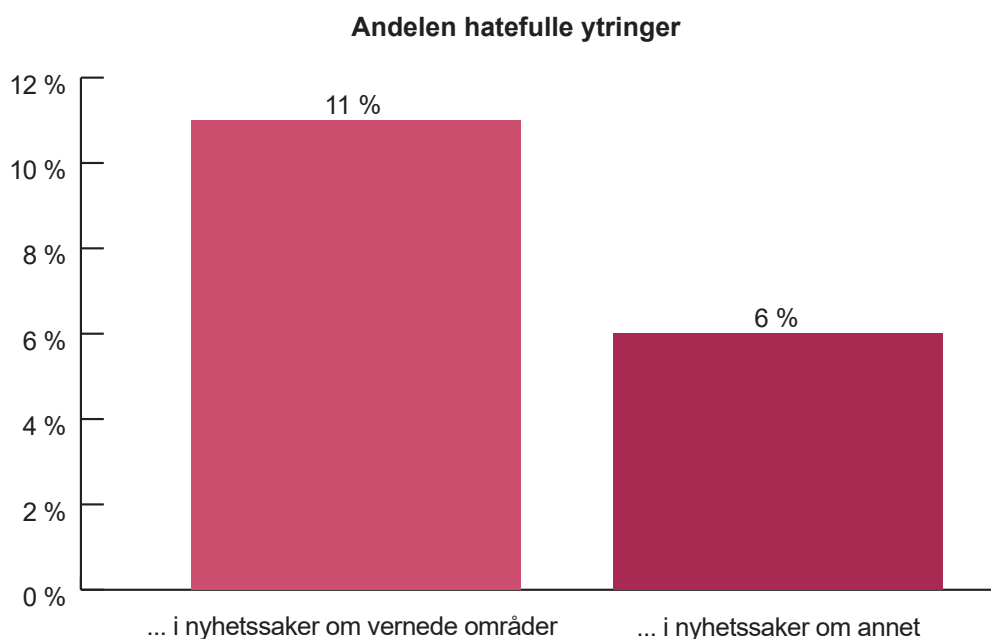
Figur 3 viser den totale mengden kommentarer, fordelt etter hvorvidt de inneholder hatefulle ytringer mot et av de vernede grunnlagene (7 prosent) eller inneholder hatefulle ytringer mot annet (2 prosent).

Figur 3: Andelen av kommentarer som er registrert enten som intet hat, som hat mot vernede grunnlag eller som hat mot annet (n=4002).

Funnene viser videre at nyhetssaker som handler om et av de åtte grunnlagene som fremgår av definisjonen⁶⁹ vår, har en tendens til å generere flere hatefulle ytringer enn nyhetssaker som handler om andre forhold. Isolert sett er det ikke overraskende at nyhetssaker som handler om for eksempel religion, genererer hatefulle kommentarer rettet mot religiøs overbevisning. Men oppdelingen av nyhetssaker i to grupper, hvor den ene gruppen er nyhetssaker som på ulik vis handler om ett eller flere av de vernede grunnlagene mens den andre gruppen er nyhetssaker som ikke berører ett eller flere av de vernede grunnlagene, viser at det ikke er uvanlig at hatefulle ytringer rettet mot et eller flere vernede grunnlag finner sted under nyhetssaker som overhodet ikke handler om disse. Det kan for eksempel være en hateful kommentar som er rettet mot en annen Facebook-brukers kjønn, etnisitet eller politiske syn. Oppdelingen viser, som det fremgår av figur 4, at i nyhetssaker som omhandler ett eller flere vernede grunnlag var omlag hver tiende kommentar hateful, mens i nyhetssaker som omhandler annet, var omlag hver tyvende kommentar hateful. I denne beregningen inngår kun de 284 hatefulle kommentarene, som er rettet mot de åtte vernede grunnlagene. Man kan således ikke alene ut fra nyhetssakenes emne vurdere om det er en risiko for at det i debatter fremkommer hatefulle ytringer mot et av de vernede grunnlagene, men risikoen er imidlertid størst når nyhetstemaet berører et område som er vernet.

69 Etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, alder, politisk syn og sosial status.

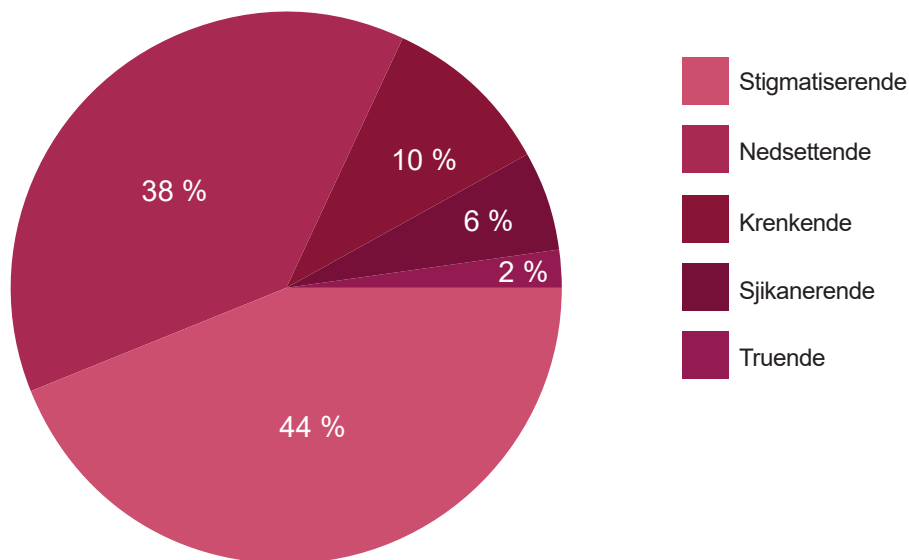

Figur 4: Andelen av kommentarer som inneholder hatefulle ytringer, fordelt etter hvorvidt nyhetssaken handler om ett eller flere vernede grunnlag (n=1226) eller om nyhetssaken handler om annet (n=2776).

5.2 Karakteren av hatefulle ytringer

Som nevnt i kapittel to, bygger hatefulle ytringer ofte på negative stereotyper, fordommer og stigmaer, og de rammer både den enkeltes og/eller gruppers verdighet og anseelse i samfunnet. Hatefulle ytringer spiller ofte på ubegrunnet frykt, forakt for det som er annerledes, forestillinger om naturgitte hierarkier, og bygger ofte på en ekskluderingsretorikk. I samfunnsvitenskapelig litteratur forsøker man å definere hatefulle ytringer som stigmatiserende, nedsettende, krenkende, trakasserende og truende ytringer. Alle de 284 hatefulle ytringene i undersøkelsen har blitt beskrevet og registrert i en av disse kategoriene. De aller fleste hatefulle ytringene i undersøkelsen er registrert som «stigmatiserende» (44 prosent) og «nedsettende» (38 prosent). Det er relativt få ytringer som er registrert som «krenkende» (10 prosent). Betegnelsen «krenkende» er et begrep som er vanskeligere å anvende objektivt sammenlignet med de øvrige begrepene. Begrepet «krenkende» er i enda større grad enn de øvrige begrepene forbundet med mottakerens subjektive følelse. Det var også få ytringer som ble registrert som «sjikanerende» (6 prosent) i undersøkelsen, noe som antas er fordi slike ytringer ofte vil ha en noe grovere karakter enn de forgående, og at sjikanerende ytringer i større grad rettes mot enkeltindivider. Det er derfor en høyere terskel for å fremsette slike ytringer for avsendere. En annen årsak til at vi fant få «sjikanerende» ytringer, er fordi nyhetsmedier og/eller Facebook antas å ha en lavere terskel for å fjerne slike ytringer. Ikke overraskende var det svært få kommentarer som ble registrert som «truende» (2 prosent), som er ytringer i sin mest ytterliggående form. Det antas at jo grovere ytringen er, og jo tettere den er på grensen for det som er ulovlig å ytre, desto strengere er mediene i sin moderering. Det er også grunn til å anta at det er andre sider på Facebook som tiltrekker seg og legger mer til rette for en hardere og mindre «politisk korrekt» debattene, enn de to største norske nyhetsmediers sider, som driver med aktiv moderering av kommentarfeltene sine.

Karakteren av hatefulle ytringer

Figur 5: Andelen hatefulle ytringer fordelt etter karakteren av hatefulle ytringer (n=284).

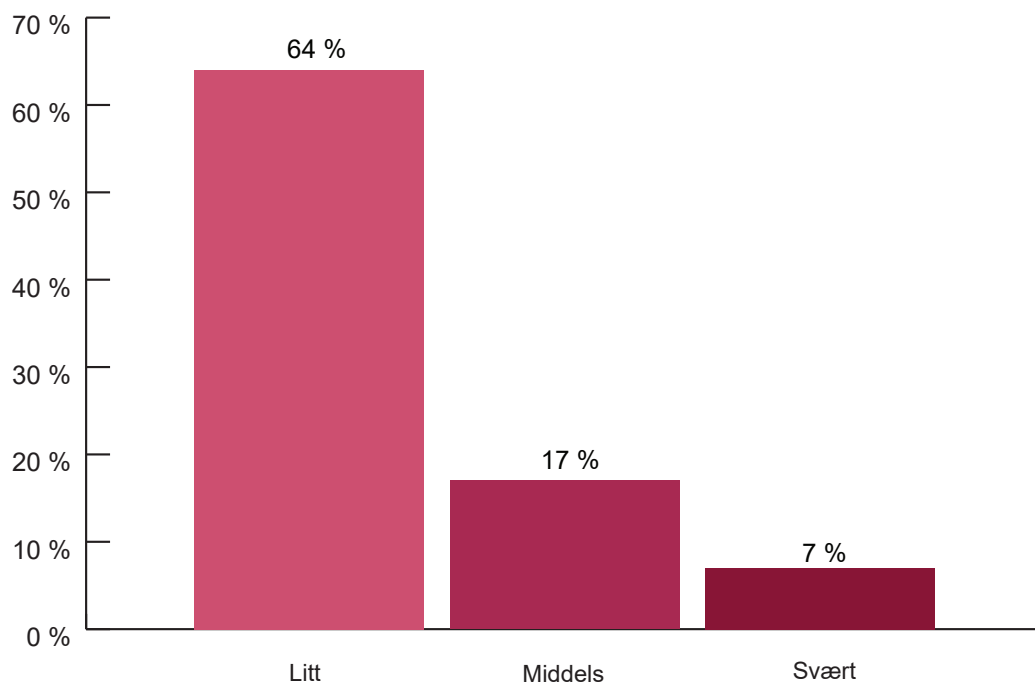
For å nyansere bildet ytterligere er alle hatefulle ytringer i undersøkelsen registrert i en tretrinns-grovhetsskala. Denne skalaen er delt i tre nivåer: «litt», «middels» og «svært». Av figur 6 ser vi at de aller fleste hatefulle ytringer befinner seg i den mildeste delen av skalaen. Det er derfor god grunn til å anta at de fleste hatefulle ytringer i undersøkelsen vil være innenfor lovens grenser. Som sagt ovenfor kan dette forklares blant annet med at mediene og Facebook redigerer og sletter de alvorligste og groveste ytringene. Det kan også skyldes at de fleste debattantene klarer å avstå fra å fremsette grove hatefulle ytringer i en åpen Facebook-debatt hvor det er mer sosial kontroll med debattene enn i for eksempel lukkede grupper på Facebook.

Eksisterende forskning om skadevirkningene av hatefulle ytringer viser derimot at det ikke nødvendigvis er den enkeltstående ytringen, uansett hvor grov den er, som har en skadevirkning⁷⁰. Det er den jevne strømmen av ytringer som bygger på negative fordommer og stereotypier av mennesker som er skadelig. Til tross for at de fleste hatefulle ytringer befinner seg i den milde delen av skalaen i innholdsanalysen, viser funnene fra vår brukerundersøkelse⁷¹ at omfanget av hatefulle ytringer likevel har en avskrekkende effekt på deltakelsen i den offentlige debatten på Facebook. Dermed fungerer selv mildere hatefulle ytringer som en de facto begrensning i ytringsfriheten.

70 Eggebø, H. & Stubberud, E. (2016). *Hatefulle ytringer Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Rapport 2016:15. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

71 Se kapittel 6.

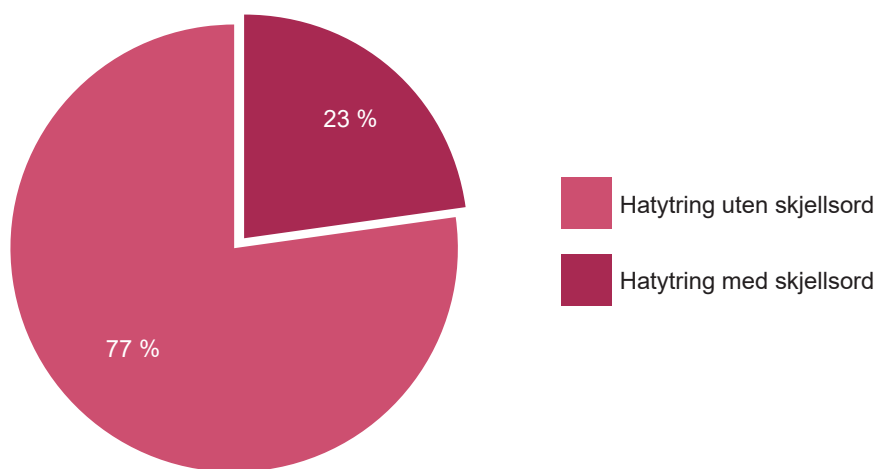
Hvor grov er den hatefulle ytringen?

Figur 6: Andelen hatefulle ytringer fordelt etter hvor grov ytringen er (n=284).

Vi har videre undersøkt hvorvidt hatefulle ytringer inneholder skjellsord. Våre funn viser at bare litt over 20 prosent av de registrerte hatefulle ytringene i undersøkelsen inneholdt ett eller flere skjellsord. De aller fleste hatefulle ytringene inneholdt således ikke skjellsord. Å basere en modereringspraksis utelukkende på å finne skjellsord i en debatt for å registrere hatefulle ytringer, vil derfor ikke være en sikker måte å fange opp hatefulle ytringer på.

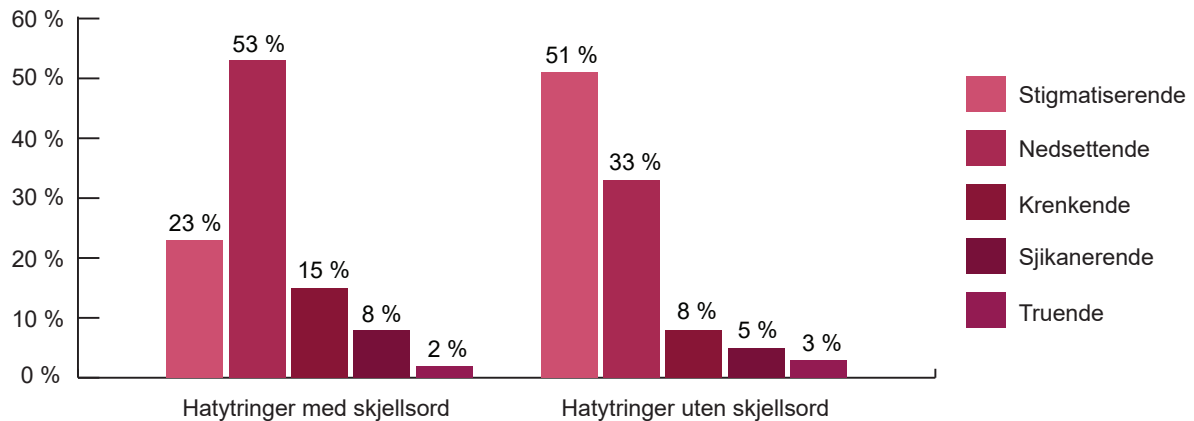
Skjellsord i hatefulle kommentarer

Figur 7: Andelen kommentarer som inneholder hatefulle ytringer, fordelt etter hvorvidt kommentaren inneholder ett eller flere skjellsord (n=284).

Til tross for at skjellsord forekommer relativt sjelden i sammenheng med hatefulle ytringer, viser våre funn at hatefulle ytringer med skjellsord har en noe annen karakter enn hatefulle ytringer uten skjellsord. Av figur 8 ser vi at hatefulle ytringer med skjellsord oftest er av nedsettende karakter, mens hatefulle ytringer uten skjellsord oftest er av stigmatiserende karakter. Hatefulle ytringer med skjellsord er også oftere av mer krenkende og sjikanerende karakter, enn hatefulle ytringer uten skjellsord.

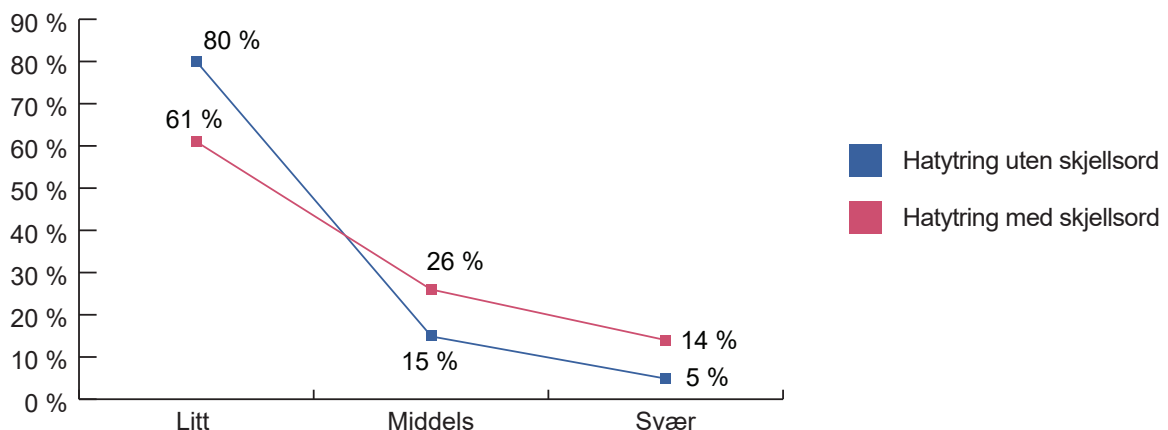
Skjellsord påvirker karakteren av hatefulle ytringer

Figur 8: Andelen kommentarer som inneholder hatefulle ytringer, fordelt etter hvorvidt de inneholder skjellsord (n=66) eller ikke (n=218), og sortert etter hvorvidt hatefulle ytringer er stigmatiserende, nedsettende, krenkende, sjikanerende eller truende.

Vi ser også at hatefulle ytringer med skjellsord ofte oppfattes som grovere enn hatefulle ytringer uten skjellsord. Og det er kanskje nettopp den effekten skjellsord har i en kommentar: Det er ikke skjellsordet i seg selv som gjør kommentaren hateful, men skjellsordet får den hatefulle kommentaren til å fremstå grovere.

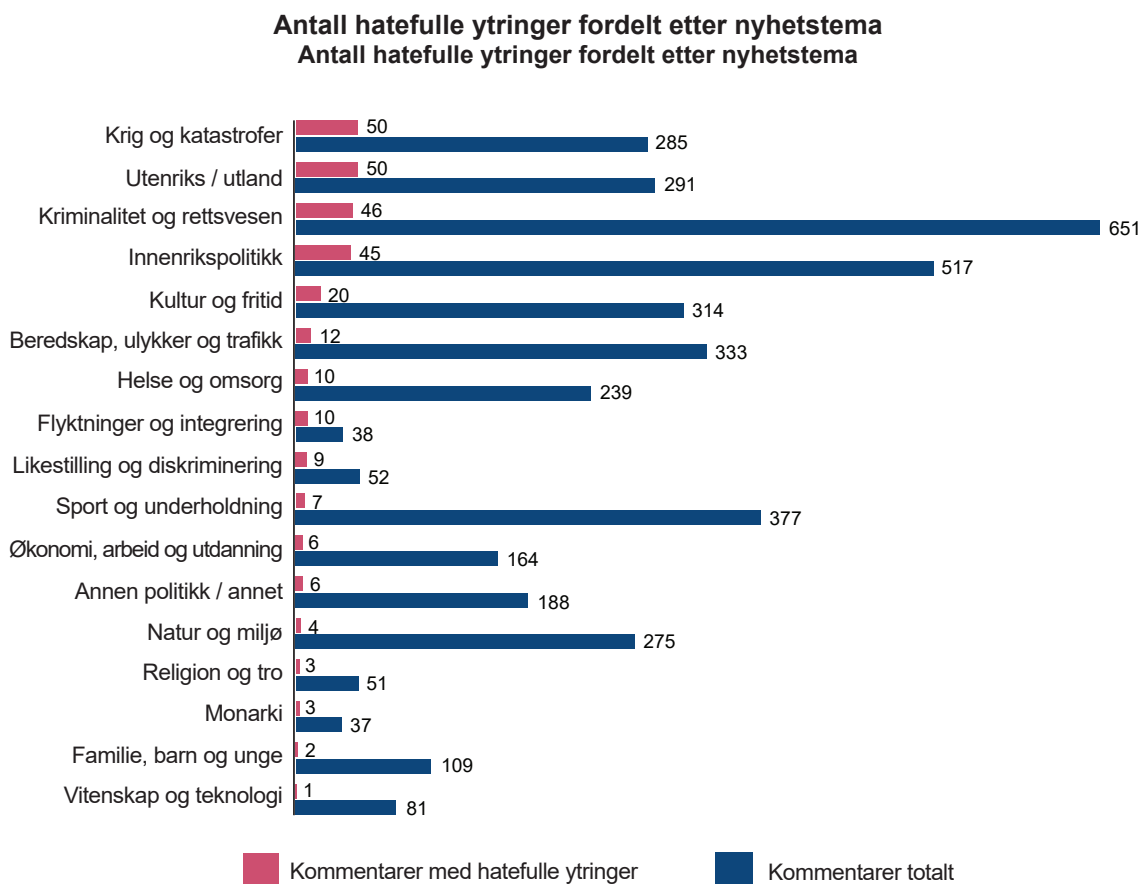
Skjellsord påvirker grovheten av hatefulle ytringer

Figur 9: Andelen kommentarer som inneholder hatefulle ytringer, fordelt etter hvorvidt de inneholder skjellsord (n=66) eller ikke (n=218), og sortert etter hvorvidt ytringene er litt, middels eller svært grove.

5.3 Hva påvirker tonen i debattene?

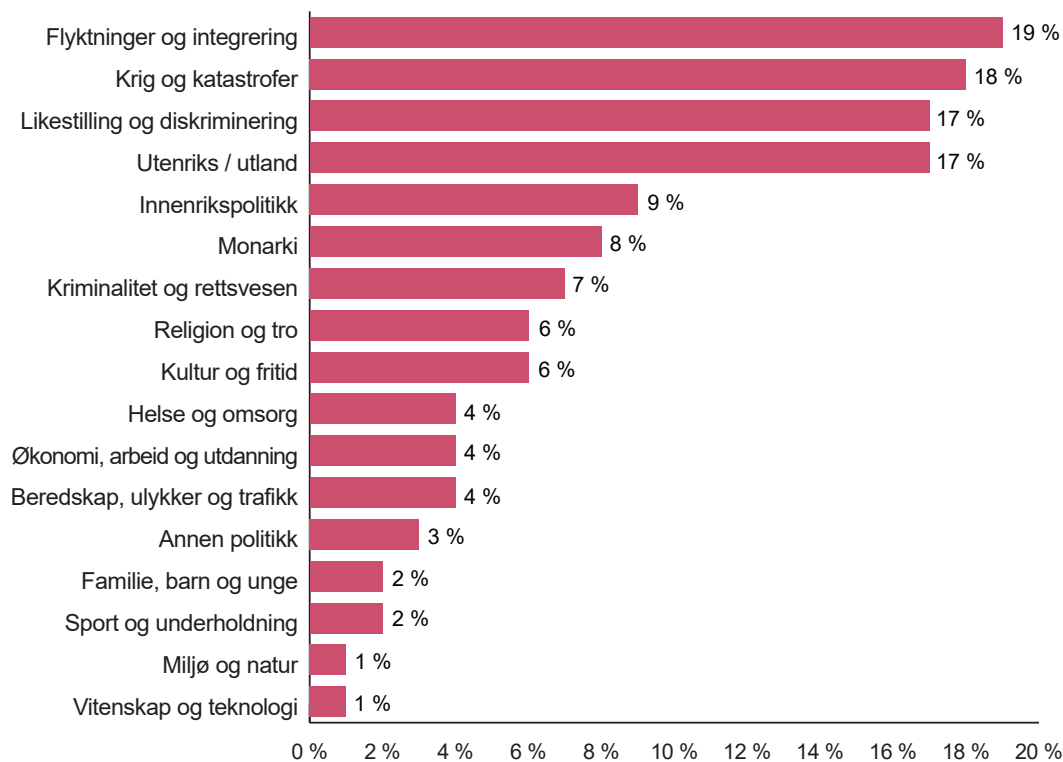
Det er mange faktorer som påvirker tonen i en debatt i forbindelse med nyhetsformidling på Facebook. Det kan være alt fra ordlyden i overskriften eller i brødteksten, eller i bilde- eller symbolbruken i nyhetssaken. Videre kan selve temaet for nyhetssaken utløse mange hatefulle ytringer i kommentarfeltene, eller det kan være en kommentar fra en debattant som utløser sterke følelser eller engasjement hos andre debattanter i samme kommentartråd. Undersøkelsen har ikke fanget opp alle mulige årsaker som kan påvirke tonen i en debatt. Funnene i undersøkelsen gir derimot noen indikasjoner på forhold som ser ut til å påvirke debatttonen negativt. Funnene våre viser at nyhetssaker som knytter seg til spesielt tre temaer, er de som genererer flest hatefulle ytringer i kommentarfeltene. Dette er nyhetssaker som handler om temaer som «Krig og katastrofer», «Utenriks/utland» og «Kriminalitet og rettsvesen». Årsaken til at de fleste hatefulle kommentarene i undersøkelsen er knyttet til disse temaene, er fordi størsteparten av de publiserte nyhetssakene i undersøkelsesperiodene handlet om disse tre temaene.

Figur 10: Antallet hatefulle ytringer fordelt etter nyhetstema. Forholdet mellom den totale mengden kommentarer og antallet kommentarer med hatefulle ytringer fordelt etter nyhetstema. Sortert etter tema med flest hatefulle ytringer (n=4002).

Dersom vi ser på nyhetstemaene hver for seg, ser bildet noe annerledes ut. Da ser vi at det er fire temaer som generer den høyeste andelen av hatefulle ytringer. Disse er «Flyktninger og integrering», «Krig og katastrofer», «Likestilling og diskriminering» og «Utland». Dersom vi ser på disse fire temaene isolert, ser vi at om lag hver sjette kommentar knyttet til nyhetssaker som omhandler disse temaene, er hatefull.

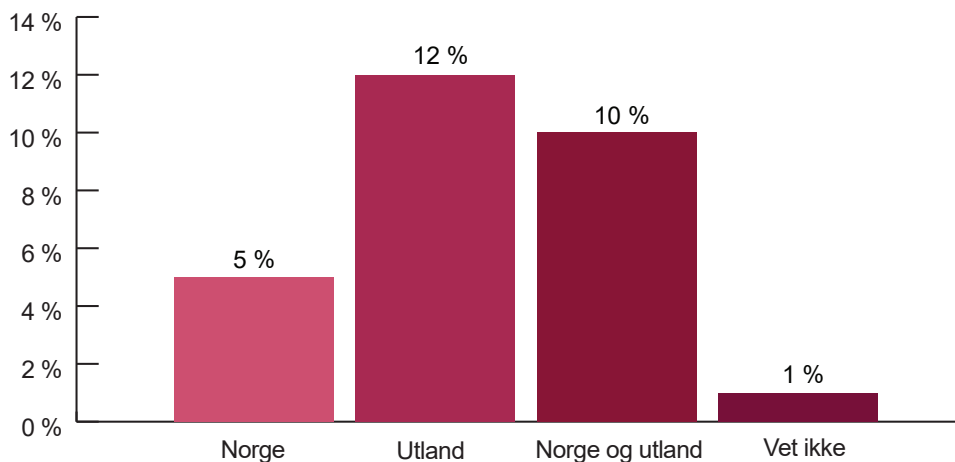
Andelen av hatefulle ytringer fordelt etter nyhetstema

Figur 11: Andelen hatefulle ytringer fordelt etter nyhetstema. Sortert etter tema med størst andel av hatefulle ytringer (n=4002). Andelen hatefulle ytringer er fremhevet med søljer for hvert tema.

Vi har også sett på hvorvidt nyhetssakenes geografi har hatt betydning for generering av hatefulle kommentarer. Det vil si om det er nyhetssaker som handler om forhold innenriks eller utenriks som genererer flest hatefulle ytringer. Av figur 12 ser vi at det er de nyhetssakene som handler om utland eller utenrikspolitikk, som generer flest hatefulle ytringer (12 prosent). Mange av de hatefulle kommentarene knyttet til utenlandssaker, retter seg mot Donald Trump eller Kim Jong-un.

Hatefulle ytringer fordelt etter nyhetssakens geografi

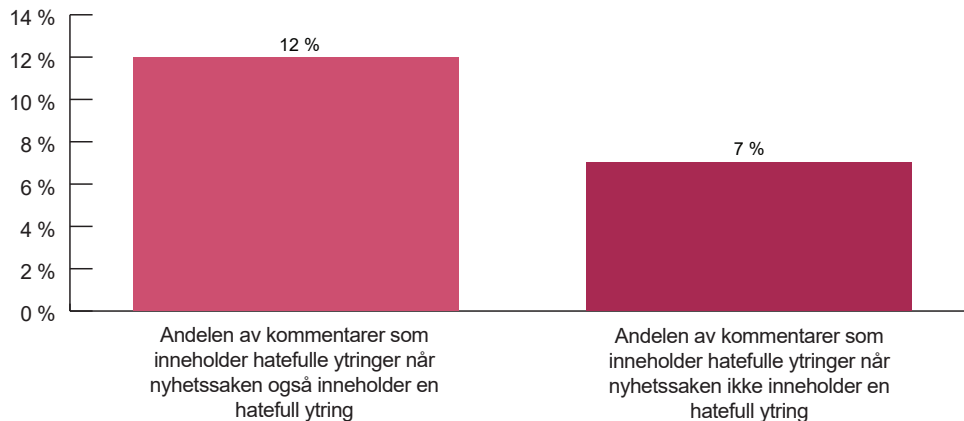

Figur 12: Andelen av hatefulle ytringer fordelt på nyhetssakens geografi. Norge (n=2459), Utland (n=1091), Norge og utland (n=297) og Vet ikke (n=155).

Vi har undersøkt hvorvidt kommentarenes plassering i en debattråd påvirker forekomsten av hatefulle ytringer. Vi har ikke funnet at kommentarenes plassering har noen signifikant betydning for forekomsten av hatefulle ytringer. Som beskrevet tidligere opererte vi med seks forskjellige variabler under registreringen av kommentarene. Disse variablene skulle sikre at vi fikk innsamlet kommentarer med forskjellig plassering i debattene. Når vi bruker denne inndelingen av kommentarenes plassering til å sortere de hatefulle kommentarene, ser vi at de er jevnt fordelt med omlag 7 prosent i alle de seks gruppene. Med andre ord ser det ikke ut til at de hatefulle kommentarene er overrepresentert i for eksempel toppen av en debattråd.

I analysen av datamaterialet har vi også undersøkt hvorvidt nyhetssakene inneholder hatefulle ytringer, og i så fall hvilken betydning det har for tonene i kommentarfeltene knyttet til sakene. En hatefull ytring i en nyhetssak kommer som oftest til uttrykk i form av et sitat fra en kilde som ytrer seg hatefullt, men kan også forekomme i en brødtekst som spiller på fordommer eller ved bruk av bilder/symboler som kan virke stigmatiserende eller krenkende på enkeltgrupper. Vi har funnet at kun 30 av 2929 nyhetssaker inneholdt en hatefull ytring i en eller annen form. Fra disse 30 nyhetssakene som inneholdt en hatefull ytring, har vi registrert totalt 57 kommentarer. Av disse inneholdt syv kommentarer en hatefull ytring rettet mot ett eller flere vernede grunnlag, hvilket svarer til 12 prosent. Det er en vesentlig høyere andel sammenlignet med de kommentarene som knytter seg til nyhetssaker uten en hatefull ytring. Til tross for at nyhetssaker med hatefulle ytringer utgjør en ganske liten del av datagrunnlaget, peker likevel funnene på en viktig tendens, som er at ord- eller billedbruken i en nyhetssak har betydning for tonen i debatten og forekomsten av hatefulle ytringer.

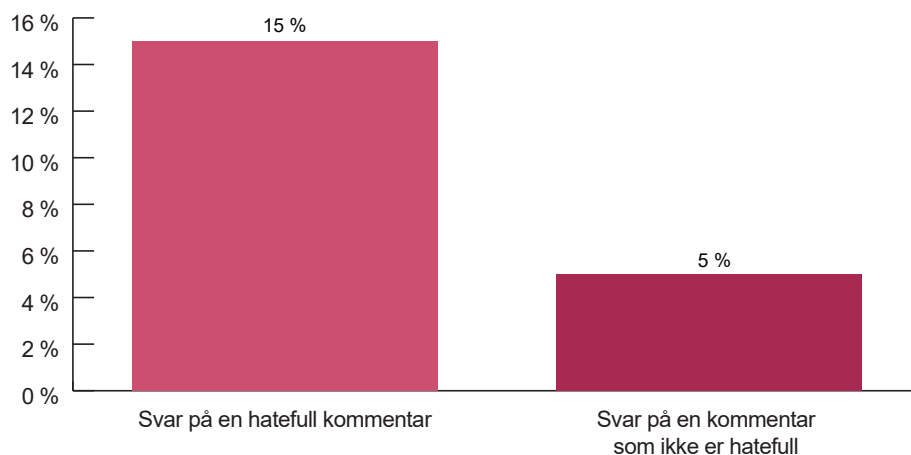
Nyhets saker med hatefulle ytringer påvirker tonen i kommentarene

Figur 13: Andelen av hatefulle ytringer sortert etter hvorvidt nyhetssaken inneholder en hateful ytring eller ei. Fordelt etter nyhetssak med (n=57) og uten (n=3945) hatefulle ytringer.

Det er ikke bare nyhetssakene og vinklingen av disse som er egnet til påvirke tonen i kommentarfeltene. De øvrige kommentarene i en tråd påvirker også den generelle tonen i debatten. En hateful kommentar ser ut til å øke risikoen for flere hatefulle kommentarer i en debatt. Vi har samlet inn 1236 svarkommentarer i undersøkelsen. Det vil si kommentarer som er direkte svar på en annen kommentar i en tråd. Vi har også undersøkt kommentarene som disse 1236 kommentarene svarer på, for å se om disse kommentarene inneholdt hatefulle ytringer. 124 av 1236 svarkommentarer var svar på en hateful kommentar, mens 1107 av de 1236 kommentarene var svar på kommentarer som ikke var hatefulle. Som det fremgår av figur 13, så er 15 prosent av svarkommentarene til de hatefulle kommentarene også hatefulle, mens kun 5 prosent av svarkommentarene på kommentarer som ikke er hatefulle, inneholder en hateful ytring. Selv om det i datagrunnlaget kun inngår 124 kommentarer i beregningen av kommentarer som svarer på en hateful kommentar, peker dette på en viktig tendens. Dersom man som moderator lar en kommentar som inneholder en hateful ytring stå uimotsagt i en debattråd, så øker det risikoen for flere etterfølgende hatefulle kommentarer fra brukerne i debatten.

Andelen svar som inneholder hatefulle ytringer

Figur 14: Andelen svar som inneholder hatefulle ytringer. Fordelt etter kommentarer med (n=124) og uten (n=1107) hatefulle ytringer.

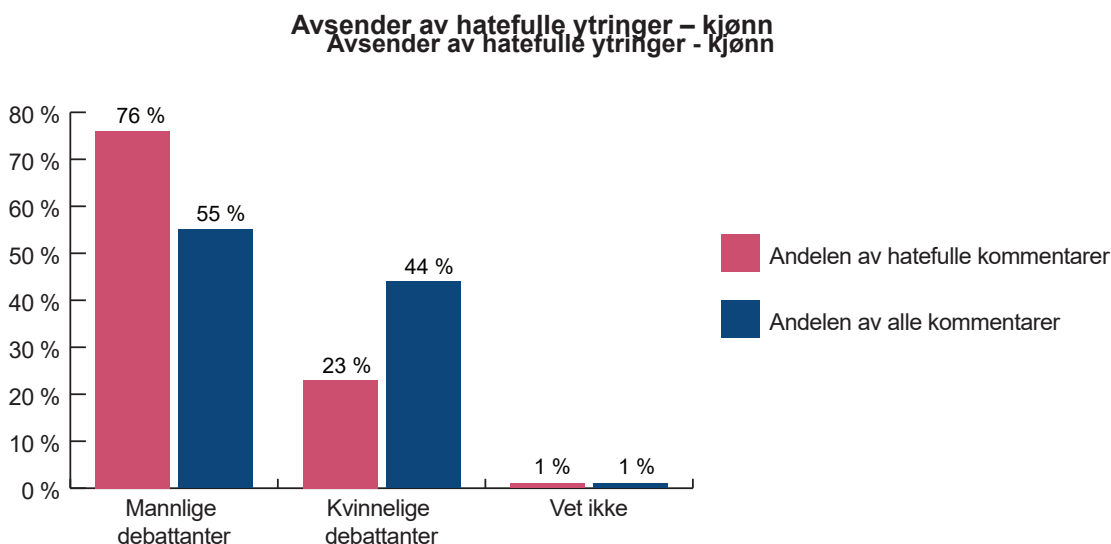
5.4 Hvem står bak hatefulle ytringer?

Å fastslå hvem som står bak en hateful full ytring i Facebook-debatter, er forbundet med en del usikkerhet. Dette fordi det i prinsippet er mulig for alle å opprette en falsk Facebook-profil. Det har ikke vært mulig å verifisere at alle kommentarene i undersøkelsen er publisert av brukere som opptre med korrekt/gyldig navn og profilbilde.

Vi har likevel forsøkt å fastslå kjønn og etnisiteten på avsendere av de til sammen 4002 kommentarene i undersøkelsen, basert på deres profilnavn og profilbildet. Formålet har vært å kunne si noe om hvem som deltar i den offentlige debatten på Facebook, og hvem som står for hatefulle ytringer i debattene. I de tallene som vi presenterer, tar vi derfor utgangspunkt i det kjønn og den etnisiteten som umiddelbart kan leses ut fra Facebook-profilen til brukerne. Det knytter seg derfor en noe større usikkerhet til disse tallene, og det er ikke mulig å fastslå hvor mye større denne usikkerheten er. Da vi kun anvender svært brede kategorier her, vurderer vi dog at den mulige forekomsten av falske profiler i datamaterialet ikke er stor nok til at det har betydning for den overordnede tendensen i tallene.

5.4.1 Kjønn

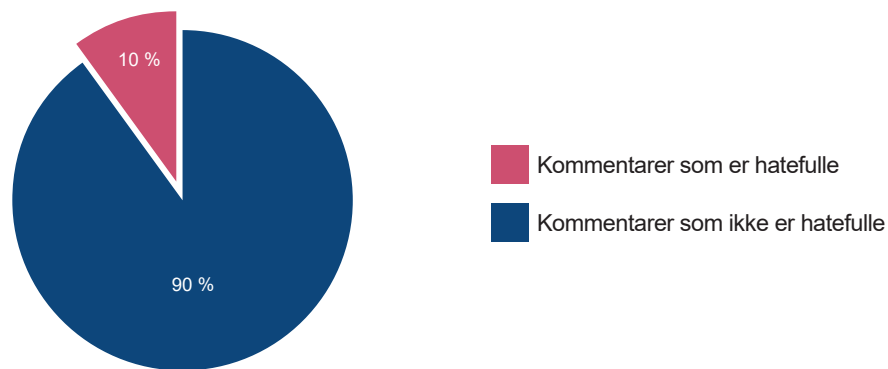
Vi ser at det er noen mindre forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder selve deltakelsen i kommentarfeltene på Facebook. Mens menn står for 2215 (55 prosent) av alle kommentarene i vår undersøkelse, står kvinnene for om lag 1763 (44 prosent) av alle kommentarene. Ser vi derimot på de kommentarene som inneholder hatefulle ytringer, kommer 76 prosent av disse fra menn, mens 23 prosent kommer fra kvinner. Kjønn på avsenderen er registrert ut fra deres kjønnsuttrykk på bildet sammenholdt med navnet på profilen. I én prosent av tilfeller har det ikke vært mulig å fastslå kjønn på debattanten.

Figur 15: Andelen kommentarer som er hatefulle ytringer (n=284) og den totale mengden kommentarer (n=4002), fordelt på kjønn på avsenderen av kommentaren.

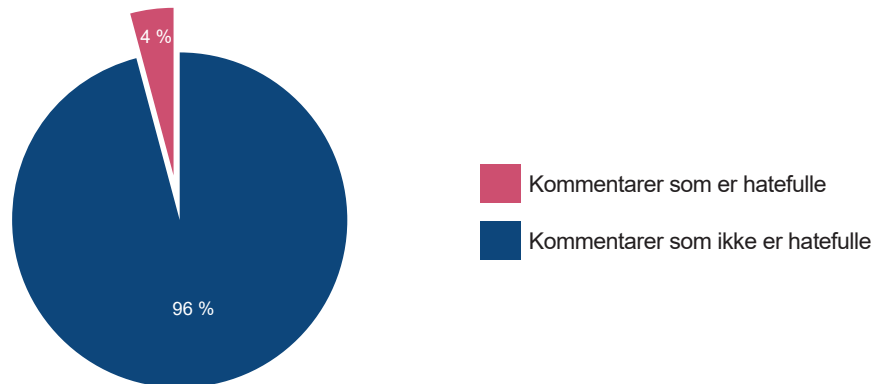
Dersom vi ser nærmere på andelen av hatefulle kommentarer fra henholdsvis menn og kvinner, så er 10 prosent av kommentarene som er publisert av menn, registrert som hatefulle ytringer. Til sammenligning inneholder bare 4 prosent av alle kommentarer som er publisert av kvinner, hatefulle ytringer.

Mannlige debattanter

Figur 16: Andelen kommentarer med og uten hatefulle ytringer skrevet/publisert av menn (n=2143).

Kvinnelige debattanter

Figur 17: Andelen kommentarer med og uten hatefulle ytringer skrevet/publisert av kvinner (n=1674).

Dersom vi ser på tallene fra SSBs mediebarometer for 2017⁷², viser disse at norske kvinner er flittigere brukere av Facebook enn menn, og at 79 prosent av norske kvinner bruker Facebook daglig mot 67 prosent av menn. Til tross for dette, ser vi altså at menn er flittigere deltakere i offentlige Facebook-debatter på NRK og TV 2s nyhetssider, og at de står for langt flere hatefulle ytringer enn kvinner.

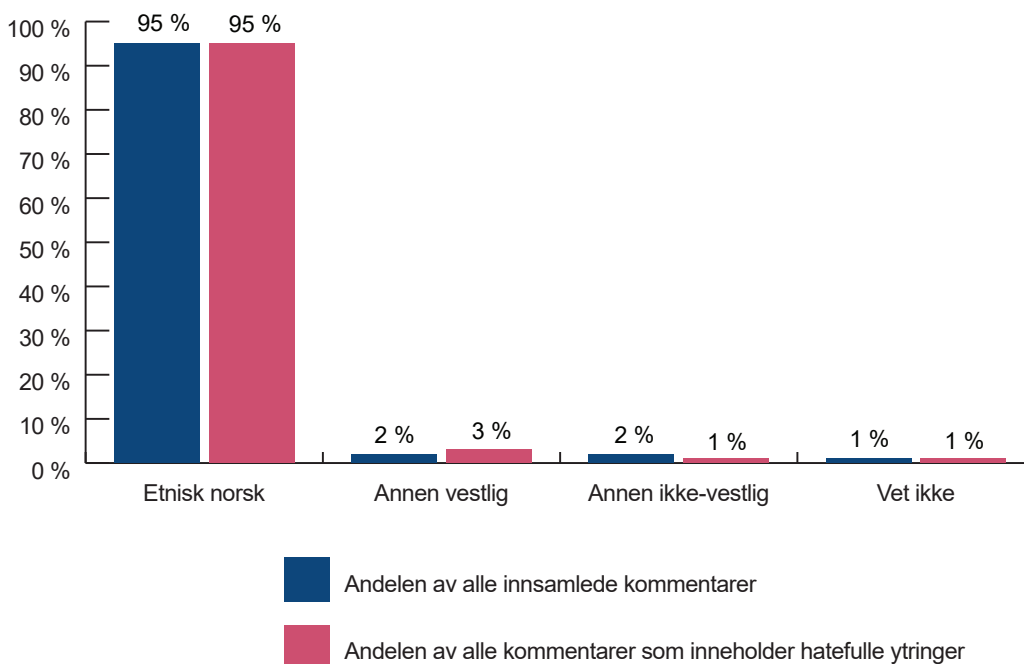
5.4.2 Etnisitet

Å fastslå debattantenes nøyaktige etnisitet eller nasjonale bakgrunn, basert på profilnavn og profilbilde, er enda vanskeligere enn å fastslå kjønn. Vi har derfor brukt tre svært

overordnede underkategorier til å registrere debattantenes omtrentlige etniske tilhørighet, som er: «Nordmenn», «Annen vestlig» og «Annen ikke-vestlig». I 28 tilfeller har vi ikke klart å fastslå debattantenes etnisitet. For de resterende 3974 kommentarene har vi klart å fastslå debattantenes omtrentlige etniske eller nasjonale tilhørighet, såfremt de opptrer med navn og bilde som svarer til deres sanne identitet. 3807 kommentarer var fremsatt av debattanter som fremstod som «Etnisk norsk». Dette utgjør om lag 95 prosent av alle kommentarer i undersøkelsen. Debattanter med annen vestlig og annen ikke-vestlig bakgrunn enn norsk, stod for henholdsvis 84 og 83 kommentarer og utgjør begge 2 prosent av alle kommentarer i undersøkelsen.

Ser vi på den totale andelen av hatefulle kommentarer, fordelt etter de tre underkategoriene, står nordmenn for 95 prosent av alle hatefulle kommentarer i undersøkelsen, mens andre vestlige og ikke-vestlige debattanter står for henholdsvis 3 og 1 prosent av de hatefulle kommentarene. Når det gjelder gruppene «Annen vestlig» og «Annen ikke-vestlig» som avsendere av hatefulle kommentarer er det her snakk om så få registreringer at tallene blir for usikre til å konkludere ut fra. Vi kan med andre ord ikke fastslå at etnisitet spiller en vesentlig rolle for hvem som fremsetter hatefulle ytringer på de to Facebook-sidene vi har undersøkt. Vi kan imidlertid konstatere at nordmenns andel av hatefulle ytringer svarer til andelen av deres deltakelse i debattene.

Avsendere av hatefulle ytringer – etnisitet

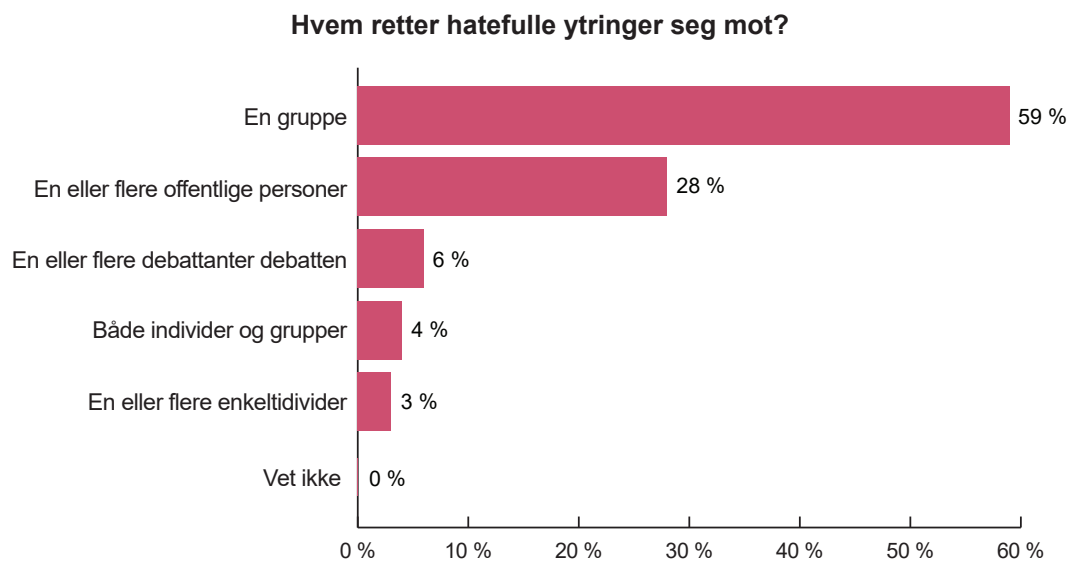
Figur 18: Andelen kommentarer totalt (n=4002) og andelen kommentarer med hatefulle ytringer fordelt etter etnisitet på debattanten som har skrevet kommentaren. Etnisk norsk (n=3807), Annen vestlig (n=84), Annen ikke-vestlig (n=83), vet ikke (n=28).

Det er viktig å bemerke i denne sammenheng, at ikke-etniske norske Facebook-brukere er underrepresentert i debattene på de to Facebook-sidene vi har undersøkt, sett i sammenheng med befolknings sammensetningen i Norge. Den ikke-etniske norske gruppen utgjør om lag 17 prosent⁷³ av den norske befolkningen. Sammenligner vi dette med deltakelsen i debatten på de to Facebook-sidene, ser vi at den ikke-norske gruppen er underrepresentert og bare står for 4 prosent av alle kommentarer i undersøkelsen.

5.5 Hvem rettes hatefulle ytringer mot?

Alle de registrerte kommentarene som inneholder hatefulle ytringer i undersøkelsen, er sortert etter målet for ytringen. Det vil si hvem den hatefulle ytringen er rettet mot, avgrenset til de åtte vernede grunnlagene i definisjonen.

Vi har først sett på hvorvidt hatefulle ytringer retter seg mot grupper eller enkeltpersoner. Av figur 19 ser vi at de aller fleste hatefulle ytringene i undersøkelsen var rettet mot grupper som for eksempel innvandrere, muslimer, kvinner etc., etterfulgt av hatefulle ytringer rettet mot en eller flere offentlige personer. I svært få tilfeller var hatefulle ytringer rettet mot andre debattanter eller enkeltindivider.

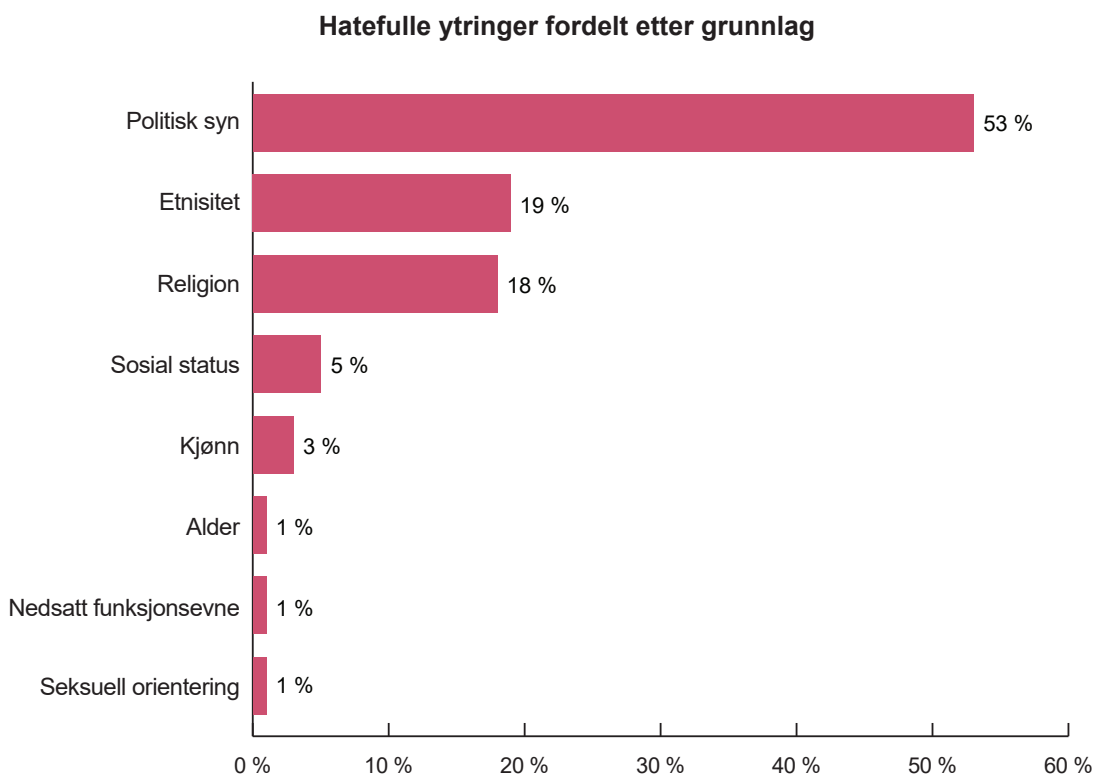
Figur 19: Andelen av hatefulle ytringer fordelt etter målet for ytringen (n=284).

5.5.1 Hat rettet mot de åtte vernede grunnlagene

Som nevnt i kapittel 2 har ombudet lagt til grunn en bred samfunnsvitenskapelig definisjon i undersøkelsen. I vår definisjon er det oppramset åtte grunnlag som mål for hatefulle ytringer. Disse er: kjønn, etnisitet, religion, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, alder, politisk overbevisning og sosial status.

73 Statistisk sentralbyrå (2018, 5. mars). *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre*. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>

Alle kommentarene som er registrert som hatefulle, inneholder minimum én hatefull ytring og er registrert etter hvilket av de åtte grunnlagene ytringene er rettet mot. En hatefull kommentar har i enkelte tilfeller rettet seg mot flere grunnlag. For eksempel retter noen hatefulle ytringer seg både mot en persons etnisitet og seksuelle orientering, og er derfor registrert som rettet mot to grunnlag. Dette betyr at det totalt er registrert 313 «mål» for hatefulle ytringer, fordelt på totalt 284 kommentarer som inneholder hatefulle ytringer. Det er tre vernede grunnlag som det er registrert flest hatefulle ytringer mot og disse er: «Politisk syn», «Etnisitet» og «Religion». De øvrige grunnlagene er sjeldnere utsatt for hatefulle ytringer på de to Facebook-sidene som er undersøkt.

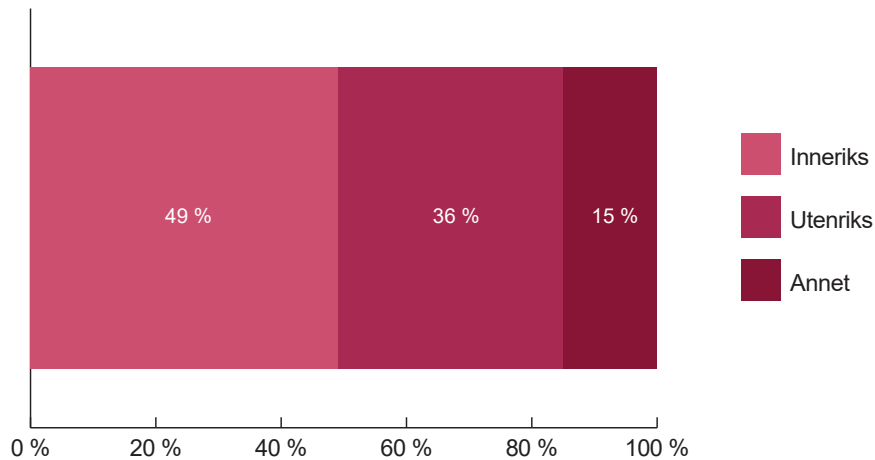
Figur 20: Andelen av hatefulle ytringer fordelt etter hvilket grunnlag hatet er rettet mot (n=313).

I det følgende vil vi gå inn på de tre grunnlagene som har generert flest hatefulle ytringer i undersøkelsen. Vi vil også kort kommentere de øvrige grunnlagene i punkt 5.5.1.4.

5.5.1.1 Politisk syn

Politisk syn er det grunnlaget som har generert flest hatefulle ytringer i undersøkelsen, og utgjør totalt 53 prosent (165 av 313) av alle registrerte hatefulle ytringer i undersøkelsen. Figur 20 viser den geografiske fordelingen av hatefulle ytringer som retter seg mot politisk syn. Nesten halvparten av de hatefulle ytringene rettet mot politisk syn, handler om innenrikspolitikk og er rettet mot for eksempel navngitte politikere, partier eller posisjoner i den norske politiske debatten. Omtrent hver tredje ytring er rettet mot utenrikspolitikk, hvor det ofte er USA og Nord-Korea som er målet for hatytringene.

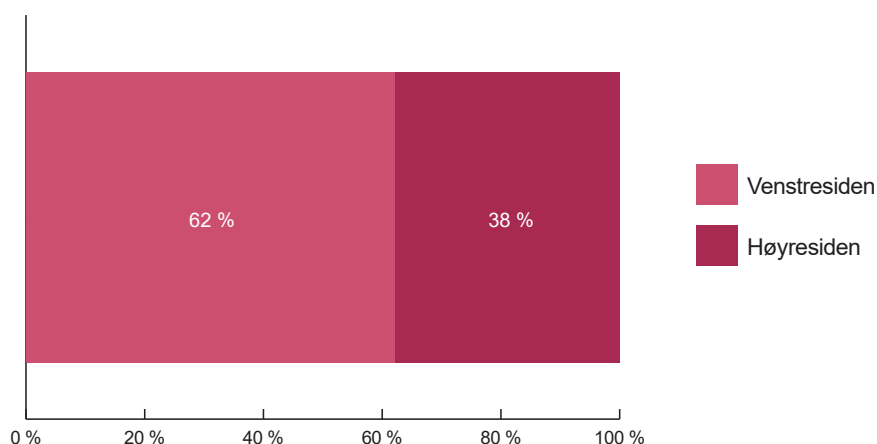
Hatefulle ytringer rettet mot politisk syn – geografi

Figur 21: Fordelingen av hatefulle ytringer rettet mot politisk syn totalt, sortert etter hvorvidt ytringene er rettet mot innenrikssaker, utenrikssaker eller annet (n=165).

Vi har sett nærmere på hvordan hatefulle ytringer i det innenrikspolitiske spektret fordeler seg, idet vi har undersøkt hvilken side av norsk politikk de 76 hatefulle ytringene er rettet mot. Av figur 22 ser vi hvordan de hatefulle ytringene er fordelt på de politiske fløyene i Norge. En overvekt av hatefulle ytringer i undersøkelsen er rettet mot venstresiden. Ser vi nærmere på hvilke partier som oftest er utsatt for hatefulle ytringer, er det særlig Arbeiderpartiet (Ap) er mål for flest hatefulle ytringer rettet mot politisk syn. Det kommer til uttrykk både gjennom hatefulle ytringer rettet mot konkrete politikere og partier generelt. Det er likevel viktig å understreke at hatefulle ytringer like ofte rettes mot for eksempel politiske ideologier eller konkrete standpunkter i enkeltsaker. Funnene våre viser derfor ikke at partier som sådan er særlig utsatt når vi ser på hatefulle ytringer rettet mot politisk syn.

Hatefulle ytringer mot politisk syn

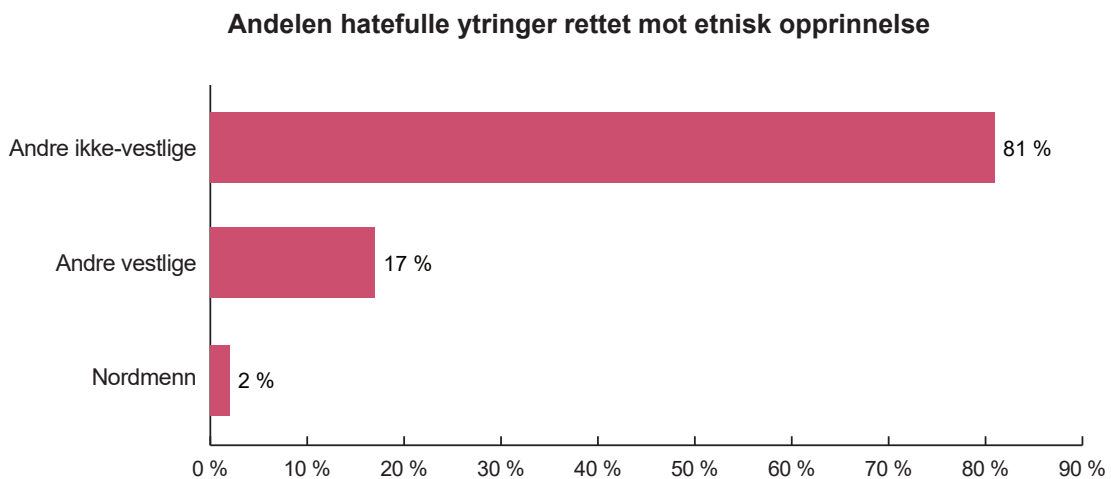

Figur 22: Andelen av hatefulle ytringer rettet mot politisk syn, fordelt etter politiske grupperinger (n=76).

Over 50 prosent av alle de hatefulle ytringene rettet mot politisk syn, retter seg videre mot personer som er markante politiske aktører (som Jonas Gahr Støre, Sylvi Listhaug og Knut Arild Hareide), mens de resterende retter seg mot politiske partier, politiske organisasjoner og ideologier.

5.5.1.2 Etnisitet

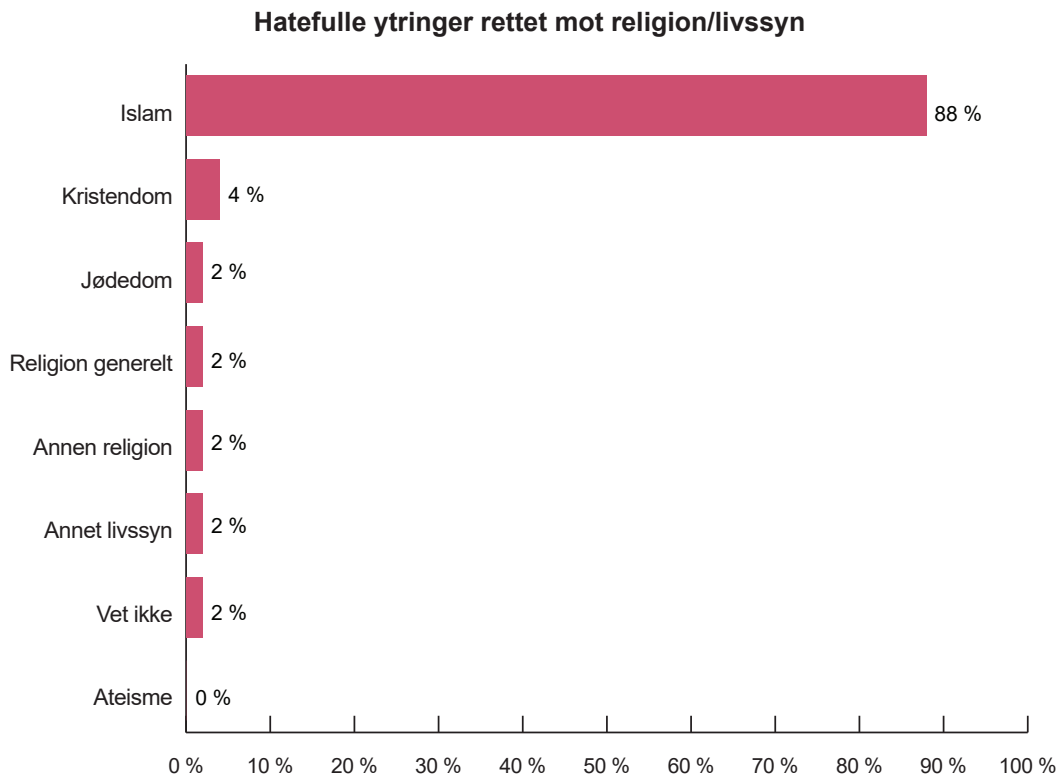
Hatefulle ytringer rettet mot etnisitet, utgjør 19 prosent av alle hatefulle ytringer i undersøkelsen. Det er totalt 58 av 315 hatefulle kommentarer som er rettet mot etnisitet. Etnisitet er i denne undersøkelsen delt i tre underkategorier: «Nordmenn», «Andre vestlige» og «Andre ikke-vestlige». Etnisitet er et upresist begrep. Ytringene rettet mot etnisitet, har blitt registrert med bakgrunn i en alminnelig forståelse av etnisitet i norsk kontekst. Det har heller ikke vært mulig å registrere kommentarene rettet mot etnisitet mer presist enn etter en grov inndeling i ovenstående underkategorier. Årsaken til dette er at de aller fleste hatefulle ytringer rettet mot etnisitet, er rettet mot «innvandrere» eller «asylsøkere», som er betegnelser som i utgangspunktet brukes om mennesker som ikke anses som etnisk norske eller vestlige. De aller fleste hatefulle ytringer rettet mot etnisitet, er rettet mot gruppen «Andre ikke-vestlige» etterfulgt av «Andre vestlige» og «Nordmenn».

Figur 23: Andelen hatefulle ytringer fordelt etter etnisitet (n=58).

5.5.1.3 Religion og livssyn

Hatefulle ytringer rettet mot religion og livssyn, utgjør totalt 18 prosent av det totale antallet hatefulle ytringer i undersøkelsen. Dette gjelder for 57 av 313 av alle registrerte hatefulle ytringer i undersøkelsen. De aller fleste hatefulle ytringer som er rettet mot religion, rettes mot muslimer eller islam, mens det er forsvinnende få rettet mot andre religioner.

Figur 24: Andelen av hatefulle ytringer rettet mot og fordelt etter religion/livssyn (n=57)

5.5.1.4 Kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, alder og sosial status

Datagrunnlaget for de resterende fem vernede grunnlagene er så lavt at det knytter seg for store statistiske usikkerheter til disse funnene til at det er forsvarlig å forsøke å utlede noen generelle tendenser fra disse. Tallene er såpass små at vi ikke kan generalisere og si at funnene sier noe om generelle tendenser på de to Facebook-sidene som er undersøkt.

Ombudet er godt kjent med at hatefulle ytringer rettet mot flere av disse grunnlagene, er et stort problem i den offentlige debatten, og da kanskje især på sosiale medier. Vår undersøkelse viser imidlertid at hatefulle ytringer rettet mot disse grunnlagene, ikke er dominerende på de to nyhetsmedienes Facebook-sider som vår undersøkelse har tatt utgangspunkt i. Det kan være flere grunner til det. Én forklaring kan være at TV 2 og NRK er flinkere til å fjerne hatefulle ytringer rettet mot for eksempel nedsatt funksjonsevne eller seksuell orientering i sine kommentarfelt. Da vi ikke har innsyn i de kommentarene TV 2 og NRK har slettet i de to undersøkelsesperiodene, er det ikke mulig å si med sikkerhet at

det blir publisert flere hatefulle ytringer mot disse grunnlagene, enn det vår undersøkelse har fanget opp. En annen, og kanskje mer sannsynlig forklaring, er at hatefulle ytringer rettet mot disse gruppene finner sted på andre Facebook-sider og plattformer enn de to som er undersøkt. Vi har tidligere sett eksempler på grupper hvor det florerer hat rettet mot kvinner, som for eksempel Facebook-siden til Mannegruppa Ottar⁷⁴, hvor det ble rapportert om et stort antall både rasistiske og sexistiske kommentarer.

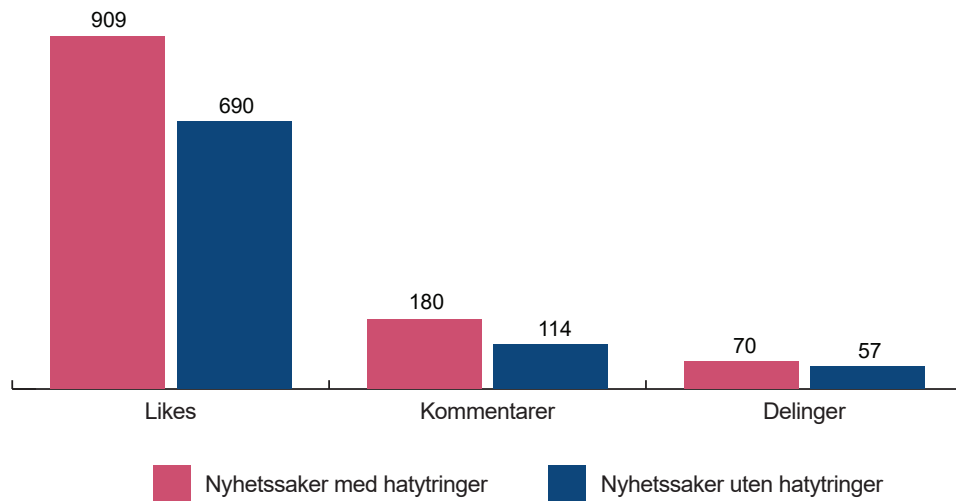
5.6 Reaksjoner på hatefulle ytringer

Vi har videre undersøkt hvorvidt hatefulle ytringer genererer flere reaksjoner i form av emoji'er, likes, delinger og kommentarer. Dette er reaksjoner som både er støtteerklæringer og imøtegåelser av hatefulle ytringer. Funnene viser at kommentarer med hatefulle ytringer i gjennomsnitt genererer mer aktivitet enn kommentarer uten hatefulle ytringer. Hatefulle ytringer kan derfor skape et dilemma for Facebook som tjenestetilbyder, men også for redaktørstyrte medier, som i utgangspunktet ønsker stor aktivitet på sine sider i form av delinger, kommentarer og andre reaksjoner. Med andre ord vil markedshensyn kunne komme i konflikt med hensynet til å bekjempe hatefulle ytringer på nett. Det skal imidlertid understrekes at det ikke er noe i denne undersøkelsen som indikerer at de nyhetsmediene som er gjenstand for undersøkelsen promoterer hatefulle ytringer for å oppnå mer aktivitet på sine sider. Det vi derimot kan konstantere er at det i gjennomsnitt oppstår mer aktivitet omkring nyhetssaker og kommentarer som inneholder hatefulle ytringer.

Figur 25 og 26 viser gjennomsnittet av reaksjoner på nyhetssaker og kommentarer med og uten hatytringer. Det er her viktig å påpeke at gjennomsnittet imidlertid ikke forteller alt. En nyhetssak eller kommentar som for eksempel bruker humor eller presenterer en konflikt uten å inneholde hat, kan også føre til mange reaksjoner. I vår undersøkelse kan vi se at de nyhetssakene og kommentarene som får flest likes og reaksjoner, ikke er hatefulle. Det er altså andre forhold som gjør at det oppstår mye aktivitet rundt de mest populære nyhetssakene og kommentarene. Men dersom vi tar i betraktning gjennomsnittet i form av middelveien i datagrunnlaget, ser vi at nyhetssaker og kommentarer med hatefulle ytringer skaper mer aktivitet. Til tross for at også annet enn hat kan få mange reaksjoner og generere aktivitet omkring en nyhetssak eller en kommentar, så indikerer funnene at hat er en av de språklige ytringene som gir mange reaksjoner og stor aktivitet på Facebook.

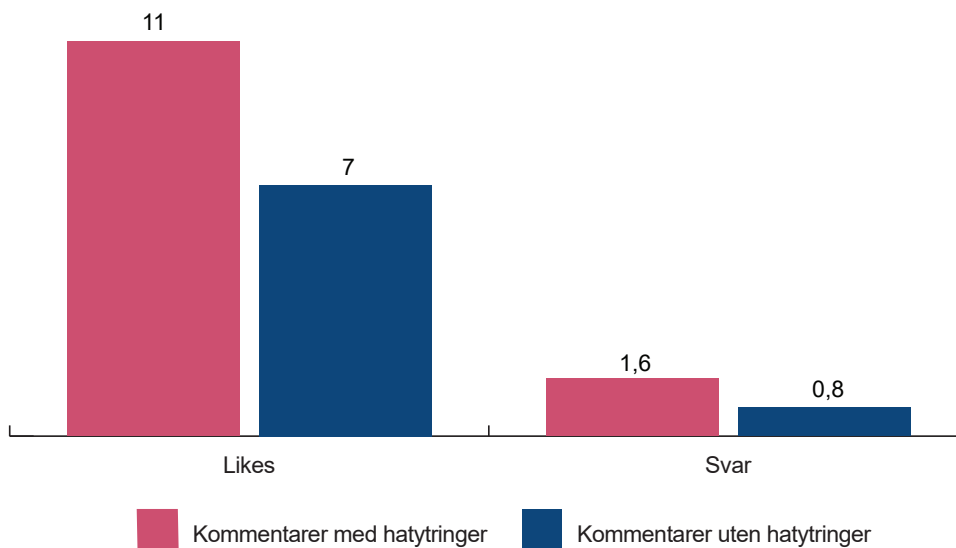
74 Mogen, T. (2017, 24. nov.). «Mannegruppa Ottar» stengt av Facebook. Funnet 14.08.2018, fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/mannegruppa-ottar-stengt-av-facebook/68914383>

**Gjennomsnittlige reaksjoner:
nyhetssaker med/uten hat**

Figur 25: Viser det gjennomsnittlige antall likes, kommentarer og delinger av nyhetssaker, fordelt etter om de inneholder en hatytring (n=30) eller ikke inneholder en hatytring (n=2899).

**Gjennomsnittlige reaksjoner:
kommentarer med/uten hat**

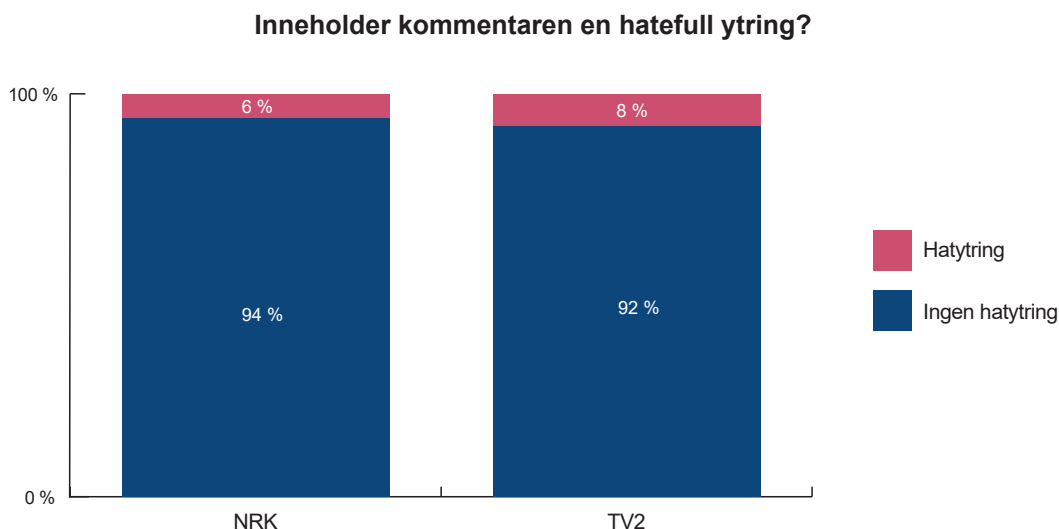
Figur 26: Viser det gjennomsnittlige antall likes og svar på kommentarer, fordelt etter om de inneholder en hatytring (n=380) eller ikke inneholder en hatytring (n=3622).

5.7 NRK og TV 2

Formålet med undersøkelsen har først og fremst vært å gi et generelt bilde av omfanget og karakteren av hatefulle ytringer i den offentlige debatten på nyhetsmedienes Facebook-sider – ikke å sammenligne de to sidene som er gjenstand for undersøkelsen. Fordi funnene våre ikke viser noen markante forskjeller mellom NRK og TV 2, har funnene i hovedsak blitt presentert samlet. I dette avsnittet skal vi likevel se på de få funnene som viser noen små forskjeller mellom de to Facebook-sidene.

Når det gjelder nyhetssaker, ser vi at TV 2 publiserer noe flere nyhetssaker enn NRK. Konsekvensen av dette er at de 4002 kommentarene som vi har samlet inn i undersøkelsen, er tilknyttet til henholdsvis 1200 nyhetssaker på NRK Nyheters Facebook-side, og om lag 1700 på TV 2 Nyhetenes Facebook-side. Fordelingen av de 4002 Facebook-kommentarene er dog mer jevnt fordelt, da 1953 av de registrerte kommentarene er fra NRK Nyheter og 2049 er fra TV 2 Nyhetene.

Ser vi på det totale antallet registrerte kommentarer i undersøkelsen, finner vi imidlertid ingen signifikante forskjeller hva gjelder mengden av hatefulle ytringer på de to sidene.

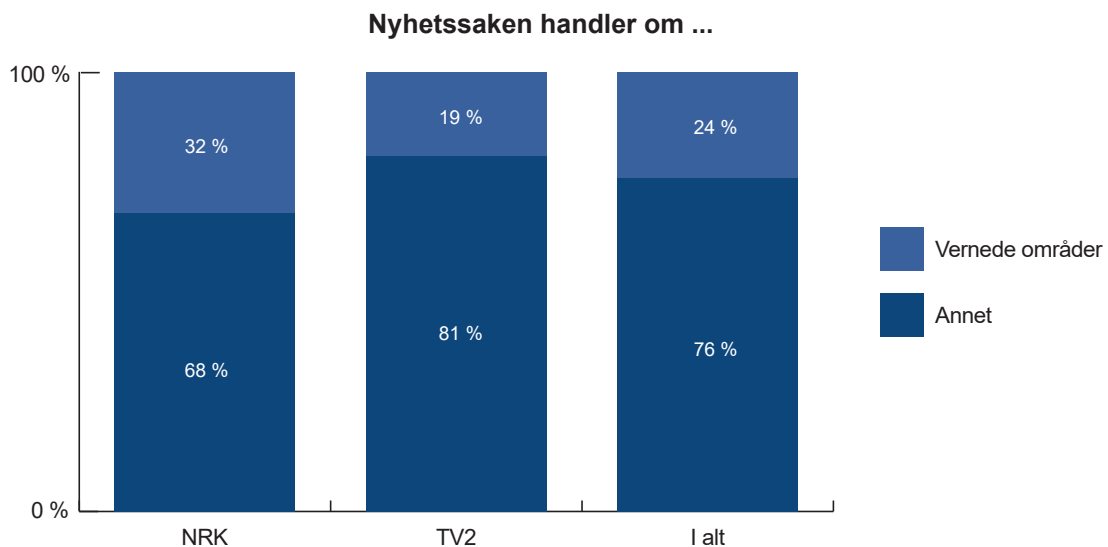

Figur 27: Andelen av kommentarer som er hatefulle i forhold til andelen av kommentarer som ikke er hatefulle. Fordelt på NRK (n=1953) og TV 2 (n=2049).

Heller ikke når vi ser på grovheten eller karakteren av hatefulle kommentarer, finner vi noen signifikante forskjeller mellom de to Facebook-sidene. På begge sider er omlag tre av fire hatefulle ytringer registrert som litt eller middels grove. Omlag 80 prosent av de hatefulle ytringene er hos begge medier karakterisert som stigmatiserende eller nedsettende, og både hos NRK og TV 2 er omlag fem prosent av hatefulle ytringer registrert som truende. Det er heller ikke noen markante forskjeller i hyppigheten av forekomsten av hatefulle ytringer rettet mot de vernede grunnlagene eller hvor ofte det benyttes skjellsord i hatefulle ytringer.

En mindre forskjell mellom de to Facebook-sidene, som vår undersøkelse avdekket, er på debattantenes kjønn. Det er flere kvinner som deltar i kommentarfeltene til TV 2 Nyhetene (47 prosent), enn på NRK Nyheter (41 prosent).

Videre ser vi at det publiseres flere nyheter på NRK Nyheter som omhandler ett eller flere av de vernede grunnlagene, som for eksempel kjønnslikestilling eller etnisitet.

Figur 28: Andelen av nyhetssaker som handler enten om et vernet grunnlag eller om annet. Fordelt på NRK (n=1195) og TV 2 (n=1734) samt den samlede mengden (n=2929).

Til tross for at NRK Nyheter har noen flere kommentarer som kommer fra menn, og at det publiseres noen flere nyhetssaker som omhandler ett eller flere av de vernede grunnlagene, får ikke dette utslag på antallet hatefulle ytringer når vi ser på kommentarfeltene minst 12 timer etter at kommentarene er publisert.

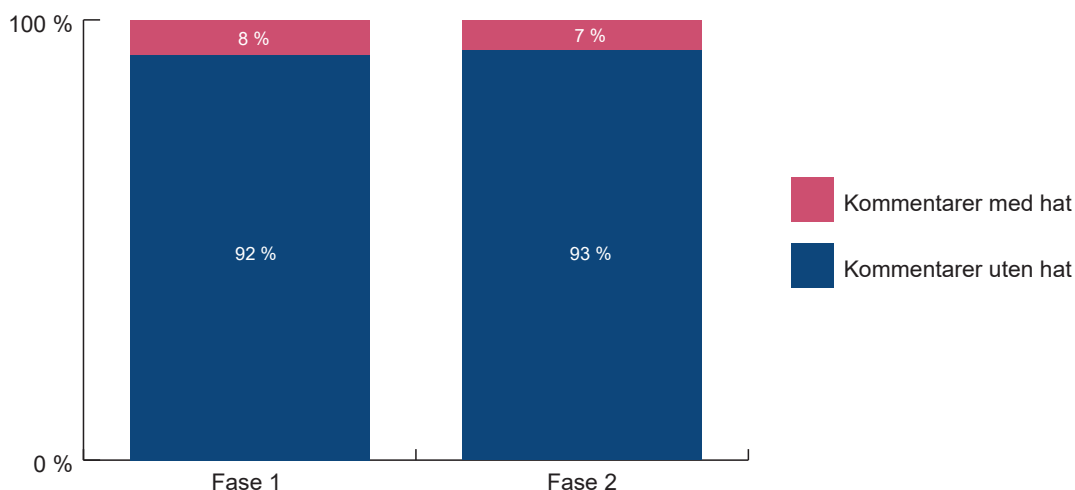
Utover dette kan vi konstatere flere mindre forskjeller mellom de to mediene, blant annet type nyhetssaker som publiseres. Mest markant er nyhetssaker som omhandler «Kriminalitet og rettsvesen», som utgjør omlag 20 prosent av alle nyhetssaker som publiseres på TV 2 Nyhetene, mot omlag 13 prosent som publiseres på NRK Nyheter. Videre publiserer TV 2 noe oftere saker om sport og underholdning, mens NRK har en større andel nyhetssaker som handler om økonomi, arbeidsmarked, natur/miljø og utland.

5.8 Normalfasen og valgfasen

Som nevnt innledningsvis undersøkte vi to tidsperioder i 2017. Formålet var å se om, og eventuelt hvordan, et politisk valg påvirker tonen i den offentlige debatten på Facebook. Vi antok at temperaturen i kommentarfeltene steg under et politisk valg og på den måten påvirket den alminnelige debatttonen, herunder mengden av hatefulle ytringer. Som figur 29 viser, var det ingen signifikante forskjeller i antall hatefulle kommentarer i kommentartrådene på de to Facebook-sidene til NRK og TV 2 under valgfasen. Årsakene til dette kan være mange. En nærliggende forklaring kan være at mediene brukte mer

ressurser på å moderere sine kommentarfelt under valgperioden enn de ellers gjør. En annen årsak kan være at mediene er mer påpasselig med hvilke saker de publiserer på Facebook-sidene sine, og hvordan vinklingen på sakene er. Vi fant at bare 20 prosent av alle publiserte nyhetssaker var valgrelatert i selve valgperioden på de to Facebook-sidene, og blant de innsamlede kommentarene i undersøkelsen rettet hver fjerde kommentar i valgperioden seg til en nyhetssak som omhandlet valget. Det kan tenkes at andelen valgrelaterte nyhetssaker skulle være større under et tilspisset stortingsvalg. En forklaring kan også være at Facebook-brukere debatterer mer på andre Facebook-sider enn på de to største norske nyhetssidene på Facebook. Funnene viste også at det ikke nødvendigvis var de sakene som var valgrelatert som genererte flest hatefulle ytringer. Det var i større grad nyhetssaker knyttet til temaer som *krig* og *religion* og saker som omhandlet *utenrikspolitikk* og *utenlandske forhold*, som genererte en relativt stor mengde hatefulle ytringer i valgfasen. Uansett hva forklaringen er, ser vi altså at valgperioden ikke ga noen signifikante utslag på omfanget av hatefulle ytringer i debatten.

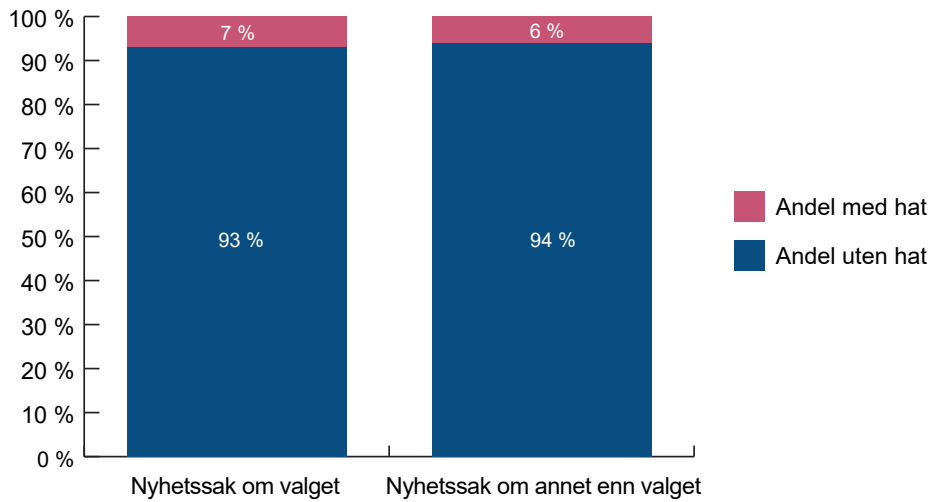
Andelen hatefulle ytringer i to analyseperioder

Figur 29: Andelen kommentarer med og uten hatefulle ytringer. Basert på totalt 2000 kommentarer i Fase 1 og 2002 kommentarer i Fase 2, sortert etter hvorvidt kommentarene inneholder hatefulle ytringer eller ikke. I Fase 1 var 153 av 2000 kommentarer registrert som hatefulle. I Fase 2 var 131 av 2002 kommentarer registrert som hatefulle.

Dersom vi ser på de hatefulle kommentarene fra valgperioden (Fase 2) og fordeler dem i to grupper etter om de er relatert til en nyhetssak om valget eller ikke, ser vi at de hatefulle kommentarene ikke er overrepresentert blant valgrelaterte nyhetssaker. Andelen av hatefulle ytringer var nokså jevnt fordelt på nyhetssaker som var valgrelatert og nyhetssaker som ikke var valgrelatert. Som det fremgår av figur 30 fant vi hatefulle ytringer i 7 prosent av kommentarene som handlet om valget, og i 6 prosent av kommentarene som ikke handlet om valget.

Hatefulle kommentarer under valgkampen

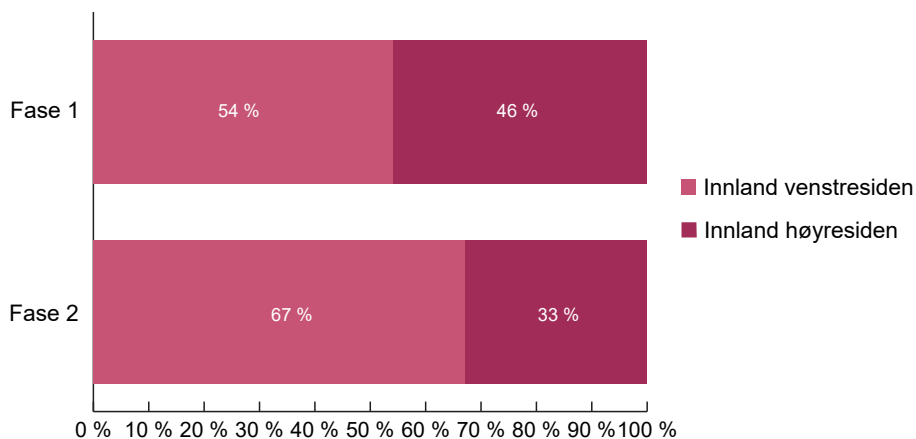

Figur 30: Kommentarer fra valgperioden inndelt i to grupper. Én gruppe hvor kommentaren er skrevet til en nyhetssak som handlet om valget (n=538), og én gruppe hvor kommentaren er skrevet til en nyhetssak som handlet om annet enn valget (n=1464). Begge grupper viser fordelingen av kommentarer med og uten hat.

Når det gjelder hatefulle ytringer rettet mot de ulike vernede grunnlagene, så vi heller ingen markante forskjeller mellom de to analyseperiodene. Det var dog en stigning i andelen av hatefulle kommentarer rettet mot politisk syn under valgperioden sammenlignet med normalperioden.

Dersom vi ser på fordelingen av hatefulle ytringer rettet mot de to politiske fløyene i Norge, ser vi at en større andel av hatefulle kommentarer var rettet mot venstresiden under valgperioden (Fase 2) sammenlignet med normalperioden (Fase 1).

Hatefulle kommentarer fordelt på den politiske skala

Figur 31: Fordelingen av hatefulle ytringer rettet mot venstresiden og høyresiden i norsk politikk i normalperioden (Fase 1) (n=28) og i valgperioden (Fase 2) (n=48).

Det var videre noen mindre forskjeller når det gjelder hvordan kommentarene fordeler seg på nyhetstemaer. I valgperioden kom 16 prosent av de tilfeldig innsamlede kommentarene fra nyhetssaker som handlet om innenrikspolitikk, sammenlignet med kun 4 prosent i normalperioden. Omvendt var en høyere andel av kommentarer relatert til kultur og fritid i normalperioden (11 prosent mot 5 prosent i valgperioden) og kommentarer om utland og utenriksforhold (9 prosent i normalperioden, og 5 prosent i valgperioden). Disse tallene avspeiler også forskjellen med hensyn til hvilke temaer nyhetssakene handlet om på de to Facebook-sidene i henholdsvis normalperioden og valgperioden.

Når det gjelder debattantenes kjønn, var det heller ingen signifikante forskjeller mellom de to analyseperiodene. Jevnt over debatterte menn (ca. 55 prosent) i noe større grad enn kvinner (ca. 45 prosent) i Facebook-debattene. Det var heller ingen signifikante forskjeller hva gjelder etnisiteten på debattantene. Jevnt over var nordmenn (ca. 95 prosent) overrepresentert i debattene.

I valgperioden undersøkte vi også hvorvidt politiske kandidater selv deltok i debattene. Av 2002 kommentarer som ble undersøkt i valgperioden, fant vi bare 3 kommentarer som vi med sikkerhet kunne fastslå kom fra en politisk kandidat.

Videre undersøkte vi hvilke politiske kandidater som ble utsatt for flest hatefulle ytringer i valgperioden. Først og fremst kan vi konstatere at det ikke var mange hatefulle kommentarer rettet mot konkrete politiske kandidater som får lov til å overleve modereringen hos NRK og TV 2. Vi fant kun 20 kommentarer som inneholdt hat mot én eller flere politiske kandidater, og det var kanskje de mest markante politikerne i valgperioden: Jonas Gahr Støre, Knut Arild Hareide, Audun Lysbakken, Sylvi Listhaug og Rasmus Hansson.

5.9 Oppsummering

Undersøkelsen viser at omtrent hver 14. kommentar inneholder en hatefull ytring i en allerede redigert debatt på de to nyhetssidene til NRK og TV 2 på Facebook. De fleste hatefulle ytringene retter seg mot politisk syn, etnisitet og religion. Til tross for at menn og kvinner debatterer nesten like mye på de to Facebook-sidene som er undersøkt, er det de mannlige debattantene som står for de fleste hatefulle kommentarene.

De fleste hatefulle ytringene retter seg videre mot grupper og i mindre grad mot enkeltpersoner. Den største andelen av hatefulle ytringer rettes mot grunnlaget «politisk syn». Det ble registrert noe flere hatefulle ytringer rettet mot venstrefløyen enn mot høyrefløyen i norsk politikk. Når det gjelder hatefulle ytringer rettet mot etnisitet, er de fleste ytringene rettet mot den gruppen som har en annen etnisk bakgrunn enn norsk og/eller vestlig. Omvendt ser vi at personer med annen etnisk bakgrunn enn norsk, er underrepresentert i debattene. De absolutt fleste hatefulle ytringene rettet mot religion, var rettet mot islam og muslimer. Hatefulle ytringer er oftest knyttet til nyhetssaker som handler om flyktninger, integrering, krig og likestilling.

Funnene indikerer videre at hat avler hat også i nettdebatter. Det er med andre ord en høyere risiko for at kommentarfeltene inneholder hatefulle ytringer, når nyhetssaken inneholder en hatefull ytring, for eksempel i form av et sitat fra en kilde. På samme måte

avler hatefulle kommentarer flere hatefulle kommentarer. Det er altså en forhøyet risiko for at svar på hatefulle kommentarer også er hatefulle.

Når det gjelder karakteren av hatefulle ytringer, ser vi at de aller fleste hatefulle ytringer i undersøkelsen er registrert som stigmatiserende eller nedsettende, mens det er registrert svært få sjikanerende eller truende kommentarer. Fordi undersøkelsen tok for seg en allerede redigert debatt, antas det at de alvorligste og de aller groveste hatefulle ytringene har blitt redigert bort av nyhetsmediene og/eller Facebook.

Til tross for at det var noen forskjeller knyttet til antall publiserte saker og nyhetstemaet på sakene, var det ingen signifikante forskjeller mellom NRK og TV 2 når gjelder omfanget av hatefulle ytringer.

Stortingsvalget 2017 påvirket ikke tonen i debattene på de to Facebook-sidene i noen nevneverdig grad. Det var ingen signifikante forskjeller på det totale omfanget eller i karakteren av hatefulle ytringer i de to analyseperiodene. Forskjellene knyttet seg i stor grad til hvilken type saker det ble skrevet om, og hvilke saker det ble kommentert mest på. Den største forskjellen knyttet til hatefulle ytringer i de to analyseperiodene, var at flere hatefulle ytringer rettet seg mot venstresiden i norsk politikk og mot politikere som tilhører de rødgrønne partiene.

Grunnlaget for undersøkelsen er 4002 kommentarer innsamlet fra 2929 nyhetssaker på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider. Kommentarene og nyhetssakene ble samlet inn i to analyseperioder i 2017. Formålet var å undersøke hvordan tonen i en offentlig norsk debatt på Facebook kan se ut i en normalperiode – det vil si at det ikke er noen ekstraordinære begivenheter som preger den offentlige debatten – og hvordan debatten kan se ut under et politisk valg, som Stortingsvalget 2017.

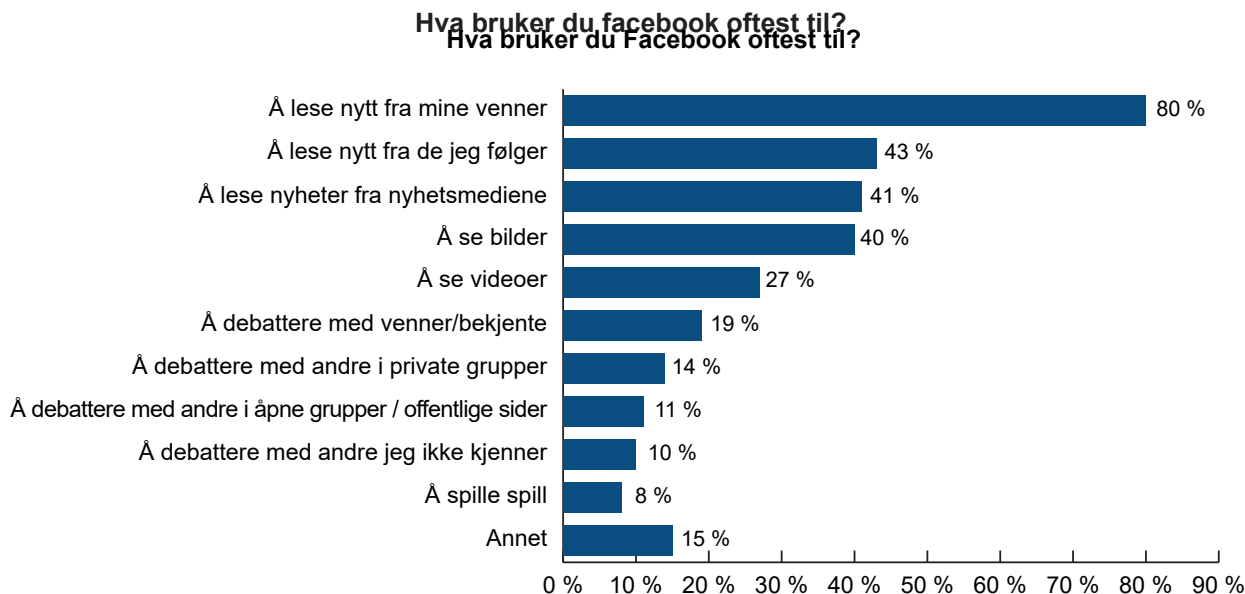
6 BRUKERUNDERSØKELSEN

I dette kapitlet presenteres funnene fra brukerundersøkelsen som er gjennomført av YouGov på vegne av ombudet. I kapittel fem så vi på omfanget og karakteren av hatefulle ytringer i debattene på NRK Nyheter og TV 2 Nyhetenes Facebook-sider. For å kunne si noe om hvilke konsekvenser hatefulle ytringer har for tonen og deltakelsen i debatten på Facebook, har vi spurt norske Facebook-brukere om deres erfaringer med hatefulle ytringer på Facebook. Formålet med brukerundersøkelsen er å si noe om hvordan Facebook-brukere opplever debatten, og hvordan hatefulle ytringer påvirker deres deltakelse i offentlige debatter på Facebook.

I det følgende skal vi se på hva respondenter bruker Facebook til, hvor mange og hvem som deltar i debatter, hvilke erfaringer norske Facebook-brukere har med debattene og hatefulle ytringer, og hvordan dette eventuelt påvirker deres deltakelse i debattene. Avslutningsvis skal vi se på hvem norske Facebook-brukere mener er ansvarlige for tonen i debattene, og hvilke erfaringer brukerne har med tilgjengelige retningslinjer for debatter på Facebook.

6.1 Hva brukes Facebook mest til?

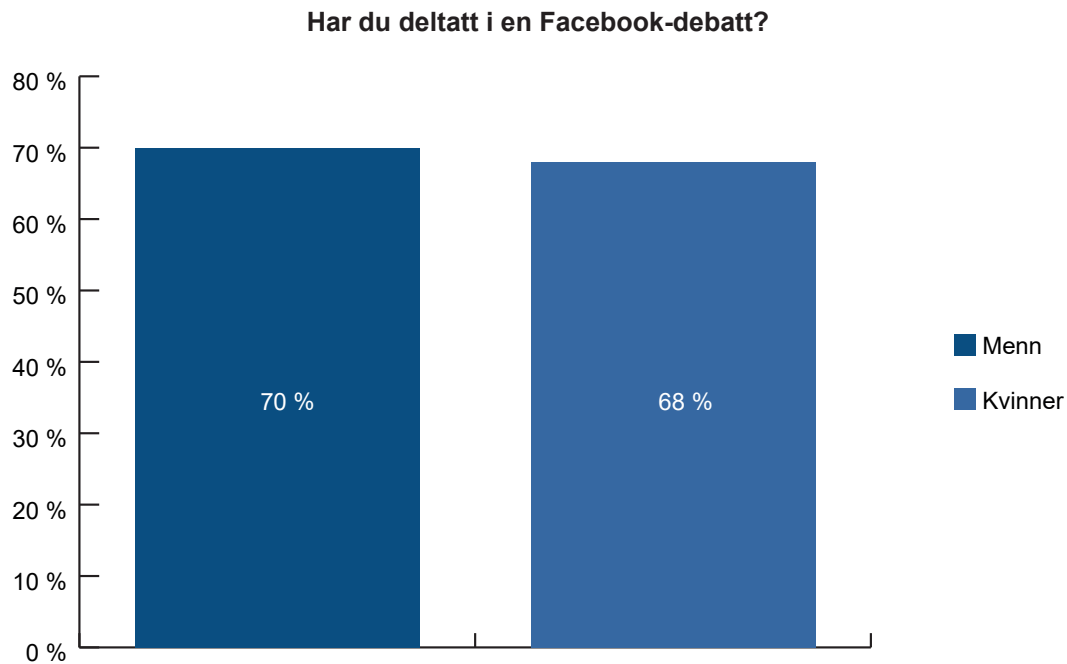
Som nevnt tidligere er Facebook den sosiale plattformen på nett som har flest norske brukere fordelt på alle aldersgrupper. I figur 32 ser vi hva respondentene bruker Facebook mest til. Respondentene har hatt mulighet til å oppgi tre aktiviteter. De fleste bruker Facebook oftest til å holde seg oppdatert på nytt fra sine venner eller andre brukere de følger. Over halvparten svarer at de bruker Facebook til å debattere med bekjente eller fremmede, i åpne eller lukkede grupper. 41 prosent av deltakerne svarer at de bruker Facebook til å lese nyheter.

Figur 32: Facebook-bruk. Kilde: YouGov-måling. 1006 respondenter svarer på spørsmålet: *Hva bruker du Facebook oftest til? Det kan avgis opptil tre svar.*

6.1.1 Hvem deltar i debatten?

Syv av ti (69 prosent) respondenter svarer at de har debattert på Facebook. Med debattert menes her at man har delt en post, skrevet et innlegg eller en kommentar, eller kommentert på andre Facebook-sider enn sin egen, og om man har svart på eller delt andres kommentarer eller innlegg. Spørsmålet avgrenses mot tilfeller hvor man bare har likt en kommentar i en debattråd. Av figur 33 ser vi at det ikke er store forskjeller på menns (70 prosent) og kvinners (68 prosent) deltakelse i Facebook-debatter.

Figur 33: Deltakelse i Facebook-debatter. Kilde: YouGov-måling. 1006 respondenter som har en Facebook-profil. Spørsmål: *Har du deltatt i en Facebook-debatt eller kommentert en sak på Facebook?*

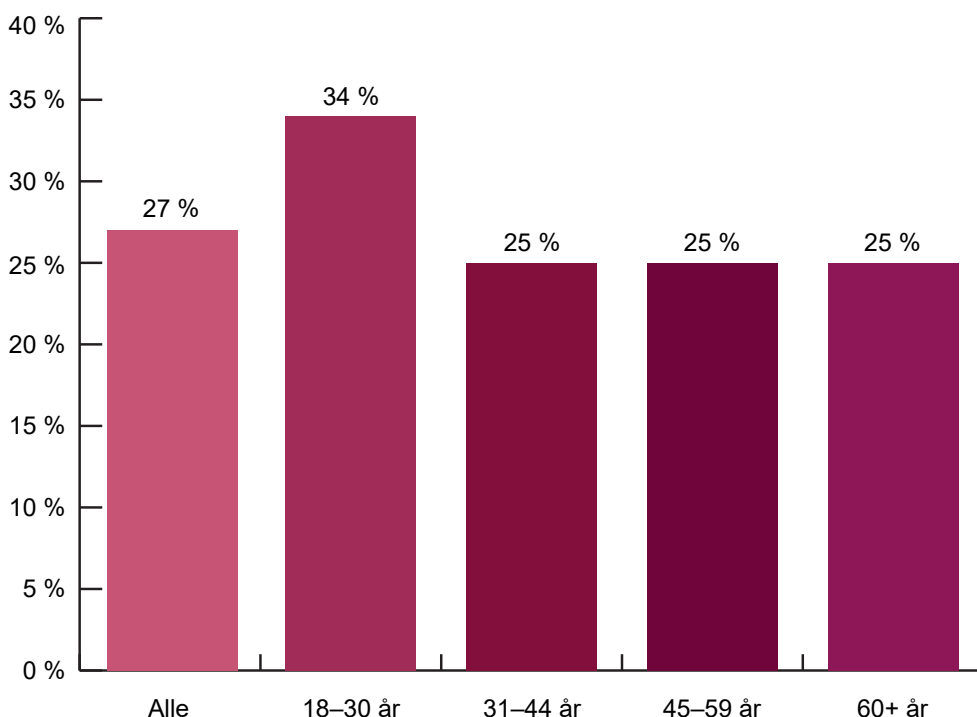
Når vi ser på aldersfordelingen mellom de som har debattert på Facebook, ser vi at det er de yngste Facebook-brukerne (18–29 år) som deltar minst i debattene. 60 prosent av de unge svarer at de har deltatt i Facebook-debatter. Av de eldste brukerne (+ 60 år) har 68 prosent deltatt i debatter på Facebook. De som deltar mest, er personer mellom 31–44 år (72 prosent) og 45–59 år (74 prosent).

Blant de respondentene som har deltatt i debatter på Facebook, svarer 26 prosent at de deltar minst to ganger ukentlig i debattene. Av alle som debatterer på Facebook, deltar hver tredje oftest i kommentarfeltene på en eller flere nyhetsmediers sider (for eksempel NRK, TV 2, VG, Aftenposten, Dagbladet).

6.1.2 Erfaringer med Facebook-debatter

I dette avsnittet skal vi se på resultatene knyttet til Facebook-brukernes opplevelser og erfaringer med Facebook-debattene. 27 prosent av alle respondenter som har deltatt i Facebook-debatter svarer at de har opplevd å bli snakket stygt til (f.eks. med nedlatende betegnelser eller skjellsord). Det er imidlertid flere menn enn kvinner som har opplevd å bli snakket stygt til i debatter på Facebook. 33 prosent av de mannlige respondentene har opplevd å bli snakket stygt til, mens det samme er tilfellet for 20 prosent av kvinnene.

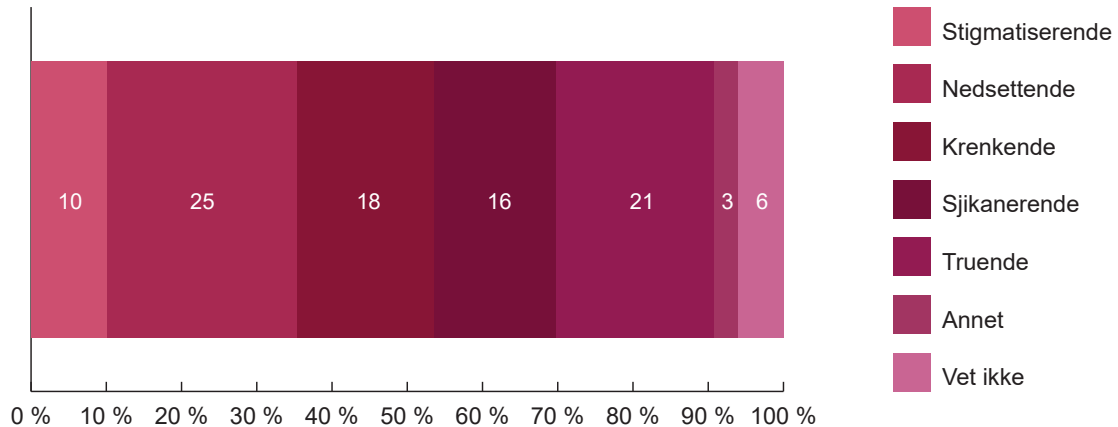
Opplevd å bli snakket stygt til

Figur 34: Opplevd å bli snakket stygt til. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som har deltatt i Facebook-debatter. Spørsmål: *Har du noensinne opplevd å bli snakket stygt til i debatter på Facebook (f.eks. med nedlatende betegnelser eller skjellsord)?*

Respondentene ble videre bedt om å karakterisere den grovste kommentaren de noensinne har mottatt i en Facebook-debatt. De kunne velge én av fem beskrivelser på grove kommentarer, som gjenspeiler definisjonen av hatefulle ytringer som er lagt til grunn i denne rapporten. Blant respondentene som har opplevd å bli snakket stygt til på Facebook, svarer 25 prosent at den grovste kommentaren de noensinne har mottatt, har vært av nedsettende karakter. 21 prosent svarer at kommentaren var av truende karakter, og 18 prosent svarer at kommentaren var av krenkende karakter.

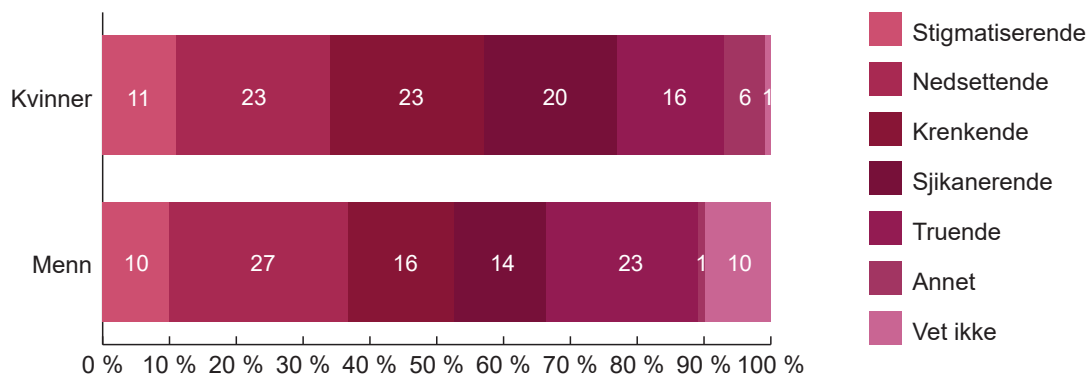
Den groveste kommentaren noensinne

Figur 35: Den groveste kommentaren noensinne. Kilde: YouGov-måling. 185 respondenter som har opplevd å bli snakket stygt til i debatter på Facebook. Spørsmål: *Tenk på den groveste kommentaren du noensinne har opplevd rettet mot deg i en Facebook-debatt. Hvilket av de følgende utsagn passer best på den kommentaren?*

Mens kvinner svarer at de opplever å få flere krenkende (23 prosent) og trakasserende (20 prosent) kommentarer, svarer menn at de opplever å få flere truende kommentarer (23 prosent).

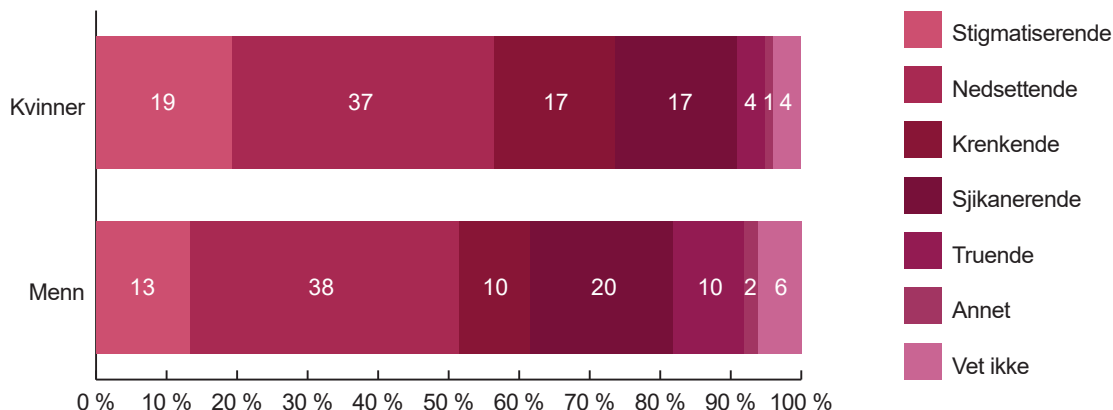
Den groveste kommentaren noensinne – kjønn

Figur 36: Den groveste kommentaren noensinne – kjønn. Kilde: YouGov-måling. 185 respondenter som har opplevd å bli snakket stygt til en debatt på Facebook, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *Tenk på den groveste kommentaren du noensinne har opplevd rettet mot deg i en Facebook-debatt. Hvilket av de følgende utsagn passer best på den kommentaren?*

Respondentene har også svart på hvordan de opplevde den groveste kommentaren de mottok i den siste debatten de deltok i på Facebook. Her svarer 38 prosent av menn og 37 prosent av kvinner at kommentaren var av nedsettende karakter. Kvinner opplever å få flere kommentarer av stigmatisere og krenkende karakter, mens menn oftere opplever å få kommentarer av trakasserende eller truende karakter.

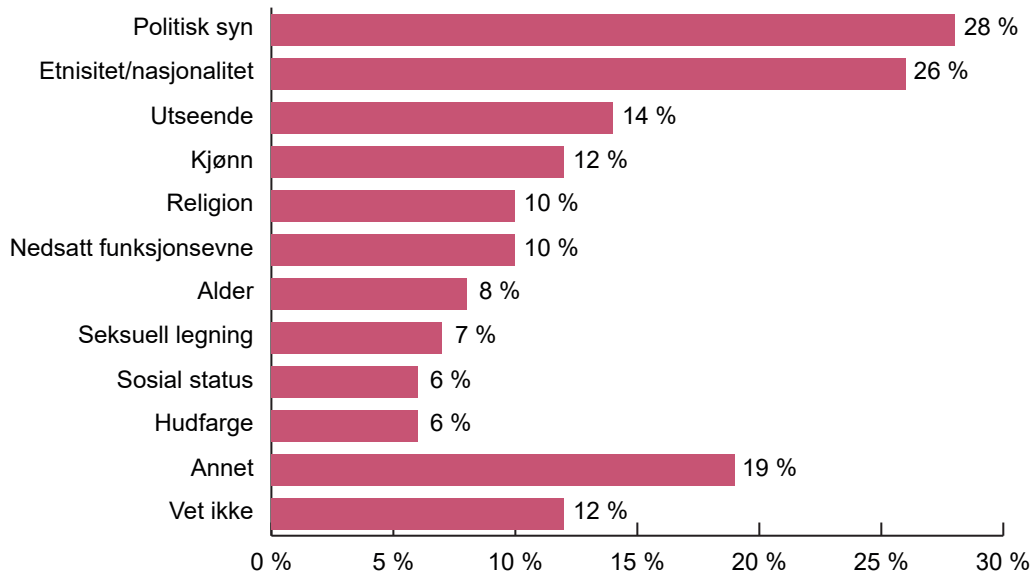
Groveste kommentar i siste Facebook-debatt

Figur 37: Groveste kommentar mottatt i siste debatt. Kilde: YouGov-måling. 185 respondenter som har opplevd å bli snakket stygt til i debatter på Facebook. Spørsmål: *Hvis du tenker på den siste debatten du deltok i på Facebook hvor du ble snakket stygt til, hvordan vil du karakterisere den verste kommentaren mot deg?*

Blant respondentene som har opplevd å bli snakket stygt til, var de grove kommentarene de mottok oftest rettet mot deres politiske overbevisning (28 prosent), utseende (15 prosent), nasjonalitet (14 prosent), etnisitet (12 prosent) og kjønn (12 prosent).

Hva var den grove kommentaren rettet mot?

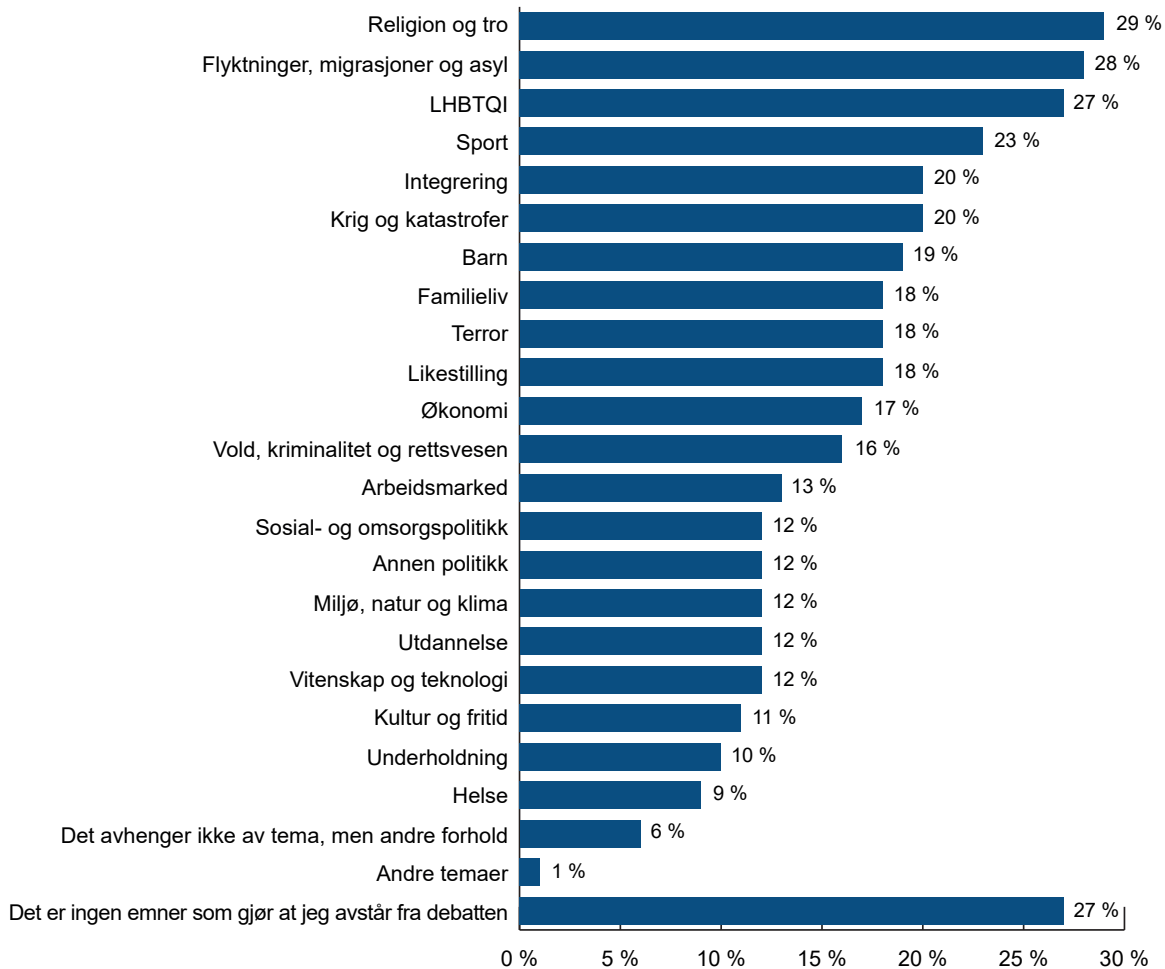

Figur 38: Groveste kommentar i siste debatt. Kilde: YouGov-måling. 185 respondenter som har opplevd å få stygge kommentarer i Facebook-debatter. Spørsmål: *Hvis du tenker på siste gangen du opplevde at det ble skrevet stygt til deg på Facebook, hvilke av følgende områder var kommentaren myntet på?*

6.1.3 Hva påvirker deltakelsen i Facebook-debatter?

Det er flere faktorer som påvirker Facebook-brukernes deltakelse i debattene. Som vi kan se av figur 39, er det tre temaer som respondenter avholder seg mest fra å debattere eller kommentere på. Dette er saker særlig knyttet til religion og tro (29 prosent), flyktninger, migrasjon og asyl (28 prosent) og LHBTQI-spørsmål (27 prosent).

Temaer som Facebook-brukere avholder seg fra å debattere om

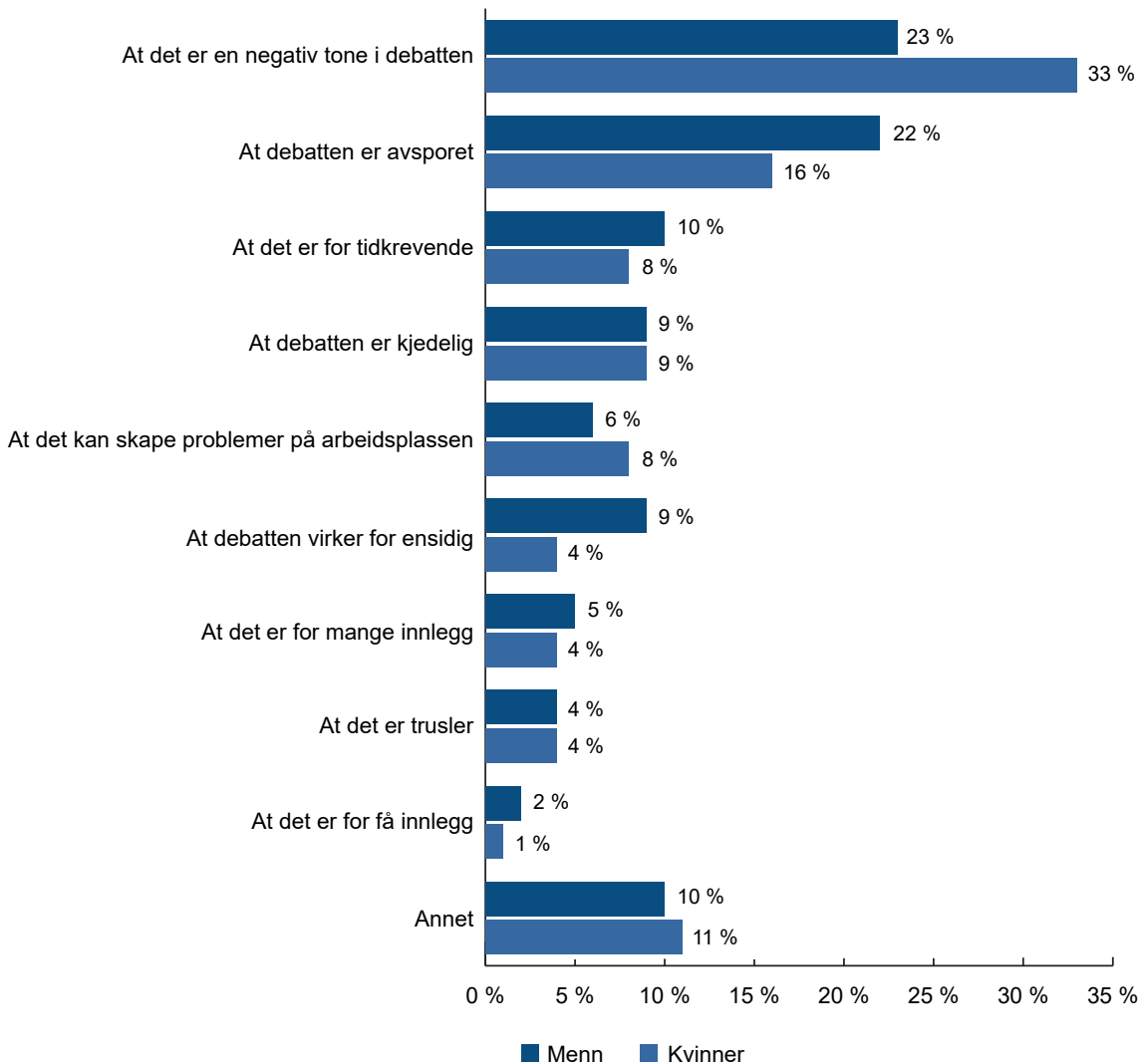
Figur 39: Temaer som Facebook-brukere oftest velger å avholde seg fra. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som har deltatt i debatt på Facebook. Spørsmål: *Hvilke temaer avstår du fra å delta i en debatt?*

Det er flere kvinner (35 prosent) enn menn (21 prosent) som avholder seg fra debatter som handler om flyktninger og migrasjon. Den samme tendensen ser vi for saker knyttet til religion og tro, som flere kvinner (35 prosent) enn menn (23 prosent) avholder seg fra. Det er flere menn (31 prosent) enn kvinner (23 prosent) som svarer at det ikke er noen temaer de avholder seg fra.

Ser vi på aldersfordelingen mellom respondentene, er det de yngste Facebook-brukerne som oftest avholder seg fra å debattere saker knyttet til flyktninger, migrasjon og asyl (33 prosent) og saker knyttet til integrering (26 prosent).

Det er den negative tonen (28 prosent) og avsporingen i debatter (19 prosent) som oppgis som de to viktigste årsakene til at Facebook-brukere velger å avholde seg fra debattene.

Viktigste årsak til å avholde seg fra debattene på Facebook

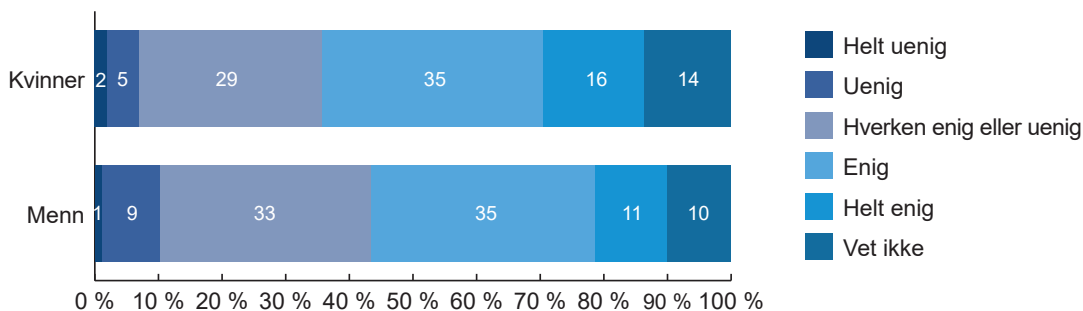

Figur 40: Den viktigste årsaken til å avstå fra å debattere på Facebook. Kilde: YouGov-måling. 504 respondenter som avstår fra å debattere på Facebook på grunn av spesifikke temaer eller andre forhold, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *Hva er den viktigste årsaken til at du avstår fra å debattere på Facebook?*

6.1.4 Tonen i debattene

Blant respondentene som deltar i Facebook-debatter, er 49 prosent enig eller helt enig i at tonen i Facebook-debatter har blitt hardere de siste årene. Av disse er 51 prosent kvinner og 46 prosent menn.

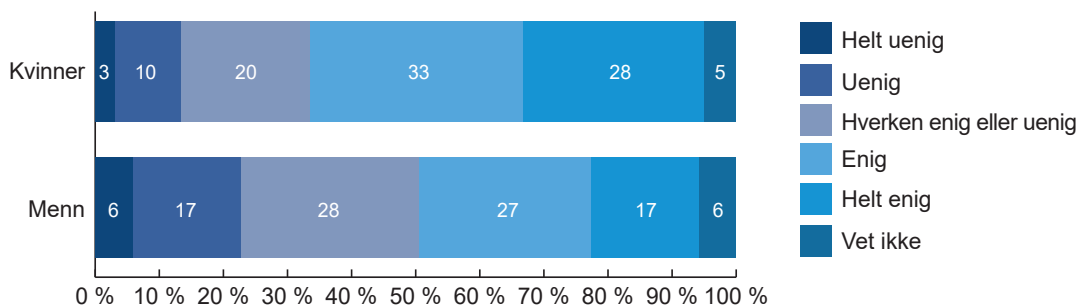
Tonen i debattene på Facebook har i løpet av de senere årene blitt hardere

Figur 41: Tonen i debatten i de senere årene har blitt hardere. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter (347 kvinner og 344 menn) som svarer at de debatterer på Facebook, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn? Debattonen på Facebook i løpet av de senere årene er blitt hardere.*

Over halvparten av respondentene svarer at det er den harde tonen som er årsaken til at de avholder seg fra Facebook-debattene. Dette gjelder for 61 prosent av kvinner og 44 prosent av menn.

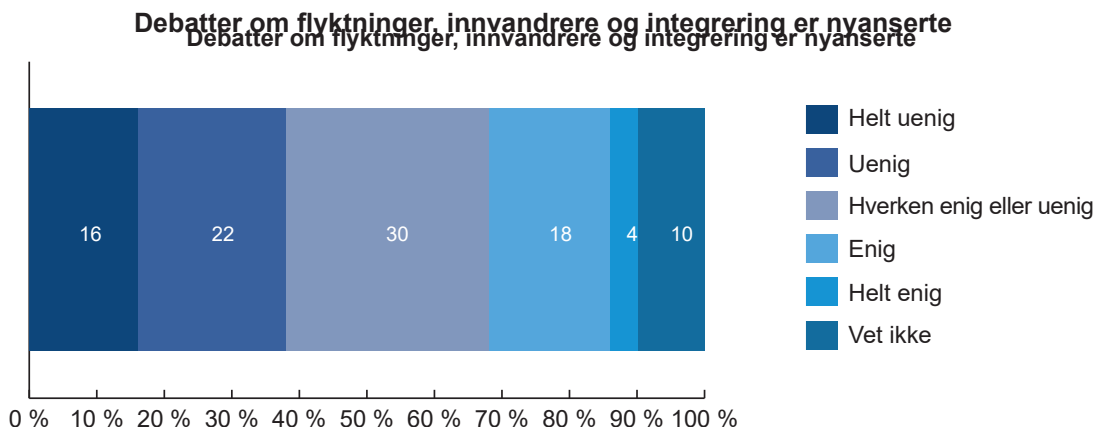
Tonen i debatten på Facebook gjør at folk avholder seg fra å delta i debatten

Figur 42: Tonen i debatten gjør at folk avholder seg fra debatten. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som deltar i Facebook-debatter, fordelt på kjønn. Spørsmål: *Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn? Den negative tonen i en debatt på Facebook gjør at jeg avstår fra å delta i debatten.*

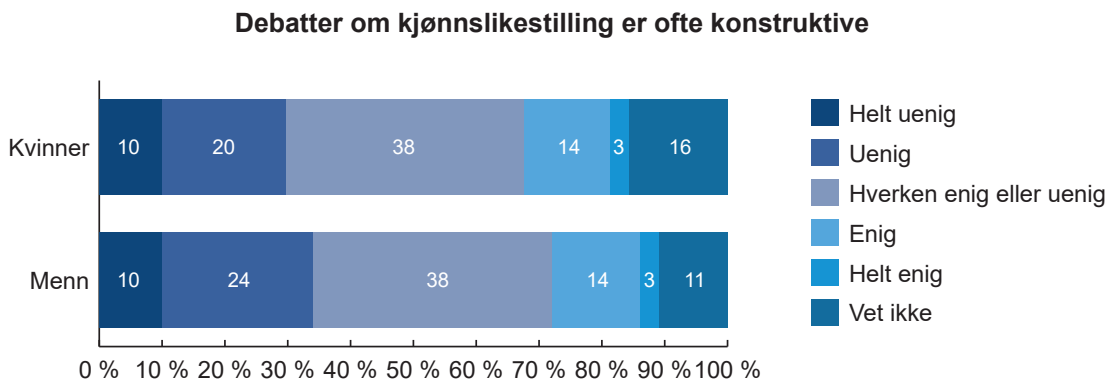
6.1.5 Nivået på debattene

38 prosent av respondentene som har deltatt i Facebook-debatter, mener at debatten om flyktninger, innvandrere og integrering er unyansert, mot 22 prosent som mener at denne debatten er nyansert.

Figur 43: Debatter om flyktninger, innvandrere og integrering. Kilde: YouGov-undersøkelse. Spørsmål: *Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn? Debatter om flyktninger, innvandrere og integrering er nyanserte.*

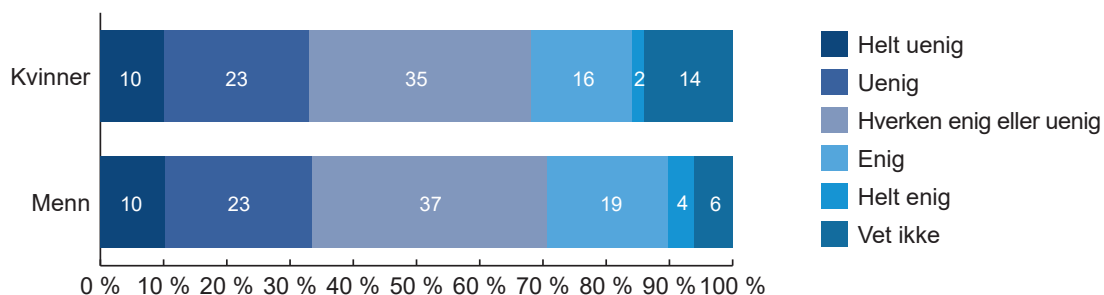
Når det gjelder debatter om kjønnslikestilling, svarer 32 prosent av respondentene at debattene ofte er lite konstruktive, mot 17 prosent som mener at debattene om kjønnslikestilling er konstruktive. Det er ingen vesentlige forskjeller her mellom menn og kvinner.

Figur 44: Debatter om kjønnslikestilling. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som har deltatt i Facebook-debatter. Spørsmål: *Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn? Debatter om kjønnslikestilling er ofte konstruktive.*

33 prosent av respondentene som har deltatt i Facebook-debatter, mener at debatter om politikk ofte er unyanserte. Det er ingen signifikante forskjeller mellom menn og kvinner her.

Debatter om politikk er ofte konstruktive

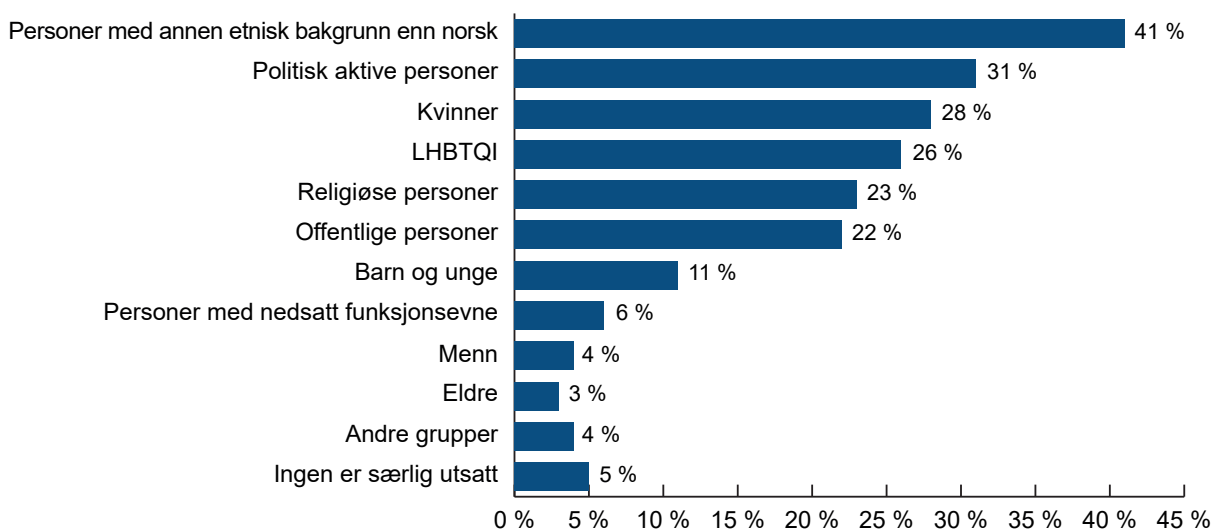

Figur 45: Debatter om politikk. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som har deltatt i Facebook-debatter, fordelt på kjønn. Spørsmål: *Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn? Debatter om politikk er ofte konstruktive.*

6.1.6 Hvilke grupper er mest utsatt for grove kommentarer på Facebook?

Det er fire grupper som respondentene vurderer som mest utsatt for grove kommentarer på Facebook. Disse er personer med annen etnisk bakgrunn enn norsk (41 prosent), politisk aktive personer (31 prosent), kvinner (28 prosent) og LHBTQI-personer (26 prosent).

Hvilke grupper er mest utsatt på Facebook?

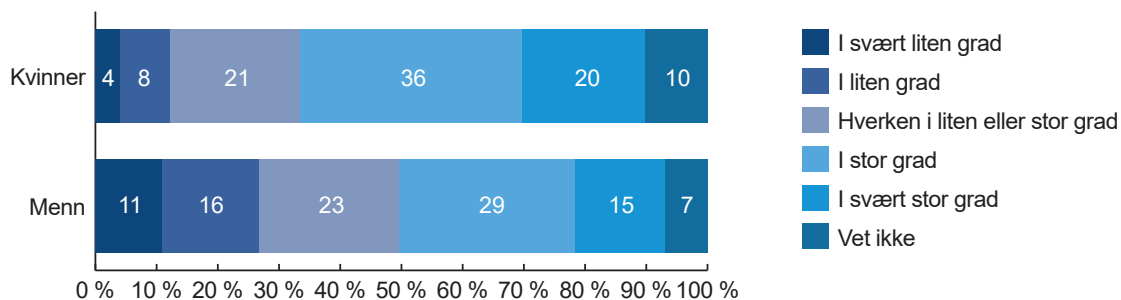

Figur 46: Mest utsatte grupper på Facebook. Kilde: YouGov-måling 1006 respondenter med en Facebook-profil. Spørsmål: *Hvilke tre grupper er etter din vurdering mest utsatt for grove kommentarer på Facebook?*

6.1.7 Facebook og mediernes ansvar

Respondentene i undersøkelsen mener at det er Facebook og nyhetsmediene som har hovedansvaret for å sikre en god debatt på Facebook. Halvparten (51 prosent) av alle respondentene mener at Facebook har et ansvar for å sikre en god debatt. Det er 57 prosent av kvinner og 44 prosent av menn som mener at Facebook har et ansvar for debatten.

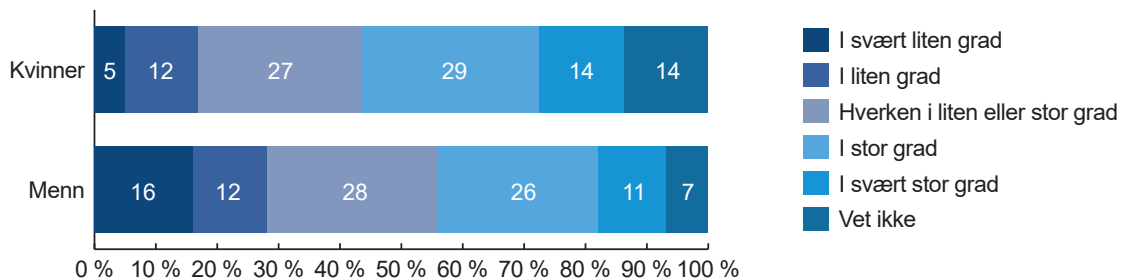
Facebook har et ansvar for å sikre en god debatt

Figur 47: Facebooks ansvar for debatten. Kilde: YouGov-måling. 1006 respondenter med en Facebook-profil, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *I hvilken grad mener du at Facebook har et ansvar for å sikre en god debatt og redigere nedsettende og krenkende ytringer i kommentarfeltene?*

Det er flere kvinner enn menn som ønsker mer innblanding fra Facebook i debattene. Mens 43 prosent av kvinner ønsker mer innblanding fra Facebook for å sikre en god debatt, ønsker 37 prosent av menn det samme.

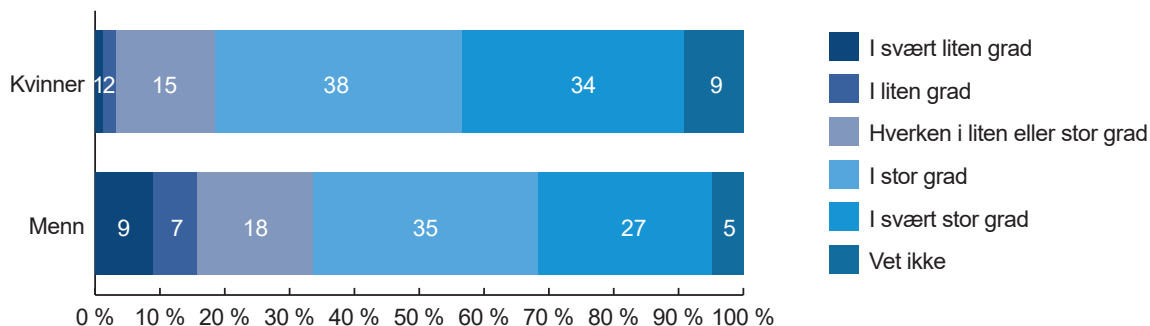
Ønske om mer innblanding fra Facebook i debattene

Figur 48: Ønske om mer innblanding fra Facebook i debattene. Kilde: YouGov-måling. 1006 respondenter med en Facebook-profil, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *I hvilken grad ønsker du mer innblanding fra Facebook for å sikre en ordentlig debattene på Facebook generelt?*

Mens halvparten av respondentene svarer at Facebook har et ansvar for debatten, svarer syv av ti (67 prosent) at nyhetsmediene selv har et ansvar for sikre en god debatt på sine Facebook-sider, og til å redigere nedsettende og krenkende ytringer i kommentarfeltene. Det er 72 prosent av kvinner og 62 prosent av menn som mener at nyhetsmediene selv har et ansvar for Facebook-debatter.

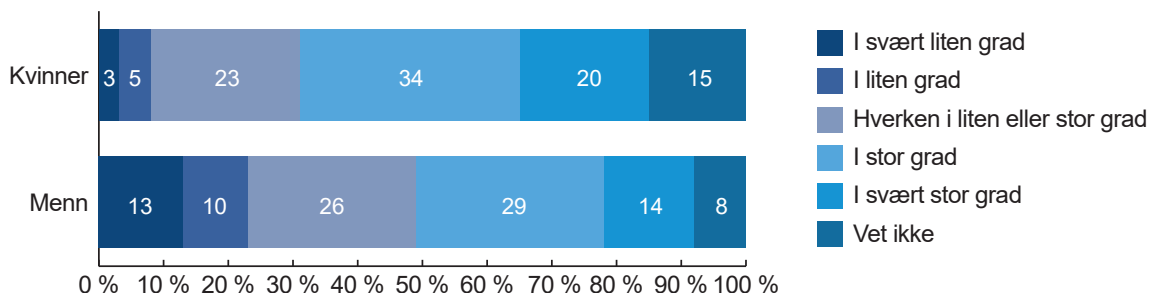
Mediene har et ansvar for å sikre en god debatt

Figur 49: Medienes ansvar for debatten. Kilde: YouGov-måling. 1006 respondenter med en Facebook-profil, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *I hvilken grad mener du at mediene (for eksempel NRK, TV 2, VG, Aftenposten, Dagbladet) selv har et ansvar for å sikre en god debatt og redigere nedsettende og krenkende ytringer i kommentarfeltene på egne Facebook-sider?*

Nesten halvparten (48 prosent) av respondentene ønsker mer innblanding fra mediene i Facebook-debattene på sine sider. Det er flere kvinner (53 prosent) enn menn (43 prosent) som ønsker mer innblanding i debattene fra nyhetsmediene.

Ønske om mer innblanding fra mediene i debattene

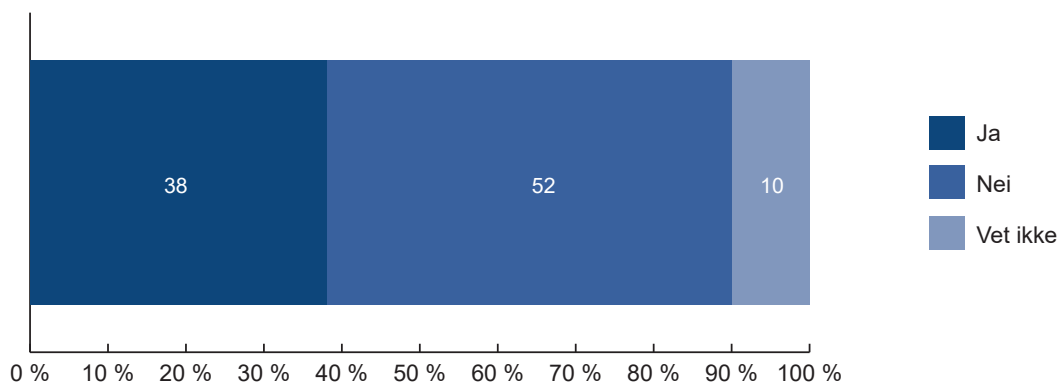

Figur 50: Ønske om mer innblanding fra mediene i debattene på mediens Facebook-sider. Kilde: YouGov-måling. 1006 respondenter med en Facebook-profil, fordelt etter kjønn. Spørsmål: *I hvilken grad ønsker du mer innblanding fra mediene selv (for eksempel NRK, TV 2, Aftenposten, Dagbladet) for å sikre en ordentlig debatt på egne Facebook-sider?*

6.1.8 Kjennskap til retningslinjer for debatter på Facebook

Over halvparten (52 prosent) av respondentene som har deltatt i Facebook-debatter, har ikke kjennskap til Facebooks retningslinjer for debatter. Det var ingen signifikante forskjeller mellom menn eller kvinner her. De yngste brukerne hadde i noe mindre grad kjennskap til Facebooks retningslinjer.

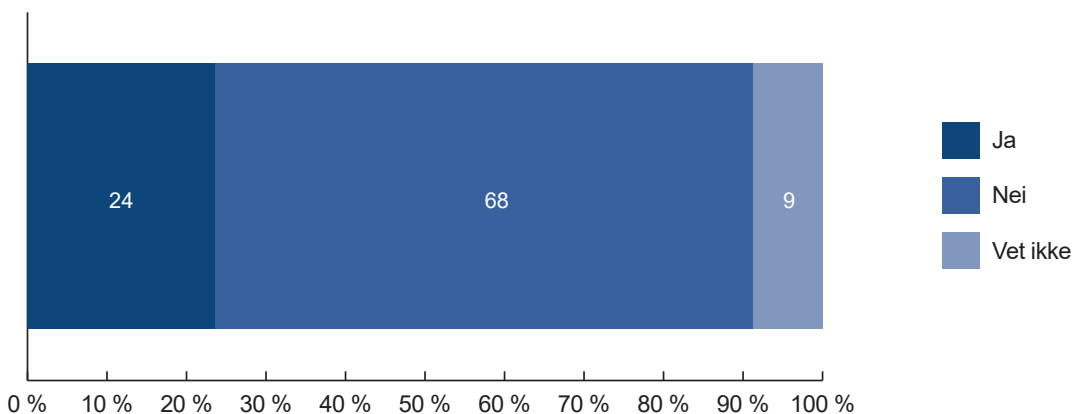
Har du lest Facebooks retningslinjer?

Figur 51: Kjennskap til Facebooks retningslinjer. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som har deltatt i debatt på Facebook. Spørsmål: *Har du lest hele, eller deler av, Facebooks retningslinjer og nettsamfunnets standarder?*

Det er enda færre som har kjennskap til mediernes egne retningslinjer for debatter på Facebook. 68 prosent av alle som har deltatt i Facebook-debatter, svarer at de ikke har lest retningslinjene til de ulike mediene. Her er det ingen signifikante forskjeller på menn og kvinner, eller mellom de ulike aldersgruppene.

Har du lest nyhetsmedienes retningslinjer?

Figur 52: Kjennskap til nyhetsmedienes retningslinjer. Kilde: YouGov-måling. 691 respondenter som har deltatt i debatt på Facebook. Spørsmål: *Har du lest hele, eller deler av, noen av mediernes (for eksempel NRK, TV 2, Aftenposten, Dagbladet) retningslinjer på deres egne Facebook-sider?*

6.2 Oppsummering

Over halvparten av respondentene i brukerundersøkelsen sier at de avstår fra å debattere på Facebook på grunn av den harde tonen i debattene. Det er flest kvinner og yngre mennesker som velger å avholde seg fra debattene på grunn av den negative og harde tonen. Til tross for at Facebook og mediene tilrettelegger for at flere kan bruke sin ytringsfrihet og delta aktivt i den offentlige debatten, er det altså veldig mange som opplever at muligheten for å ytre seg offentlig er under press på grunn av tonen i debattene. Dersom vi ser på funnene fra brukerundersøkelsen og innholdsanalysen samlet sett, viser disse at omfanget og karakteren av hatefulle ytringer har alvorlige skadevirkninger på den offentlige debatten.

Videre ser vi også at funnene fra innholdsanalysen og brukerundersøkelsen samsvarer når det gjelder hva debattanter blir angrepet for. Nesten en tredjedel av respondentene som sier at de har blitt utsatt for stygge kommentarer i debattene, sier at disse var rettet mot deres politiske syn. Funnene fra vår innholdsanalyse viser også at de fleste hatefulle ytringene er rettet mot politisk syn. Det er positivt at flere har mulighet til å uttrykke sine politiske holdninger og delta i den politiske debatten på sosiale medier. Samtidig er det viktig å sørge for at folk ikke skal bli skremt til taushet av noen få som velger å debattere på en hatefull måte.

Brukerundersøkelsen bekrefter også funnene fra innholdsanalysen, som viser at respondentene opplever at etniske minoriteter og politisk aktive personer er mest utsatt for hat i debattene på Facebook. Dersom vi ser på nyhetstemaene som genererte den største andelen av hatefulle ytringer i innholdsanalysen, ser vi at disse samsvarer langt på vei med nyhetstemaene som respondentene i brukerundersøkelsen svarer at de avholder seg fra å kommentere på. Dette er i hovedsak temaer knyttet til flyktninger/innvandrere og likestilling. Det er også debattene knyttet til disse temaene som de fleste respondenter mener er unyanserte.

Brukerundersøkelsen viser også at norske Facebook-brukere mener at ansvaret for å sikre en god debatt ligger hos mediene og Facebook, og de ønsker mer innblanding i debattene fra begge aktørene.

Det er positivt at de fleste store norske medieaktørene og Facebook har retningslinjer for debatter. Likevel viser brukerundersøkelsen at de færreste norske Facebook-brukere er kjent med disse retningslinjene. Dersom slike retningslinjer skal ha effekt, bør de være mer synlige og implementeres på en mye mer aktiv måte i kommentarfeltene.

7 OMBUDETS ANBEFALINGER

Ytringsfriheten er en av våre grunnleggende menneskerettigheter. Det forhindrer oss imidlertid ikke fra å peke på et reelt og alvorlig samfunnsproblem. Hatefulle ytringer har nemlig en avskrekkende effekt på viktige stemmer i samfunnsdebatten, og de oppleves krenkende for de utsatte. Uavhengig av om de hatefulle ytringene er å anse som lovlige eller ulovlige, virker de negativt inn på debattklimaet og fører til at veldig mange mennesker velger å avstå fra å bruke sin ytringsfrihet.

De to undersøkelsene som er presentert i denne rapporten, viser hvordan en norsk debatt om viktige samfunnstemaer kan se ut på Facebook. Funnene fra den kvantitative innholdsanalysen viser at hatefulle ytringer finner sted i kommentarfeltene under de fleste nyhetstemaer, men at det er visse temaer som genererer mer hat enn andre. Videre viser funnene at hatefulle ytringer finner sted i et ikke ubetydelig omfang også på redaktørstyrte Facebook-sider og i åpne debatter som både er gjenstand for moderering, og ikke minst hvor det er høy grad av sosial kontroll ved at debattanter tar til motmæle mot ekstreme holdninger.

Det er oftest menn som er avsendere av hatefulle ytringer, mens kvinner er de som i størst grad avholder seg fra å delta i debattene på grunn av den harde og negative tonen i debatten. De mest utsatte gruppene for hat og angrep på nyhetsmedienes Facebook-sider, er politisk aktive personer og etniske minoriteter. Videre ser vi at hat avler hat i kommentarfeltene. Medienes ordbruk og vinkling av nyhetssaker har en direkte konsekvens for tonen i kommentarfeltene. På samme måte øker en hatefull kommentar risikoen betydelig for at også etterfølgende kommentarer er hatefulle. At Facebook-brukere holder mediene ansvarlige for debattene, og at de ønsker mer innblanding fra mediene i kommentarfeltene, fremgår klart av vår brukerundersøkelse.

Til tross for at våre funn gir et bilde av omfanget og karakteren av hatefulle ytringer i en alminnelig norsk debatt, er funnene likevel begrenset til åpne debatter på to av de største norske redaktørstyrte nyhetssider på Facebook, som er gjenstand for moderering. Funnene våre viser derfor ikke hvordan debattene, herunder omfanget og karakteren av hatefulle ytringer, ser ut på andre Facebook-sider, andre sosiale plattformer eller andre nettsider med kommentarfelt. Ombudet er godt kjent med at for eksempel mennesker med nedsatt funksjonsevne, kvinner og seksuelle minoriteter opplever hat, hets og trusler på nett og da især på sosiale plattformer. Det er derfor et stort behov for mer kunnskap og forskning på hatefulle ytringer på disse områdene, samt undersøkelser som ser på hvordan man kan forebygge eller minimere hatefulle ytringer på nett.

På bakgrunn av de to undersøkelsene som er presentert i denne rapporten, har ombudet utarbeidet seks anbefalinger som i hovedsak retter seg mot myndighetene, forskningsmiljøer, norske medier og Facebook.

7.1 Et samlet kunnskapsgrunnlag og treffsikre virkemidler

Til tross for at vi har en nasjonal strategi mot hatefulle ytringer⁷⁵, og flere handlingsplaner⁷⁶ med tiltak rettet mot å bekjempe hatefulle ytringer mot ulike diskrimineringsgrupper, er inntrykket at tiltakene og innsatsen på dette området er noe fragmentarisk. Det er fremdeles for lite kunnskap om både omfanget, karakteren og skadevirkningene av hatefulle ytringer. I den siste tiden har vi også sett flere eksempler på automatisert spredning av hat og falske nyheter i sosiale medier som kommer fra falske profilkontoer. Slike nye former for spredning av hat har vi alt for lite kunnskap om. Samlet sett viser dette at vi trenger mer omfattende kunnskap om hatefulle ytringer, og om alle former for spredning av hat på nett og sosiale medier. Dette er avgjørende for å kunne utarbeide treffsikre tiltak og dimensjonere innsatsen på dette feltet. Ombudet anbefaler at myndighetene setter ned et utvalg bestående av representanter fra offentlige myndigheter, medier, fagmiljøer og sivil samfunn som skal foreta en helhetlig kartlegging av omfanget, karakteren og skadevirkningene av hatefulle ytringer på nett, samt vurdere egnede virkemidler og tiltak.

7.2 Omfangs- og brukerundersøkelser

Ombudets to undersøkelser viser noen klare tendenser hva gjelder omfang, karakter og skadevirkninger av hatefulle ytringer på sosiale medier. Undersøkelsene våre er likevel begrenset til to av de største norske redaktørstyrte mediens Facebook-sider, i to begrensede tidsperioder og til en redigert debatt på Facebook. Vi kjenner derfor ikke til det totale omfanget og skadevirkningene av hatefulle ytringer på Facebook og på andre plattformer på nett. Ombudet anbefaler derfor at det gjennomføres større omfangs- og brukerundersøkelser om hatefulle ytringer på sosiale medier og andre nettsider hvor den offentlige debatten finner sted.

7.3 Forskning på hatefulle ytringer rettet mot kjønn, nedsatt funksjonsevne og seksuelle minoriteter

Ombudets innholdsanalyse viser en lav forekomst av hatefulle ytringer rettet mot kvinner, mennesker med nedsatt funksjonsevne og seksuelle minoriteter. Det totale omfanget og fordelingen av de hatefulle kommentarene når det gjelder ulike grupper er imidlertid usikkert, fordi ombudets undersøkelse baserer seg på en redigert debatt, hvor mediene hadde tid nok til å fjerne de kommentarene som var i strid med deres retningslinjer. Annen kunnskap⁷⁷ viser også at hatefulle ytringer mot disse gruppene er et alvorlig problem på nett og sosiale medier. Sett i sammenheng med funnene fra våre to undersøkelser som viser at mennesker som ytrer seg politisk oftest opplever å bli angrepet i kommentarfeltene, er ombudet bekymret for at for eksempel mennesker med nedsatt funksjonsevne eller andre

75 Barne- og likestillingsdepartementet. *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016-2020*. Funnet på https://www.regjeringen.no/contentassets/72293ca5195642249029bf6905ff08be/hatefulleytringer_uu.pdf

76 Se fotnote 32 og 33.

som tilhører grupper som er særlig utsatt for diskriminering og som opplever å få hatefulle ytringer rettet mot seg – i større grad enn andre – vil trekke seg fra den offentlige og politiske debatten. Ombudet mener det er behov for forskning på omfanget og karakteren av hatefulle ytringer rettet mot disse gruppene, særlig med henblikk på kombinasjonen av grunnlag og kontekst.

7.4 Forskning og tiltak mot hatefulle ytringer rettet mot etnisitet og religion

Ombudets undersøkelser viser at det især er muslimer og etniske minoriteter som blir utsatt for hatefulle ytringer i kommentarfeltene. Også Politidirektoratets anmeldelsesstatistikk for hatkriminalitet 2017⁷⁸ viser at etnisk tilhørighet og religion er de to grunnlagene som er overrepresentert i anmeldelsesstatistikken for hatkriminalitet og hatefulle ytringer⁷⁹. På samme måte som for kjønn, nedsatt funksjonsevne og seksuell legning er ombudet bekymret for at etniske og religiøse minoriteter i større grad enn andre avstår fra den politiske debatten i og med at disse gruppene er generelt særlig utsatt for hatefulle ytringer. Også her mener ombudet at det er behov for forskning på omfanget og karakteren av hatefulle ytringer rettet mot disse gruppene, særlig med henblikk på kombinasjonen av grunnlag og kontekst.

I tillegg til faren for svekket demoraktisk deltakelse, er det grunn til å ta på alvor de potensielle skadevirkningene en normalisering av negative holdninger mot etniske og religiøse minoriteter kan ha for de gruppene det gjelder, og for samfunnet ellers. Ombudet mener at det er behov for en målrettet og koordinert innsats fra ansvarlige aktører for å gripe tak i hatet rettet mot disse gruppene.

7.5 Statistikk på hatefulle ytringer

Når det gjelder straffbare hatefulle ytringer, vet vi for lite om omfanget av disse i dag. Politidirektoratet påpeker hvert år at det er grunn til å anta at man her har å gjøre med store mørketall. Videre publiserer Politidirektoratet utelukkende statistikk over anmeldte saker om hatefulle ytringer. Vi vet derfor lite om hvor mange saker som blir henlagt, etterforsket, påtaleavgjort eller hvor mange saker som ender med rettskraftig dom. Slik statistikk og kunnskap er nødvendig for å forstå omfanget av problemet og for å effektivisere innsatsen i politiet og i rettsvesenet. Ombudet anbefaler derfor norske myndigheter å sørge for at det utarbeides en fullstendig statistikk over saker om hatefulle ytringer i alle deler av straffesakskjeden.

77 Se blant annet: Nordlandsforskningen. *Hatytringer, Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer*. Funnet på <http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/1315203-1491293801/Opplevelser%20i%20nord/NF%206-2016%20opplag%202.pdf>

78 Politidirektoratet. *Hatkriminalitet, Anmeldelser 2017*. Funnet 22.08.2018, fra <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/anmeldelser-hatkriminalitet/anmeldelser-med-hatmotiv-2017.pdf>

79 Etnisitet 373 og religion 120 av totalt 599 anmeldelser i 2017. Det er viktig å merke seg at politiets statistikk bare tar utgangspunkt i de diskrimineringsgrunnlagene som er vernet av straffeloven § 185. Hatkriminalitet motivert av, og hatefulle ytringer rettet mot kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk inngår derfor ikke i denne statistikken.

Når det gjelder hatefulle ytringer i kommentarfeltene på de redaktørstyrte mediens egne nettsider eller deres sider på sosiale medier, er inntrykket at de største norske medier har modereringspraksiser for kommentarfeltene. Ombudet har vært i kontakt med blant annet NRK og bedt om å få en oversikt over omfanget av kommentarer som – i henhold til deres egne retningslinjer – blir fjernet på grunn av hatefullt innhold. Ombudet erfarer at mediene ikke har slike oversikter eller fører statistikk over kommentarer med hatefullt innhold som de fjerner fra debatter de har ansvar for. Å moderere kommentarfeltene på sosiale medier, er en vanskelig og ressurskrevende øvelse for mange redaktørstyrte medier. Å føre statistikk over kommentarer som blir slettet på grunn av et hatefullt innhold, vil likevel være nyttig og vil hjelpe mediene selv å forbedre sine modereringspraksiser, samtidig vil det være samfunnsnyttig å offentliggjøre slik statistikk for å vise omfanget av problemet. Ombudet anbefaler derfor mediene å føre slik statistikk for å belyse omfanget av problemet, og ikke minst for å effektivisere egne praksiser for moderering.

Facebook er det sosiale mediet som i den siste tiden har tatt flere grep for å fjerne hatefulle ytringer på deres plattform, samtidig som de også har blitt kritisert for ikke å fjerne ulovlig og/eller skadelig innhold. På samme måte som for mediene, vil det være i både Facebooks egeninteresse og i det offentliges interesse at Facebook offentliggjør landsspesifikke tall for antall innrapporterte og slettede hatefulle ytringer.

7.6 Moderniseringspraksiser og retningslinjer for nettdebatter

Som påpekt under punkt 3.1.3 foreslår Kulturdepartementet en ny medieansvarslov, og skisserer et forslag som vil holde redaktørstyrte medier, til en viss grad, ansvarlig for brukergenerert innhold på deres nettsider, inkludert deres sider på sosiale medier som Facebook. Departementet foreslår blant annet å pålegge redaktørstyrte medier å ha gode varslingsrutiner og retningslinjer for nettdebatter. Forslaget samsvarer langt på vei med funnene fra ombudets brukerundersøkelse blant norske Facebook-brukere, som mener at medier og Facebook har et ansvar for tonen i debattene, og som ønsker mer innblanding i debattene både fra Facebook og fra mediene. Samtidig svarer Facebook-brukerne at de ikke kjenner til eller har lest retningslinjene for debatter til Facebook eller de norske mediene.

Funnene fra brukerundersøkelsen vår viser således at det ikke er tilstrekkelig å bare ha retningslinjer for debatter tilgjengelig på en nettside, og at både Facebook og redaktørstyrte medier må ta en mer aktiv rolle i kommentarfeltene dersom retningslinjene deres skal ha en reell effekt på debattene. Ombudet anbefaler derfor både tjenestetilbydere som Facebook og de redaktørstyrte mediene om å være mer synlige i kommentarfeltene og implementere sine retningslinjer på en slik måte at alle brukere blir kjent med disse når de oppsøker kommentarfeltene på sosiale medier.

Likestillings- og diskrimineringsombudets rapport:

HATEFULLE YTRINGER I OFFENTLIG DEBATT PÅ NETT